

CICERO

BRUTUS İLE
MEKTUPLAŞMALAR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN: C. CENGİZ ÇEVİK

Genel Yayın: 5506

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

CICERO
BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALAR

ÖZGÜN ADI
EPISTULAE CICERONIS AD M. BRUTUM
ET BRUTI AD CICERONEM

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN
C. CENGİZ ÇEVİK

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2021
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
DEFNE ASAL

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, NİSAN 2022, İSTANBUL

ISBN 978-625-429-043-5 (CİLTİ)
ISBN 978-625-429-042-8 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel. (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

HASAN
ÂLİ
YÜCEL

KLASİKLER
DİZİSİ

CDXXII

CICERO

BRUTUS İLE MEKTUPLAŞMALAR

LATİNCE ASLINDAN ÇEVİREN
C. CENGİZ ÇEVİK

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Sunuş	vii
Mektuplar	1
Açıklamalar	43
Latince Unvan ve Makam Adları Sözlüğü	79
Kaynakça ve Kısaltmalar	81

Sunuş

Cicero

Marcus Tullius Cicero MÖ 106 yılının¹ Ocak ayında, Roma'nın 100 km güneydoğusunda bulunan Arpinum kasabasında doğdu. Cicero'nun gençliğinde Roma'da kültürlü olmak anadil Latincenin yanında Yunancayı da bilmek demekti. Dolayısıyla Cicero da çoğu çağdaşı gibi genç yaşta Yunan filozof ve tarihçilerinin düşüncelerini içeren metinlerle karşılaştı ve üzerlerinde çalıştı. Yunan düşüncesi yanında Quintus Marcus Scaevola'nın gözetiminde Roma Hukuku eğitimi aldı. Devlete hizmet etmek istediği için henüz on altı yaşındayken Gnaeus Pompeius Strabo ve Lucius Cornelius Sulla'nın altında askerî göreve başladıysa da buna iki sene katlanabildi, zira gençken de arzuladığı şey entelektüel çalışma ve devlete bilek değil, kafa gücüyle hizmet etmekti. 83-81 arasında avukatlık mesleğine adım attı, çok geçmeden 80'de Sextus Roscius'un savunmasını üstlenip davayı kazanınca hayatı tehlikeye girdi, zira mahkemede suçladığı kişi dönemin dictator'u olan Sulla'nın gözdesiydi. Cicero Sulla'nın olası hışmından kendini korumak için 79'da sırasıyla Atina'ya, Küçük Asya'ya ve Rodos'a gitti. Özellikle dönemin kültür başkenti olan Atina'da saygın düşünce adamlarıyla tanışıp felsefe ve retorik alanında kendisini eğitti.

1 Buradan itibaren bütün tarihler MÖ'dür.

Cicero 75'te Batı Sicilya'da quaestor oldu. Burada görevinde başarılı olduğu için Sicilyalılar memnun olmadıkları Sicilya valisi Gaius Verres'e karşı mahkemede avukatlık yapmasını istediler. Cicero'nun bu davadaki başarısı hem hukuk hem de devlet adamlığı kariyerinde parlamasını sağladı. Roma'ya döndü ve orada da art arda davalar kazanınca Roma'nın en etkin hatiplerinden biri oldu. Hitabet Roma'daki en önemli sanatlardan biriydi, insanlar hitabet gücüne bağlı olarak kariyerlerini belirliyordu. Cicero ne Roma'nın kurucu ailelerinden (*patricii*) birine mensuptu ne de çoğunluğu oluşturan halkın (*plebs*) içinden biriydi, siyasette parlamasını sağlayan sahip olduğu hitabet gücüydü. Bu yeteneği sayesinde 75'te quaestor, 69'da aedilis ve 66'da praetor olmuştu. Politika kariyerinin doruk noktası ise 63'te consul seçilmesidir. Consul'lüğü sırasında en önemli başarısı, kimi silahlı dış güçlerin de desteğini alıp Roma devletinin mevcut aristokratik yapısına karşı darbe hazırlığında olan Lucius Sergius Catilina'nın planını önceden haber alarak bu girişimi bastırmasıydı. Cicero *Senatus Consultum de Re Publica Defendenda* (Devletin Savunulması Adına Senatus Kararı) çıkararak dört etkili konuşma yaptı ve Catilina ile destekçilerini etkisiz hale getirdi. Devleti Senatus ve halk önünde sergilediği üstün hitabetiyle büyük bir yıkımdan kurtaran Cicero *pater patriae*, yani "vatanın babası" unvanını kazandı. Cicero'nun mevcut devleti isyana karşı koruma çabası zamanla halkçı Catilina'nın yasını tutan halka rağmen devletin rejimini de korumaya dönüştü: Nitekim Catilina'nın başlattığı ama eyleme döküp tamamlayamadığı halk hareketi içten içe devletin temellerini sarsıyordu. Sarsılan sadece devlet değil, aynı zamanda Cicero'nun kariyeriydi: 58 yılında tribunus plebis olan Publius Clodius Pulcher, *Lex Clodia de capite civis Romani* (Roma Vatandaşının İdamı Üzerine Clodius Yasası) olarak bilinen bir yasa teklif etti, buna göre bir Roma vatandaşı yasal mahkemede yargılamadan idam

ettiren kişiler sürgün cezası alacaktı. Cicero hedefteydi, zira dört yıl önce Catilina'nın darbe girişimine katılan bazı üyeleri yasal mahkemede yargılamadan idam ettirmişti. Cicero yasanın kabul edilmemesi için senator'ların, consul'lerin ve özellikle de Pompeius'un desteğini aradıysa da istediğini bulamadı ve sürgüne gitti. Bu arada Roma uzunca bir süredir alışıldığı üzere yine siyasi çekişmelerin esiriydi.

Halk mevcut rejimi siyasi ve askerî başarısızlıkların sorumlusu olarak görüyor, dolayısıyla monarşi, aristokrasi ve demokrasinin bir karması olan mevcut res publica rejimine taban tabana zıt olan tek adam rejimini yoksulluk başta olmak üzere her tür sıkıntıdan kurtuluşun adresi olarak değerlendiriyordu. (Sürgüne gitmeden önce Cicero da bu durumu görmüştü, hatta consul'lüğünün son günü bu konuda yaptığı konuşma halk tarafından engellenince kendisi ve mevcut devlet geleneği için acı gerçekle yüzleşmişti.) Dönemin ruhunu iyi okuyanlardan olan Pompeius çıktığı seferden zaferle dönünce Romalıları ayağa kaldırdıysa da anayasaya bağlı kaldı ve bir hükümet darbesi yapmadı, sadece Senatus'un güçlü kişileri arasında yer almakla yetindi. Ancak devamında halk nezdindeki popülerliğinin aksine Senatus'ta pasif kaldı, kazandığı zaferler sonrası askerlerine toprak dağıtacağı yönündeki sözünü bile Senatus izin vermediği için yerine getiremedi. Zamanın ruhu 60'ların Roma'sında halkın beğenisi ve beklentileriyle Senatus'un beğenisi ve beklentileri arasında bir çatışma doğurdu: Halkın manevi duygularını okşayan askerî zaferlerin büyümesine onların bir getirisi olan ganimet paylaşımına dayalı maddi kazanç beklentisi eklennince halkın beğenisini kazanan üç asker, yani Pompeius, Crassus ve Iulius Caesar 60'ta ilk triumviri'yi (üç adam yönetimi) kurdu. Halkın iradesini yerine getirme adı altında bir dizi uygulamaya girişen bu üçlü aslında res publica'nın aristokratik dinamiklerini baltalıyor, böylece monarşiye uygun bir ortam hazırlıyordu. Iulius Caesar tüm Gallia'yı Roma

eyaleti yapınca birden bu üçlünün halk nezdinde en popüler kişisi oldu, eski ihtirasları kabaran Pompeius ayak oyunları ile Senatus'u arkasına aldı ve nispeten silik bir karakter olan Crassus'un da kenara çekilmesiyle bu üçlü yönetim birden birbiriyle çekişen iki başlı bir yapıya dönüştü. Res publica rejiminden taraf olan Senatus, Caesar'a göre Pompeius'u kötünün iyisi olarak görüyordu, dolayısıyla onu Cicero gibi res publica'nın yılmaz bekçilerinden olan Cato'nun da teklifiyle "yardımcısız consul" seçti, buna yumuşatılmış bir dictator'luk denebilir.

Caesar karşıtı olan consul'ler yurdu savunsun diye Pompeius'u İtalya'daki tüm birliklerin başına atadı, Caesar da kendisine sığınmış halk tabakasını bahane ederek halkın haklarını savunma gerekçesiyle Pompeius'un üzerine yürüdü. Asıl amacı ise İtalya ve Roma'yı ele geçirerek halkın beğenisini kazanan ve beklenen tek adam, yani kurtarıcı olmaktı.

Pompeius ve arkasındaki senator'lar halktan destek bulamayınca Roma'yı terk etti, Caesar halkın da desteğiyle savaşımadan Roma'ya girdi ve iki ay içinde tüm İtalya'yı ele geçirdi. 49 yılında artık Roma'nın hâkimiydi. Caesar sırasıyla Sicilya, Sardinia ve İspanya'ya egemen oldu. Pompeius ise Yunanistan'da büyük bir ordu oluşturabildi. İki liderin komutasındaki ordular Thessalia'da bulunan Pharsalus kasabasında çarpıştı ve Pompeius ağır bir yenilgi alarak kaçtı; bu iç savaşın sonuçlandığını gösteriyordu, kazanan Caesar'dı. Ancak onun da egemenliği çok sürmedi, 44'ün 15 Mart'ında Senatus'ta res publica'dan taraf olanların terbiyesiyle öldürüldü.

Sürgün cezasına çarptırılarak devlet yönetiminden uzaklaştırılan Cicero, 58'in 23 Mayıs'ında manen çökmüş bir hâlde Yunanistan'daki Thessalonica'ya vardı, yaklaşık bir sene sonra Senatus kararıyla sürgünden geri çağrıldı, 57'nin 5 Ağustos'unda İtalya'ya döndü. Yeniden siyasete atılmak istediye de siyasi açıdan Caesar'a karşı olması onu

devletin üst kademelerinden uzak tuttu, sadece 51'in Mayıs'ından, 50'nin Kasım'ına kadar Cilicia'da proconsul'luk görevini üstlendi. Cicero, Pompeius ile Caesar arasındaki iç savaşta Senatus gibi Pompeius'un tarafını tuttuğu izlenimini veriyordu. Ancak Atticus'a yazdığı kimi mektuplardan da anladığımız üzere Roma'nın esenliği için her iki güç odağına da tavsiyelerde bulunmuş ve iç savaşın sonlanmasını istemiştir. Bu noktada Cicero kendisini güncel politik gelişmelerden uzak tutan filozof Platon'la özdeşleştirmiş ve iç savaş yaşanırken politikadan uzak kaldığı için duyduğu pişmanlıktan felsefeyle uğraşmak ve tavsiyede bulunmak suretiyle devletine hizmet etmiş olduğu düşüncesiyle kurtulmak istemiştir.

Caesar 49'da İtalya'yı ele geçirince Cicero Roma'dan kaçtı ve daha sonra Pompeius'un karargâhının bulunduğu Illyria'ya geçti. 48'de Pompeius'un ordusuyla birlikte Pharsalus'a gelen Cicero burada Pompeius'un yenilgisine şahit oldu ve Roma'ya geri döndü. İlginç bir şekilde Caesar Cicero'yu affetti, Cicero bu davranışı Caesar'ın mevcut res publica rejimini diri tutacağı şeklinde yorumladıysa da çok geçmeden yanıldığını anladı. Cicero Caesar'ı öldüren res publica'dan taraf olanların tertibine doğrudan katılmadı, ancak bu eylemi devletin ve rejimin iyiliği için haklı gördü, *De Officiis*'in (Yükümlülükler Üzerine²) farklı yerlerinde savunduğu gibi onun için devletin iyiliği her yasanın ve yükümlülüğün üzerindeydi, gerekirse tiran da öldürülebilirdi. Örneğin 2.23'te şöyle der:

“Birçok kişinin öfkesine asla karşı koyulamaz. Sadece ordularla baskı altına alınmış devletin katlandığı ve öldükten sonra kendisine daha fazla itaat ettiği o tiranın ölümü ondaki öfke-

2 *Yükümlülükler Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013).

nin onu ne kadar büyük bir yıkıma sürüklediğini göstermez, diğer tiranların da sonu benzer olmuş, neredeyse hiçbir tiran böyle bir sondan kaçamamıştır.”

Cicero bu yaklaşımını Caesar’ın ardından da sürdürdü, zira Caesar’ın öcünü alacağına dair halkın önünde yemin eden Marcus Antonius da tek adamlık hayalleri kurup bu uğurda Caesar’ın yeğeni Octavianus’la mücadeleye girişince Cicero’nun devleti ve rejimi savunan tavrı değişmedi. 43’te Marcus Antonius, Octavianus ve Lepidus ikinci triumviri’yi kurdu, Cicero’nun gözünde Antonius Caesar’ın, Octavianus ise Pompeius’un rolünü üstlenmiş gibiydi, dolayısıyla Cicero 44-43 yıllarında Marcus Antonius’u kötüleyen *Philippicae* konuşmalarını yaptı, Octavianus’u övdü, onun üvey babası Caesar’la aynı hataya düşmeyeceğini düşünüyor ancak yanıliyordu. Antonius ile Octavianus’un başını çektiği ikinci triumviri’nin ilk icraatı düşmanlarını ve olası rakiplerini fişlemek oldu, Cicero ve kendisi gibi düşünen res publica yanlıları isimlerini kara listeye gördü. Cicero desteklediği Octavianus’un ihanetine uğradı, gördüğü onca şeyden sonra bu ihanete şaşırmamış olmalı. 43’ün 7 Aralık’ında Formiae’daki evinde yakalandı ve kellesini görevli askerin kılıcına teslim etti.

Eserleri Üzerine

Marcus Tullius Cicero sadece örnek yaşamıyla bile düşünce dünyası üzerinde büyük bir etkide bulunmuştur, bununla birlikte her çağdan farklı düşünce adamları onun Roma’yı birey, geleneksel toplum düzeni ve devlet üçgeninde ele alan eserlerini tekrar tekrar okumuş, her okumada onun zamanın ötesine ve her çağın insanına seslenen tespitlerini ciddiye almıştır.

Cicero'nun eserleri yaşamıyla paraleldir. Şiirle başlayan yazın hayatı suyun zaman içinde yolunu bulması misali, onun asıl yeteneği olan düzyazıya geçmesiyle değişmiştir. Avukatlık mesleği gereği yaptığı savunma ve suçlama konuşmaları Cicero külliyyatının ilk dönem eserlerini oluşturur, zaman içinde bunlara teknik eserler de eklenir: Genel olarak kabul edildiği üzere 84 tarihli hatipler için el kitabı hüviyetinde dört kitaptan oluşan, ancak günümüze sadece iki kitabı ulaşan *De Inventione* Cicero'nun ilk düzyazı eseri idi. Bununla birlikte Cicero ilk konuşmasını 81'de Quinctius isminde birini savunmak için yaptı (*Pro Quinctio*). Bunu bir sene sonra isminin geniş kitlelerce duyulmasını sağlayan Sextus Roscius savunması izledi (*Pro Roscio*). On sene kadar sonra 70'te Gaius Verres'in savcı seçimiyle ilgili olarak Quintus Caecilius'a (*Divinatio in Caecilium*) ve dostu Hortensius'un savunduğu Verres'e (*In Verem*) suçlama konuşmaları yaptı. 69'da *Pro A. Caecina*, *Pro M. Fonteio* ve *Pro M. Tullio*; üç sene sonra, 66'ta *Pro Cluentio* ve *Pro Lege Manilia* konuşmalarını yaptı. 63'te consul'ken Catilina konuşmalarıyla (*In Catilinam*) darbe girişimini bastırdı, yine aynı yıl içinde *Contra Rullum*, *Pro Murena*, *Pro C. Rabirio Perduellionis* ve *De Lege Agraria* konuşmalarını yaptı. Bir yıl sonra, 62'de meşhur *Pro Archia* ve *Pro Sulla*, 59'da *Pro Flacco*, 57'de *De Domitia Sua*, *Post Reditum ad Quirites* ve *Post Reditum ad Senatum*, 56'da *Pro Balbo*, *Pro Caelio*, *Pro Sestio*, *In Vatinius*, *De Haruspicum Responsis* ve *De Provinciis Consularibus* konuşmalarını yaptı.

55'te Cicero biri konuşma biçiminde, biri de teknik olmak üzere iki eser kaleme aldı: Hitabet sanatını/mesleğini incelediği *De Oratore* eseri ve *In Pisonem* konuşması. 54'te *Pro Plancio* ve *Pro C. Rabirio Postumo*, 52'de ise *Pro Milone* konuşmalarını yaptı, aynı sene içinde hatiplerin nasıl olması gerektiğiyle ilgili *De Optimo Genere Oratorum* ve Roma'daki yasaları incelediği (ölümünden sonra yayınlanan)

*De Legibus*³ adında iki teknik eser kaleme aldı. Bir sene sonra 51'de Roma devletini ele aldığı *De Re Publica*⁴ adlı eserini yazdı. Devlet yaşamından iyice uzaklaştığı dönemde, 46'da *Brutus*, *De Optimo Genere Oratorum*,⁵ *Orator* ve *Paradoxa Stoicorum* adındaki hitabet ve felsefe konulu teknik eserlerini yayınladı, bununla birlikte aynı yıl içinde *Pro Ligario* ve *Pro Marcello* savunmalarını yaptı. Kızı Tullia'nın öldüğü 45 Cicero için hüznün yılı oldu ve teselli bulma ümidiyle kendisini felsefeye verdi: *Academica*, *De Finibus Bonorum et Malorum*, *Disputationes Tusculanae*, *De Natura Deorum* bu yılın eserleridir. Cicero aynı yıl içinde son savunması olan *Pro Rege Deiotaro* konuşmasını da yaptı. 44 Cicero'nun deneyimini birey, toplum ve devlet üçgeninde kalemine döktüğü son yıl oldu: *Topica*, *Cato Maior De Senectute*,⁶ (Laelius) *De Amicitia*,⁷ *De Divinatione*, *De Fato*⁸ ve *De Officiis* bu yılın eserleridir. 43'te öldürülmeden önce *Philippicae* konuşmalarını yaptı.

Brutus

Roma tarihi için Cicero adı kadar değilse de, Brutus adı da önemlidir. Roma tarihine damga vuran iki önemli Brutus vardır: Bunlardan ilki yarı efsanevî yarı tarihsel bir geçmiş olarak anlatılan Roma'nın en eski krallık dönemi-

3 *Yasalar Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016).

4 *Devlet Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: İthaki Yayınları, 2014).

5 C. Cengiz Çevik, "Cicero'nun *De Optimo Genere Oratorum* Adlı Eserinin Çevirisi," *Kutadgubilig*, 36, Aralık 2017: 571-586.

6 *Yaşlı Cato veya Yaşlılık Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017).

7 *Dostluk Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018).

8 *Kader Üzerine*, çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020).

9 Brutus sözcüğü ilkin "ağır, hantal", ikinci olaraksa "akılsız, hissiz, düşüncesiz, aptal" anlamında bir sıfattır.

nin bitişinde ve hemen ardından res publica rejiminin kuruluşunda rol oynamıştır, tam adı Lucius Iunius Brutus'tur (545-509). Geleneksel anlatıya göre L. Brutus Roma'nın son kralı olan Tarquinius Superbus'a karşı başlatılan ayaklanmanın elebaşısıdır ve bu ayaklanmanın neticesinde kral ve hanedan ailesi Roma'dan sürülmüş, krallık yerine res publica rejimi kurulmuştur.¹⁰ Ondan itibaren "Brutus" Iunia gens'ine (Iunius Sülalesi) mensup olan bir patricii ailesinin adı olmuştur.

İkinci Brutus ise bu çalışmadaki mektupların bir kısmının yazarı, bir kısmının da hedefi olan, res publica rejiminin son döneminde Iulius Caesar suikastine katılan, iç savaş sırasında taraflardan biri olan ve adından çokça söz edilen Marcus Iunius Brutus'tur (85-42). Kısmen "cumhuriyet" olarak adlandırabileceğimiz, aslen monarşi, aristokrasi ve demokrasinin bir karışımı olan res publica'nın hem kuruluş hem yıkılış döneminde bir Brutus adının öne çıkması tarihin bir ironisi gibidir. Marcus Brutus, önceki Brutus'tan farklı olarak bir plebs ailesine mensuptu, bu yüzden kökeninin ona dayanıp dayanmadığı modern dünyada olduğu gibi antik dünyada da yazarlar tarafından tartışılmıştır. Özellikle de Stoacı Posidonius'a göre ilk Brutus'un, yönetimi sırasında suç işleyen oğullarını idam ettirerek kendi soyunu kırmış olması, ikinci Brutus'un onun soyundan geldiği iddiasını çürütmektedir.¹¹ Böyle bir soy ilişkisi olsun ya da olmasın, Brutus 85'te Servilia'nın oğlu olarak dünyaya geldi. Plutarchus'a göre annesi Servilia'nın soyu da Roma'nın efsanevi kahramanlarından olan Servilius Ahala'ya dayanıyordu;¹² dahası Servilia Genç Cato ola-

10 Bkz. Liv. 1.56.7 vd; Ov. *Fast.* 2.717; 837; Verg. *Aen.* 6.818; Cic. *Tusc.* 1.37.89 vd.

11 Karş. Plut. *Brut.* 1.1; 6. C. Cengiz Çevik, *Roma'da Siyaset ve Felsefe: Cumhuriyet Dönemi* (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019), 151.

12 Plut. *Brut.* 1.5.

rak da bilinen Marcus Porcius Cato'nun kız kardeşiydi ve Brutus Cato tarafından yetiştirildi, daha sonra amcası Q. Servilius Caepio tarafından evlat edinildi, bu yüzden Q. Caepio Brutus adıyla da anıldı.

58'de Cato'yla birlikte Kıbrıs'a giden Brutus, muhtemelen 54'te politik nüfuz elde edebilmek için consul Appius Claudius Pulcher'in kızı Claudia'yla evlendi. 53'te quaestor seçildi. Kimilerine göre bu yıl içinde Caesar'dan hoşlanmadığı için Gallia'ya gitmeyi reddetti, kimilerine göre yanına atandığı Appius'la Cilicia'ya gitti.¹³ Caesar'la birlikte olmayı reddetmesinin ona politik olarak karşı çıkmasının ilk örneği olup olamayacağı tartışılmıştır, örneğin Dettenhofer bu dönemdeki politik tercihlerle ilgili detaylı çalışmasında Brutus'un Caesar'la değil, Pompeius'la çatışma halinde olduğuna dikkat çekmiş, Cilicia'ya gitme tercihinin tümüyle ekonomik bir gerekçeye dayandığını savunmuştur. Buna göre Cilicia âdeta oturduğu yerden para kazanabileceği bir yerdir.¹⁴

Brutus Appius'un yerine göreve gelen Cicero Brutus'un bir yardımcısının Salamis'ten para kaçırmak için praefectus equitum yapıldığını ve beş Salamisli senator'un öldürüldüğünü öğrenince o yardımcının atamasını iptal etti, ancak Brutus'un suçlanmasına engel oldu. Bununla birlikte Cicero'nun bu dönemde Brutus'a karşı dostça yaklaştığını, onunla ilgili iyi düşüncelerinin olduğunu söylemek zordur, onun kabalığından ve kibrinden şikâyet etmekte,¹⁵ onu ve yükselişe geçen politika ve hitabet kariyerini uzaktan izlemektedir.

Brutus 52'de "Pompeius'un Dictator'luğu Üzerine" olarak çevirebileceğimiz *De Dictatura Pompei* başlıklı eleştiri-

13 Bu konuyla ilgili detaylı analiz için bkz. K. Tempest, *Brutus: The Noble Conspirator* (New Haven: Yale University Press, 2017 [Kindle Edition]), 349-350.

14 Bu konuyla ilgili olarak bkz. M. Dettenhofer, *Perdita Iuventus: Zwischen den Generationen von Caesar und Augustus* (Munich: C. H. Beck, 1992), 207; Tempest, *Brutus*, 81.

15 Örneğin bkz. Cic. *Att.* 5.17.6; 6.1.7.

rel bir eser kaleme aldı. Brutus'un Pompeius'a dictator'luk yetkisinin verilmesi fikrini eleştirdiği bu eserin günümüze bir iki küçük fragman dışında ulaşmamış olması büyük bir kayıptır. Zira bu eser günümüze ulaşmış olsaydı Brutus'un *imperium* yetkisine sahip olup Pompeius'a tabi olmaktansa, hiçbir güç ve yetkiye sahip olmamanın daha iyi olduğu fikrini nasıl savunduğunu, Senatus'u bu düşünce çerçevesinde nasıl etkilemeye çalıştığını öğrenmiş olacaktık. Böylece sadece bu dönemdeki politik yönelimine dair bilgi sahibi olmakla kalmayacak, aynı zamanda hitabet gücüne dair de kendi kaleminden çıkan bir örneğimiz olacaktı.

Brutus yine 52'de, Cicero'nun beraat ettirdiği T. Annio Milo lehine kendi görüşlerini açıkladığı bir eser (*Pro T. Annio Milone*) kaleme aldı, bu eser de günümüze ulaşmamıştır. Sadece birinci yüzyılda bu eserin bir kopyasını edinen Quintus Asconius Pedianus isimdeki bir yazarın yazdıkları sayesinde Brutus'un eserde savunduğu düşüncelere dair bilgi sahibiyiz.¹⁶ Hiç kuşku yok ki, bu eserdeki en dikkate değer ve tartışma yaratan düşünce Clodius'un ölümünün res publica rejimi için yararlı olduğudur. Bu, Brutus'un Caesar suikastine katılmadan önce de rejimin bekası için bazı insanların öldürülebileceği düşüncesini savunduğunu ve adı ister Pompeius, ister Caesar olsun, gücü istismar eden herkese karşı bir entelektüel mücadele içinde olduğunu göstermesi açısından önemli bir düşüncedir. *De Dictatura Pompei* ve *Pro T. Annio Milone* halka açık yapılmamış konuşmaların metinleridir, bu yüzden bu metinleri kaleme almış olması Brutus'un, öznesi kim olursa olsun otokrasi karşısında durduğunu göstermek istediğini kanıtlıyor olabilir.¹⁷

Brutus 51 veya 50'de devletin din işlerinden sorumlu olan Collegium Pontificum'a yani Rahipler Kurulu'na seçildi. Bu kurulda rahip (pontifex) olan kişi, görevini ömür

¹⁶ Tempest, *Brutus*, 91.

¹⁷ Karş. Tempest, *Brutus*, 92.

boyu sürdürürdü, dolayısıyla Brutus yükselen kariyerini saygın bir dinî görevle pekiştirme imkânı yakalamıştı.

49'da başlayan iç savaşta Brutus, Senatus'un desteklediği Pompeius'un tarafında yer aldığı görüntüsünü verdi, oysa Caesar Pompeius'tan Brutus'un babasının intikamını alacağını söyleyecek kadar onu yanına çekmeye çalışmıştı. Ancak Caesar Brutus'a yukarıda söz ettiğimiz otokrasinin temsilcisi olarak görünüyormuş olmalıydı, dahası Brutus Appius'u savunmada da Pompeius'la ortaklık içindeydi. Her ne kadar iç savaşın ilk senesinde Brutus'un Pompeius'a açıktan destek verdiğine dair kanıtımız olmasa da Cassius, Appius Claudius, Cato, Bibulus ve Cicero gibi dönemin res publica'dan taraf olan önemli figürlerinin Senatus'un şemsiyesi altında Pompeius'u desteklemiş olması, Brutus'u Pompeius'un tarafında olmaya ikna etmiş olmalıdır.

Bir yıl sonra, yani 48'de Pompeius'un Dyrrachium'daki ordugâhına katılan Brutus aktif bir rol üstlenmemiş, dahası kimseye güvenilir bir komutan görüntüsü vermemiştir. Brutus'un ne ölçüde katkı verdiğini bilmesek de Dyrrachium Savaşı'nı Pompeius tarafı kazanmıştır. Ancak aynı yılın 9 Ağustos günü Pharsalus'taki savaşı güç üstünlüğüne rağmen Pompeius tarafı kaybedince Pompeius kaçtı ve Brutus'un kaderi değişti. Brutus galip Caesar'a mektup yazdı, karşılığında ondan sıcak bir ilgi gördü. Caesar muhaliflerini ve düşmanlarını affetmeyi politik bir hamle olarak görüyordu, bu yüzden Brutus gibi ismi her geçen gün daha fazla duyulan birini affetmesi onun için iyi bir propagandaydı. Brutus açısından bakılırsa, onun çok çabuk taraf değiştirmesi kariyeriyle ilgili değilse de, karakteriyle ilgili ciddi şüphe ve eleştirilere neden olmuştur. Nitekim daha sonra Caesar'ı öldüren res publica taraftarları arasında yer alacak ve Türkçede yaygın kullanılan "sen de mi Brutus?" sözünün muhatabı olup kendisini affeden, kendisine iyilikler yapan birini sırtından bıçaklayan insan tipinin en bilinen örneği olarak tarihe geçecektir.

Plutarchus'a gvenirsek Brutus 47 yılı boyunca Caesar'ı eski komutanlarının affedilmesi için ikna etmeye çalışmış, bunun sonucunda Cassius dahil birçok res publica taraftarının affedilmesini sağlamıştır.¹⁸ Bu yıldan itibaren Cicero ile Brutus arasındaki yakınlık giderek arttı, hatta Cicero 46'da yazdığı hitabet tarihini ele aldığı bir eserine onun adını verdi. Bu Brutus'un da üretken olduğu bir yıldır. *De Virtute* (Erdem zerine), *Peri Kathekontos* (Yükümlülükler zerine) ve *De Patientia* (Sabır zerine) adlı eserlerini yazdı, ancak ne yazık ki bu eserler de günümüze ulaşmamıştır.¹⁹

Öte yandan Brutus, Caesar ile dayısı Cato arasındaki politik mücadelede açıktan taraf tutmamış, ancak Cato'yla ilgili karşılıklı yazılan kitaplar üzerinden yürütülen polemigin bir parçası olmuştur. Cicero Cato'yu öven bir eser kaleme almıştı, buna karşılık Caesar Cato'ya ağır suçlamalarda bulunduğu Anticato adlı başka bir eser yazdı. Brutus da Cato'yu öven üçüncü bir eser yazarak bu polemige katıldı. 45'in Mart ayında Cicero'nun Brutus'un metnini grdğu ama beğenmediği bilinmektedir, zira Brutus günümüze ulaşmayan bu metinde Cicero'nun kariyerindeki en önemli başarısı olan Catilina'nın darbe girişimini bastırma öyküsünde Cato'ya daha büyük bir rol vermiş ve Cicero'nun etkisini azaltmıştır.²⁰

Brutus 45'in Haziran ayında Bibulus'un eski karısı Porcia'yla evlendi. Porcia Cato'nun kızıydı, dolayısıyla Brutus'un bu evlilikle Caesar'a karşı cephe aldığını düşünenler de olmuştur. Ancak Brutus'un Caesar'la arası kötü değildi, nitekim Brutus 17 Mart'taki Munda Savaşı'nda res publica'dan taraf olan son kesimi de yenen Caesar'ı ilk karşılayan kişilerden biriydi. Caesar Brutus'tan memnundu,

18 Plut. *Brut.* 6.5; *Caes.* 62.2-3. Karş. Cic. *Att.* 11.20.2. Akt. Tempest, *Brutus*, 355.

19 Bu eserlerin içeriğiyle ilgili olarak bkz. Tempest, *Brutus*, 110; G. L. Hendrickson, "Brutus De Virtute," *The American Journal of Philology*, 60.4 (1939): 401-413.

20 Cic. *Att.* 12.21.1.

nitekim sonraki yıl için ona praetor'luk sözü verdi. Brutus bu dönemde Caesar'ın res publica rejimi çerçevesinde kalacağını düşünüyor olmalıdır, nitekim Cicero'yu Caesar'ın aklı başındaki res publica taraftarlarının yanına katıldığına ikna etmeye çalışmıştır.²¹

Ancak Caesar 44'ün Şubat ayında dictator perpetuo yani "daimî dictator" seçilince Brutus'un kaderi bir kez daha değişti. Artık Caesar'ın res publica rejimini ihya etmekle değil, tek adam rejimini tesis etmekle ilgilendiğini gösteren birçok kanıt vardı. Dahası diğer res publica taraftarları gibi Brutus üzerinde de toplumsal bir baskı oluşmuş, onu yukarıda söz ettiğimiz krallığa son veren efsanevî Lucius Iunius Brutus'la kıyaslayanlar olmuştu. Tempest dönemin Roma duvarlarındaki kimi yazılardan ve halkın "Bize bir Brutus lazım" gibi tezahüratlarından örnekler verir, halkın bir bölümü Brutus'un harekete geçmesini istiyor gibidir.²² Nitekim Caesar'ın, Parth seferinden önce Mart Idus'unda yani 15 Mart'ta Senatus'ta öldürülmesine karar verilmiş, Brutus da bu plana katılmıştır.

Caesar öldürüldükten sonra Brutus Cassius'la birlikte Roma'dan ayrıldı, arkasında halk desteği olmadığını, aksine halkın Caesar'ın intikamının alınmasını istediğini anlayınca Ağustos ayında İtalya'yı terk ederek Yunanistan'a gitti. Bu arada karşı tarafın en güçlü ve yetkili ismi Marcus Antonius'tu. Antonius önce dictator'luğu kaldırarak herkese Caesar'dan sonra iktidarı ele geçirme niyetinde olmadığını göstermek istedi. Sonra kendini sağlama almak için Caesar'ın dul karısı Calpurnia'yla anlaşarak Caesar'ın tüm servetine ve belgelerine el koydu. Kendisine destek olan birçok vatandaş senator yaptı, 44'ün yaz ortasında Gallia Cisalpina'nın valilik görevi beş seneliğine ona verildi. Böylece Makedonya'daki askerleri yanına getirebilecek ve buradaki görevi son bulunca oraya hâkim olacaktı. Bu arada Caesar'ın yeğeni

21 Cic. Att. 13.40.1; Tempest, *Brutus*, 120.

22 Bu isteğe dair dikkat çekici örnekler için bkz. Tempest, *Brutus*, 130 vd.

Octavianus da Roma'ya geldi ve Cicero'nun yaşamıyla ilgili önceki bölümde özetlenen politik gelişmeler yaşandı.

43 ve 42 yılları bir tarafta Octavianus ile M. Antonius'un, diğer tarafta Brutus ve Cassius'un bulunduğu bir iç savaşa tanıklık etti. 42'nin Ekim ayında yapılan Birinci ve İkinci Philippi savaşlarında sırasıyla Cassius ve Brutus intihar etti. Böylece *Oxford Classical Dictionary*'nin "Iunius Brutus, Marcus" maddesinin son cümlesinde de söylendiği gibi "Brutus Cassius'la birlikte imparatorluk döneminde resmen lanetlendi, ancak birçokları tarafından Roma'nın özgürlüğünün son savunucusu olarak saygı gördü."

Mektuplar

Cicero ile Brutus'un birbirlerine yazdığı mektuplar Cicero'nun diğer mektuplarını içeren baskılarda yer almaktadır. Bu mektuplardan 18 tanesi *Epistolarum ad Brutum Liber* (Brutus'a Mektuplar Kitabı) başlığı altında bulunur, bunlardan 11'ini Cicero, 6'sını Brutus yazmıştır, 1'i ise Brutus tarafından Atticus'a yazılmış olan bir mektuptur. Bunlara ek olarak Cratander'in yayınladığı, 5'ini Cicero'nun, 3'ünü Brutus'un yazdığı 8 mektup daha vardır.

Mektupların orijinalliği on sekizinci yüzyılın ortasından itibaren tartışılmaya başlanmıştır. İlk ciddi tartışmayı başlatan, 1741 yılında Cambridge'de yazdığı *Epistola ad virum eruditum Conyers Middleton* başlıklı metniyle James Tunstall'dur. Başlığından da anlaşıldığı gibi, bu metin dönemin önemli klasik filologlarından olan Conyers Middleton'a yazılmıştır.²³ Middleton iki yıl sonra mektupları *The Epistles of M. T. Cicero to M. Brutus, and of Brutus to Cicero*

23 Tyrell-Purser cxxv; F. Verhaart, *Classical Learning in Britain, France, and the Dutch Republic, 1690-1750: Beyond the Ancients and the Moderns* (Oxford: Oxford University Press, 2020), 148.

başlığı altında (Londra: Richard Manby) Latince – İngilizce bakışımı olarak yayınlayarak bu metne cevap vermiş, mektupların gerçekten Cicero ve Brutus tarafından yazıldığını savunmuştur. 1745'te J. Markland *Remarks on the Epistles of Cicero to Brutus and of Brutus to Cicero* başlıklı ilginç çalışmasında (Londra: M. Cooper) Tunstall'un izinden giderek mektupların sahte olduğunu savunmakla kalmamış, gerçek yazarla bolca alay etmiştir. Tyrell-Purser cxxv'te de söylendiği gibi, ondan sonra Niebuhr (1828), Orelli (1831) ve Dumann (1838) gibi klasikçiler de mektupların sahte olduğunu düşünmüştür. Ancak 1844'te K. F. Hermann, 1844 tarihli *Vindiciae Latinitatis Epistularum Ciceronis ad M. Brutum et Bruti ad Ciceronem* başlıklı çalışmasında (Göttingen: Academica Dieterichiana) mektupların orijinalliğini kabul etmiştir. Hermann'ın bu ve bundan sonraki bazı çalışmaları mektupların orijinalliğiyle ilgili tartışmalara yön vermiştir. 1870'lerde R. Heine, O. E. Schmidt ve Cobet gibi filologların tartıştığı mektuplar 1880'lerde P. Meyer, F. Becher, E. Ruete ve L. Gurlitt'in detaylı çalışmalarına konu olmuştur.

Elinizdeki bu çalışma Cicero ile Brutus'un 43'ün Mart sonundan en erken Temmuz ortasına kadar birbirlerine yazdığı 25 mektubun çevirisini içermektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu mektupların 17'si Cicero (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24), 8'i Brutus (2, 10, 11, 12, 16, 19, 20, 25) tarafından yazılmıştır. Brutus'un Atticus'a yazdığı mektup ise çalışmamızın bağlamından ötürü çeviriye eklenmemiştir.

Mektupların çevirisinde temel aldığımız Latince metnin künyesi şöyle: *Letters to Quintus and Brutus. Letter Fragments. Letter to Octavian. Invectives. Handbook of Electioneering*, ed. ve çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 462 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002), 206-307. Bu eserin yanı sıra Cicero'nun mektuplarıyla ilgili en muteber çalışmalar arasında sayılan

şu künyeli eserdeki Latince metinden ve açıklamalardan da yararlandık: *The Correspondence of M. Tullius Cicero*, Vol. VI, ed. Robert Yelverton Tyrell ve Louis Claude Purser (Dublin: Hodges, Figgis, & Co., 1933). Bu ikinci kaynaktaki Cicero'nun tüm mektupları kronolojik olarak sıralandığından Cicero ve Brutus'un birbirlerine yazdıkları mektupların sayısı ve sırası farklıdır, bu yüzden bu iki eserdeki (Bailey = Tyrell-Purser) mektup koşutlukları şöyledir: 1 = 836, 2 = 837, 3 = 839, 4 = 840, 5 = 842, 6 = 843, 7 = 844, 8 = 846, 9 = 852, 10 = 857, 11 = 866, 12 = 867, 13 = 873, 14 = 874, 15 = 887, 16 = 850, 17 = 897, 18 = 902, 19 = 868, 20 = 908, 21 = 909, 22 = 913, 23 = 914, 24 = 915, 25 = 864.

Çeviride Türkçeye yerleşmiş olanlar hariç tüm özel isimlerin Latince aslını tercih ettik. Ayrıca çalışmanın sonuna Latince Unvan ve Makam Adları Sözlüğü ekledik.

Dr. C. Cengiz Çevik

Mektuplar

1

Roma, MÖ 43, Mart sonu veya 1 Nisan

Cicero Brutus'u selamlar.

[1] Ben bu satırları yazarken, durumun en kritik noktaya geldiği düşünülüyordu.¹ Zira Brutus'umuzla ilgili kederli mektup ve haberler ulaştırılıyordu. Ancak bunlar beni çok rahatsız etmiyordu. Çünkü sahip olduğumuz ordulara ve komutanlara olan inancımı yitirmem mümkün değildi ve insanların büyük bir bölümüne katılmıyordum. Bununla birlikte consul'lerin aşırı bir şekilde şüphe uyandıran sadakatini de suçlamıyordum.² Birçok konuda sağduyu ve çabukluk bekliyordum,³ bunlardan yararlanma şansımız olsaydı, devleti çoktan eski haline getirmiş olurduk.⁴ Devlette kritik anların ne kadar önemli olduğunun, önce veya sonra karar vermenin, uygulamanın ve işi hızlandırmanın ne kadar fark yarattığını bilmiyor değilsin. O kargaşa sırasında ciddi bir şekilde alınan kararlar onlara önerdiğim gün işleme konsaydı, günden güne ertelenmeseydi veya uygulamaya geçildikten sonra ağırdan alınmasaydı ve geciktirilmeseydi, şu anda savaş halinde olmazdık.

[2] Brutus, devlet için Senatus'un ve halkın kararından ötürü bugün bulunduğum yerde ne yapmam gerekiyorsa

yaptım, kuşkusuz sadece sıradan bir adamdan da beklenebilen şeyleri, örneğin sadakatimi, ihtiyatlılığımı ve vatanıma düşkünlüğümü kanıtlamadım, zira bunları yapmak zorunda olmayan kimse yoktur. Nitekim ben liderler arasında devletle ilgili konuşan birinin sağduyulu hareket etmesi gerektiğini de düşünüyorum, keza devletin dümenine geçmeyi hakkım olarak gördüğümünden, Senatus'u faydasız bir karara ikna edersem, ihanet ettiğimde maruz kalacağım suçlamaya kıyasla daha az suçlanmam gerektiğini düşünmüyorum.

^[3] Gerçekleşmiş ve gerçekleşmekte olan olayların sana detaylı bir şekilde rapor edildiğini biliyorum. Benimle ilgili bilmeni istediğim ise zihnimin savaş alanında olduğu ve toplumun çıkarı kazara yönümü değiştirmedikçe bir sığınak aramadığımdır. Çoğu insanın kalbi senden ve Cassius'tan yana. Bu yüzden Brutus, öyle hazırlan ki, bu dönemde her şey yolunda giderse devletin daha iyi olmasının sana bağlı olduğunu veya aksi bir durum olursa senin sayende düzelmesi gerektiğini aklından çıkarma.

2

Dyrrachium,¹ 1 Nisan

Brutus Cicero'yu selamlar.

^[1] Yaptıklarımızın ve Trebonius'un² ölüm haberi sana ulaştıktan sonra yazacağın mektubu sabırsızlıkla bekliyorum, zira bana düşünceni açıklayacağından hiçbir şüphem yok. Rezil bir suçtan ötürü en iyi kenti kaybettik ve avcumuzdaki eyaletten kovulduk, nitekim onu yeniden ele geçirmemiz kolay değil, ayrıca yeniden ele geçirilebilirse bu da daha az rezil ve utanç verici olmayacaktır.

^[2] Antonius³ hâlâ bizimle, ancak hakikat tanrısı aşkına, bu adamın yalvarmalarından etkileniyorum ve başkalarının

çılgınlığının onu ele geçirmesinden korkuyorum. Gerçekten rahatsızım. Seni neyin memnun edeceğini bilseydim kaygıdan kurtulurdum, zira en iyisinin bu olduğuna ikna olurdum. Bu yüzden seni neyin memnun edeceğini bana bildir.

[3] Cassius'umuz Syria'yı ve Syrialı lejyonları elinde tutuyor, keza Murcus,⁴ Marcius⁵ ve bizzat ordu tarafından da çağrıldı. Kız kardeşim Tertia'ya⁶ ve anneme, ona senin tavsiyeni ve ne düşündüğünü öğrenmeden önce bu en iyi ve en kutlu şeyi bile yapmamasını söylemelerini yazdım.

[4] İki söylevini okudum,⁷ birini Ocak ayının ilk günü vermiştin, diğeri ise sana ulaştırılan Calenus'a⁸ karşı mektubumla ilgiliydi. Şimdi kuşkusuz benden bu söylevleri övmemi bekliyorsun. Bu metinlerde cesaretinin mi yoksa <konuşma> hünerinin mi daha büyük bir övgüyü hak ettiğini bilmiyorum. Senin de bir mektupta⁹ şakayla karışık yazdığın gibi, bu söylevlerin Philippici¹⁰ olarak adlandırılmasını ben de doğru buluyorum.

[5] Cicero, iki şeye ihtiyacımız var, para¹¹ ve askerî destek. İkincisi senin tarafından sağlanabilir, bulunduğu yerden ya Pansa'yla yapacağın gizli bir anlaşmayla¹² veya Senatus'ta atılacak bir adımla <bizzat Senatus tarafından>¹³ bir bölük asker gönderilebilir. İlki benim orduma kıyasla diğerlerinin ordusu için daha gerekli. Asya'yı kaybetmemiz daha fazla üzüyor. Duyduğuma göre Dolabella¹⁴ tarafından öyle bir baskı altına alınmış ki, mevcut durumda Trebonius'u öldürmesinin onun en acımasız eylemi olmadığı görülüyor. Bununla birlikte Vetus Antistius bana para yardımında bulundu.¹⁵

[6] Oğlun Cicero özeni, sabrı, gayreti ve ruh yüceliğiyle kendini bana kanıtıyor ve yine her görevde kimin oğlu olduğunu aklından hiç çıkarmadığı görülüyor.¹⁶ Senin gözünde her şeyden daha değerli olan oğluna senin yaptığından daha fazlasını yapamadığımdan, en azından sen şu konuda kendini ikna ederken benim yargıma güven: O babasının

onurlarını elde etmek için senin, yani babasının şöhretinden yararlanmayacak.

3

Roma, 11 Nisan

Cicero Brutus'u selamlar.

[1] Bir kopyasının sana da gönderildiğini düşündüğüm mektuptan Plancus'un seçkin devlet anlayışını, lejyonlarını, destek kuvvetlerini ve kaynaklarını anlayabilmişsindir.¹ Erkek kardeşinden sonra evlilik yoluyla edindiği akrabalarından da nefret eden, yakının Lepidus'un dönekliliğini, dengelessnessini ve her zaman devlete düşman olan zihniyetini yakınlarının mektuplarından anlamış olduğuna inanıyorum.²

[2] Krizin son noktaya vardığı <Mutina'daki> gelişmeleri beklemek bile bizi kaygılandırıyor. Tüm umudumuz Brutus'un³ serbest kalmasında, kendisiyle ilgili büyük bir endişe içindeyiz.

[3] Ben o deli adamın, yani Servilius'un yüzünden başıma yeterince iş aldım, ona saygınlığımın kaldırabileceğinden daha uzun bir süre katlandım, ancak devlet için buna katlandım, kendisiyle karşılaştıklarında deli ama en nihayetinde soylu olan bu adamı birlikte hareket ettiği umutsuz vatandaşlara bırakmadım.⁴ Her şeye rağmen onun devletten uzaklaştırılması gerektiğini düşünmüyordum. Ancak artık ona karşı sabrım taşıtı. Zira onda herkese köle muamelesi yapacak kadar büyük bir kibir belirtmeye başladı. Nitekim Plancus davasında inanılmaz bir öfkeyle yanıp tutuştu ve benimle iki gün boyunca tartıştı. Ancak onu öyle bastırdım ki, artık sonsuza dek daha ölçülü bir tavır takınacağını umut ediyorum. 9 Nisan'da Senatus'taki bu tartışma sürerken konu hararetli bir şekilde konuşulduğu sırada bana

dostumuz Lentulus'un Cassius, lejyonlar ve Syria'yla ilgili mektubu ulaştırıldı.⁵ Ben hiç beklemeden mektubu okuyunca Servilius ve seçkin oldukları halde rezil düşünceleri olan daha birçokları yıkıma uğradı. Servilius, Plancus hakkında bana hak verilmesine çok içerledi. Bu devletimiz için kötü bir işaret ama inan bana uzun sürmeyecek.

4

Roma, 12 Nisan

Cicero Brutus'u selamlar.

[1] 11 Nisan sabahı Scaptius'a¹ bir mektup verdikten sonra, senin Nisan ayının başında Dyrrachium'dan yazdığın mektubu² aldım. Bu yüzden 12 Nisan sabahı Scaptius'tan önceki gün mektubumu verdiğim kişilerin henüz kentten ayrılmadığı ve yola çıkmak üzere olduğu bilgisini alınca, sabah kabullerinin hengâmesi sırasında birkaç satır karaladım.³

[2] Cassius'la ilgili habere sevindim,⁴ devletimizi ve hatta Pansa'nın⁵ öfkeyle karşı çıkmasına rağmen Cassius'un Dolabella'ya askerî hamle yapması gerektiğini önerdiğim için kendimi kutluyorum.⁶ Nitekim bir Senatus kararımız olmadan da onun savaşı yürütebileceğini cesaretle savunuyordum. Seninle ilgili de söylenmesi gerektiğini düşündüğüm her şeyi söyledim.⁷ Senin de *Philippicae* söylevlerimden hoşlandığını gördüğümünden o söylevi⁸ sana da göndereceğim.

[3] Antonius'la ilgili fikrimi soruyorsun, onun Brutus'un başına geleni öğrenene kadar gözetim altında tutulması gerektiğini düşünüyorum. Bana gönderdiğin mektuplardan Dolabella'nın Asya'yı baskı altına aldığı ve orada en rezil eylemlere giriştiği görülüyor. Ayrıca birçok kişiye

Dolabella'nın Rodoslular tarafından uzaklaştırıldığını yazdın,⁹ bana kalırsa Rodos'a yaklaşıp, Asya'yı terk etmiştir. Durum böyleyse, senin için en iyi seçeneğin orada kalmak olduğunu düşünüyorum, yok, eğer Asya'yı ele geçirirse, onu hemen orada yakalaman gerektiğini düşünüyorum. Bana kalırsa bu dönemde yapabileceğin daha iyi bir şey yok.

^[4] İki şeye, paraya ve askerî desteğe ihtiyaç duyduğunu yazıyorsun. Karar vermek zor, zira bana öyle geliyor ki, Senatus'un sağlamayı kararlaştırdığı dışında herhangi bir parasal destekten yararlanabilmen mümkün görünmüyor, sadece devletin parasından ödünç alabilirsin. Askerî destekle ilgili ne yapılabileceğini bilmiyorum. Pansa kendi ordusundan veya celp ile sana bir katkı sunması şöyle dursun, birçok gönüllünün sana katılmasından bile hicap duyuyor; hatta inancım o ki, bu olaylarla ilgili olarak İtalya'da konuşlanan hiçbir birliğin yeterince büyük olmadığını düşünüyor, ancak birçokları senin fazla güçlenmeni istemediği için onun böyle düşündüğüne inanıyor, bense buna inanmıyorum.

^[5] Kız kardeşin Tertia'ya <ve annene>¹⁰ Cassius tarafından başarılan işleri, sen uygun görmeden açıklamamalarını yazdığımı yazıyorsun; Caesar'ın partisindeki, (hâlâ <parti> adıyla anılıyor)¹¹ zihinler coşkuya kapılmasın diye,¹² gerçekten çekinilmesi gereken bir şeyden çekindiğini görüyorum. Ancak mektupların bana ulaşmadan önce olay zaten duyulmuş ve herkesin haberi olmuştu. Senin ulakların¹³ birçok dostuna mektubunu¹⁴ iletmisti. Bu yüzden bilhassa mümkün olmadığı için, bu olayın üzerinin örtülmemesi gerekiyordu; mümkün olsaydı bile, saklanmasıydansa açık edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

^[6] Benim Cicero'm kendisiyle ilgili yazdığın kadar varsa, elbette bundan olmam gerektiği kadar memnuniyet duya-

rım, yok ona duyduğun sevgi abartmana neden oluyorsa, onu önemsemediğin gerçeği de beni son derece mutlu eder.

5

Roma, 14? Nisan

Cicero Brutus'u selamlar.

¹¹¹ İnaniyorum ki, 13 Nisan'da senin adınla¹ gelen mektubun, Antonius'un kiyle beraber Senatus'ta aynı anda okunduğunu dostların sana yazmıştır; o kişilerin hiçbirini onaylamıyorum, ancak herkesin aynı şeyi düşünmesi gerekmiyor, bu savaşın yapısıyla ilgili ne hissettiğimi, nasıl bir yargıya vardığımı ve ne önerdiğimi sana yazmam gerekiyor.

Brutus, devletin zirvesiyle ilgili arzum her zaman senin kiyle aynıydı, belki bazı meselelerde (elbette hepsinde değil) yaklaşımım seninkinden biraz daha şiddetli olmuştur. Devletin sadece kraldan değil, krallıktan da kurtulmasının beni memnun edeceğini biliyorsun.² Sen, tüm ölümsüz şanırla, daha ılımlı bir görüşe sahipsin.³ Ancak neyin daha iyi olduğunu büyük bir acıyla anladık ve büyük bir tehlikeyle anlamaya devam ediyoruz.⁴ Yakın bir tarihte konuşmayla gerçekleştirelemeyecek olan barış için her şeyi yaptın, ben de kendisi olmadan huzurun da olmayacağı özgürlük için her şeyi yaptım.⁵ Barışın savaş ve silahlarla tesis edilebileceğini düşünüyordum. Silahları isteyenler hırstan yoksun değildi, ancak biz onların coşkusunu kontrol altına aldık ve şevklerini bastırdık.^[2] Durum öyle bir noktaya ulaştı ki, bir tanrı Caesar Octavianus'a o cesareti vermeseydi, kontrol kaçınılmaz olarak dünyanın en rezil ve en ahlaksız adamı olan M. Antonius'un eline geçecekti,⁶ bu dönemde ona karşı nasıl ve ne ölçüde bir mücadele yürütüldüğünü görüyorsun. Kuşkusuz zamanında Antonius korunmamış olsaydı, bugün böyle bir mücadele olmayacaktı.

Ancak bunları bir kenara bırakıyorum. Senin tarafından başarılan anılmaya değer ve neredeyse kutsal nitelikte olan o iş tüm eleştirileri geri püskürtüyor,⁷ onu yeterince uygun bir övgüyle karşılamak mümkün değildir. Son dönemde sert bir çehreyle ortaya çıktın; kısa sürede kendi çabanla bir ordu, birlik ve uygun lejyonlar oluşturdun. Ey ölümsüz tanrılar! Nasıl bir haberdi o! Nasıl bir mektuptu!⁸ Nasıldı Senatus'un mutluluğu! Nasıldı devletin sevinci! Bunun kadar herkesin fikir birliğiyle övdüğü başka bir şey görmedim. Antonius'un birliklerinden geriye kalanlarla ilgili bir beklenti vardı, onun atlı sınıfının ve lejyonlarının büyük bir bölümünü ele geçirdin ki bu da dualarımızın bir karşılığıydı. Şimdi senin Senatus'ta okunmuş olan mektubun⁹ askerlerin ve komutanlarının cesaretini, içinde benim Cicero'mun da bulunduğu¹⁰ dostlarının azmini anlatıyor. Bu mektup üzerine, buradaki adamların bir harekete girişilmesini uygun görseydi ve consul Pansa'nın ayrılmasından sonra büyük bir karmaşa dönemi yaşanmamış olsaydı,¹¹ ölümsüz tanrılara adil ve yerinde bir şükran sunusu sunulmasına karar verilirdi.

^[3] İşte, 13 Nisan'ın sabahında Celer Pilius¹² adeta uçarak sana geldi, ey iyi tanrılar, nasıl bir adam ama! Ne ağırbaşlı, ne tutarlı! Devlette hep iyi partiden yana!¹³ İki mektup getirdi, biri senin adına, diğeri Antonius'un, onları tribunos plebis olan Servilius'a¹⁴ ulaştırdı, o da Cornutus'a.¹⁵ Senatus'ta okundu. "Proconsul Antonius!" Büyük bir şaşkınlık oldu, sanki "İmparator Dolabella!" denmiş gibiydi, ondan da ulaklar gelmişti ama hiçbirisi Pilius gibi mektubu açma veya magistratus'lara ulaştırma cüretini göstermemişti.¹⁶ Mektubun kısaca ama konu Antonius'a gelince yumuşak bir tonla okundu. Senatus'ta büyük bir şaşkınlık yaşandı. Benim ne yapacağım ise belli değildi. Mektupların sahte olduğunu mu söyleseydim? Sen onları yazdığını kabul edersen halim ne olurdu? Mektupları onaylasa mıydım? ^[4] Bu da saygınlı-

ğına gölge düşürürdü. Bu yüzden o gün sessiz kaldım. Ertesi gün konuşmalar artıp da Pilius insanların gözüne fazlasıyla çarpmaya başlayınca, tüm konuşmayı başlattım. Proconsul Antonius üzerine birçok şey söyledim. Benden sonra Sestius da¹⁷ aynı davayı savunmaktan geri durmadı, bir proconsul'e karşı silaha sarılmaları durumunda oğlunun ve benim oğlunun ne kadar tehlikeli bir duruma düşeceğine dikkat çekti. Bu adamı tanıyorsun. Aynı davayı savunmaktan geri durmadı. Başkaları da konuştu. Labeo'muz¹⁸ mektupta imzan ve tarih olmadığını, her zaman yaptığından farklı olarak dostlarına yazmadığını söyledi. Mektubun sahte olduğu sonucuna vardı ve bilmek istiyorsan, Senatus da onunla aynı fikirdeydi.

^[5] Brutus, şimdi senin savaşın tüm karakteriyle ilgili görüşüne gelelim. Gördüğüm o ki, sen yumuşak başlılıktan hoşlanıyor ve en büyük kazancın bu olduğunu düşünüyorsun. Hoşgörüyü başka meselelerde ve başka zamanlarda yer vardır ve olmalıdır da ama ya şimdi ne oluyor Brutus? Muhtaç ve umutsuz insanların umudu, ölümsüz tanrıların tapınaklarına asılmış durumda, bu savaş bizim için bir ölüm kalım mücadelesinden başka bir şey değil. Kimi affediyoruz veya ne yapıyoruz? Zafer kazandıklarında bizden geriye en ufak iz bırakmayacak insanları mı düşünüyoruz? Dolabella ile üç Antonius'tan herhangi biri arasında ne fark var? Onlardan birini bağışlarsak, Dolabella'ya fazla yüklenmiş oluruz. Durumun kendisinden ama özellikle de benim öğüdüm ve etkimden dolayı Senatus ve Roma halkının görüşünün de bu yönde olduğu anlaşılmaktadır. Sen bu tavrı onaylamıyorsan, senin görüşünü savunurum ama kendi görüşümden vazgeçmem. İnsanlar senden ne umursamaz ne de acımasız bir tavır bekliyor. Bu konuda dengeli olmak kolay, komutanlara karşı sert, askerlere karşı cömert olman yeterli.

¹⁶¹ Brutus'um, Cicero'mu olabildiğince yanında tutmanı isterim. Seni izleyip taklit etmekten daha iyi bir erdem alıştırtması bulamayacaktır. 14 Nisan?¹⁹

Mektup 6

Roma, 20? Nisan

<Cicero Brutus'u selamlar.>

¹¹ <...>¹ Ordunun ve atlı sınıfının sana sadık olduğunu görmenden büyük bir mutluluk duyuyorum. Yazdığına göre, Dolabella'yla ilgili haberin olursa beni bilgilendirecekmişsin. Dolabella'ya savaş açma kararını sana bırakmam gerektiğini öngördüğüm için memnunum.² Zamanında anladığım gibi, bu devlet için çok önemliydi, şimdi düşünüyorum da, senin saygınlığın için de önemliymiş.

¹² Fazlasıyla boş vaktim olduğunda³ Antoniuslar'a saldıracağımı yazıyor ve bunu övüyorsun, inanıyorum ki, durum sana gerçekten böyle görünüyor. Ancak yaptığın ayrımı hiçbir şekilde onaylamıyorum, zira yenilenlerden öfkeyle intikam almaktansa iç savaşları durdurmaya daha hevesli olunması gerektiğini yazıyorsun. Sana kesinlikle katılmıyorum Brutus. Senin hoşgörünü onaylamıyorum, aksine yerinde sertlik içi boş hoşgörü görüntüsünden üstündür.⁴ Hoşgörülü olmak istiyorsak, her zaman iç savaşlar olacak. Ancak bu konuda sen farklı düşünüyorsun. Plautus'un *Trinummus*'taki baba karakterinin söylediği şeyi ben de kendim için söyleyebilirim: "Zamanım neredeyse doldu. Asıl seni ilgilendiriyor bu mesele."⁵ ¹³ Bana inan Brutus, öngörülü olmazsanız bastırılacaksınız. Şimdi olduğu gibi her zaman bir halkınız, bir Senatus ve Senatus'un bir lideri olmayacak. Bunu Pytho'lu Apollo'nun senin için sunduğu bir kehanet say.⁶ Hiçbir şey bundan daha doğru olamaz.

Mektup 7

Roma, 21 Nisan

Cicero Brutus'u selamlar.

^[1] Durumumuzun daha iyi olduğu görülüyor.¹ Olan bitene dair seni bilgilendirdiklerini kesin olarak biliyorum. Consul'ler sıklıkla sana yazdığım gibi davranmaya devam ediyor.² Oğlan Caesar'ın yiğitlikle dolu olağanüstü bir karakteri var. Keşke bugüne kadar koruduğum gibi, onu gelişip serpilirken onurlarla ve lütufla yönlendirip koruyabilsem! Bu çok daha zor olur, yine de umutsuzluğa kapılmıyorum. Nitekim bu genç adam kendi işinin bizim kurtuluşumuzu sağlamak olduğu konusunda, bizzat benim tarafımdan ikna edilmiş durumda; şurası kesin ki, Antonius'u Roma'dan uzaklaştırmasaydı, her şey yok olurdu.

^[2] Bu harika başarıdan üç veya dört gün önce paniğe kapılan tüm kent, eşleri ve çocuklarıyla sana katılmak için harekete geçti, ancak 20 Nisan'da yatıştılar ve şimdi senin buraya gelmeni istiyorlar. O gün, birçok gün ve uyanık geçirdiğim gecelerdeki emeğimin karşılığı olan en büyük ödülleri topladım, elbette gerçek ve temiz bir şanda herhangi bir ödül varsa. Tüm Roma halkı evime geldi ve Capitolium'a kadar bana eşlik etti, sonra da yüksek alkış sesleri arasında beni kürsüye çıkardı. Bende içi boş gurur yoktur, olmamalı da³ ama her sınıftan insanın bana karşı şükran duygusunda ve tebrikte birleşmesi beni duygulandırıyor, zira halkın esenliğine hizmet etmede halktan yana olmam harika bir şey.⁴ ^[3] Ancak bütün bunları başkalarından duymanı tercih ederim.

Yaptıkların ve planların hakkında beni bilgilendir ve cömertliğinin iradesizlik gibi görünmemesine dikkat et. Senatus ve Roma halkı, hiçbir toplum düşmanının bu savaşta ülkelerine karşı silaha sarılan Romalılar kadar en ağır ce-

zaları hak etmediğini düşünüyor. Bütün konuşmalarım da dürüst insanların onaylayacağı şekilde onları cezalandırıyor ve kötülüyorum. Konuyla ilgili karar vermek sana kalmış. Benim düşünceme göre, üç kardeş bir ve aynı davaya hizmet ediyor.⁵

Mektup 8

Roma, 27? Nisan¹

<Cicero Brutus'u selamlar.>

İki consul'ü, iyi ama sadece iyi consul'leri kaybettik.² Hirtius birkaç gün önce büyük bir muharebe kazanıldıktan sonra, tam zafer anında öldü.³ Pansa ise uzun süre taşıyamayacağı yaralar alarak kaçmıştı.⁴ Brutus ve Caesar düşmandan geriye kalan kişilerin peşine düşmüş durumdadır.⁵ M. Antonius'un peşinden giden herkes düşman ilan edildi.⁶ Birçok kişi Senatus'un bu kararını senin ele geçirdiğin veya sana teslim olan kişiler için de geçerli olduğunu düşünüyor. Ben C. Antonius hakkında ismen talepte bulunurken sert bir dil kullanmadım, Senatus'un onun durumunu senden öğrenmesi gerektiğine kanaat getirdim.

Mektup 9

Roma, 5 Mayıs

Cicero Brutus'u selamlar.

[1] 27 Nisan'da düşman ilan edilen kişilere¹ karşı yürütülecek savaş görüşülürken,² Servilius,³ Ventidius⁴ üzerine bazı şeyler söyledi ve Cassius'un Dolabella'ya karşı harekete geçmesini istedi. Ben de aynı fikirdeydim, uygun ve hal-

kın yararına olduğunu düşünüyorsan Dolabella'ya askerî müdahalede bulunmanı ama bunu devletin yararına olacak şekilde yapamayacaksan ve halkın yararına olduğunu düşünmüyorsan, ordunu şu an bulunduğu yerde tutmanı önerdim. Senatus senin devlet için hangi yolun en yararlı olduğunu belirlemene izin verdi, bundan daha büyük bir iltifat olamaz. Benim düşüncem o ki, eğer Dolabella'nın bir desteği, ordugâhı ve güvenli bir şekilde durabileceği bir yeri varsa, sadakatin ve asaletin için ona karşı harekete geçmelisin. ^[2] Cassius'un birlikleri hakkında hiçbir şey bilmiyoruz, zira ondan ne bir mektup ne de kesin olarak güvenebileceğimiz bir haber geldi.⁵ Dolabella'nın ezilmesinin ve böylece işlediği suçun cezasını çekmesinin, keza Mutina'dan kaçan hain önderlerin güçlerini bir noktada toplayamamasının ne kadar önemli olduğunu anladığından eminim. O vakitler ordugâhın bizim sığınma limanımız, ordun da esenliğimizi sağlayacak yedek birliğimiz olmasına rağmen, aynı görüşü savunduğumu önceki mektuplarımdan hatırlayabilirsin. Karşılaştığımız tehlikeler, umduğum gibi sona erdiğinden, artık tüm dikkatimizi Dolabella'nın ezilmesine vermeliyiz. Ancak tüm bunları dikkatlice düşünecek ve makul bir sonuca varacaksın; sana da uygunsa, neye karar verdiğini ve ne yaptığını bize bildirmeni rica ediyorum.

^[3] Cicero'muzun sizin kurulunuza alınmasını istiyorum.⁶ Adayların rahiplik seçimlerine giyaben kabul edileceğini düşünüyorum. Zira daha önce de yapılmıştı. C. Marius⁷ Cappadocia'dayken, *lex Domitia*⁸ sayesinde augur seçilmişti ve sonraki hiçbir yasa bu imkânı ortadan kaldırmadı. Keza rahiplikle ilgili çıkarılan en son yasa olan *lex Iulia* da⁹ şöyle der: "Kendisi başvuran ve adaylığı kabul edilen herhangi biri." Bu açıkça kendisi başvurmamış olan bir kişinin adaylığının da kabul edilebileceği anlamına gelir. Bu konuda kendisine de yazdım, her konuda olduğu gibi bu konuda da senin kararına uymasını söyledim. Domitius ve Cato'muz¹⁰

hakkında da karar vermen gerekiyor.¹¹ Ancak bir kişinin adaylığı gıyabında kabul edilebilir olsa da, kendisi başvuranlar için her şey daha kolay. Ancak Asya'ya gitmen gerektiğine karar verirsen, gençlerimizi seçimler için geri getirme fırsatın olmayacak. Kuşkusuz Pansa hayattayken her şeyin daha hızlı olacağını düşündüm. ¹⁴ Yeni görev arkadaşını hemen seçecekti, daha sonra rahiplik seçimleri praetor seçimlerinden önce yapılacaktı. Şimdi *auspicium*'lardan ötürü uzun bir gecikme olacağını görüyorum. Zira patricii sınıfından tek bir magistratus olduğu sürece, *auspicium*'lar patres'e devredilemez. Kuşkusuz bu oldukça karışık bir durumdur. Tüm bu meseleyle ilgili düşündüklerine dair beni bilgilendirmeni istiyorum.

Mektup 10

Dyrrachium, 7 Mayıs

Brutus Cicero'yu selamlar.

^[1] Brutus'umuzun ve consul'lerin başarılarını öğrenmekten ne kadar büyük bir memnuniyet duyduğumu hayal etmen benim yazmamdan daha kolay olsa gerek.¹ Hepsini alkışlıyorum ve özellikle de Brutus'un saldırısının² sadece kendi güvenliğini sağlamasından değil, aynı zamanda zafere büyük bir katkı yapmasından da keyif duyuyorum.

^[2] Bana üç Antonius'un da bir ve aynı davaya hizmet ettiğini ve benim kanaatimin karar yerine geçtiğini yazıyorsun;³ şundan başka bir sonuca varmıyorum: Senatus veya Roma halkı savaşırken ölmemiş olan bu vatandaşlar hakkında bir hüküm vermeli. "Bu noktada dur, devlet düşmanı olan bu kişilere hâlâ yanlış bir şekilde 'vatandaş' diyorsun" diyeceksin. Hayır, bu bilhassa doğru bir tercih. Henüz Senatus karar vermemişken ve Roma halkının hiçbir buyruğu yokken, ben

kibirli bir şekilde ortaya atılıp bir önyargıda bulunamam ve kendi kararına başvuramam. Benim tek düşündüğüm şu: Mevcut durum beni bu adamı öldürmeye mecbur bırakmadı, onu vahşice soyup soğana çevirmedi ve ona umursamaz bir şekilde müsamaha göstermedim, sadece onu savaş boyunca kontrolüm altında tuttum.⁴

Sefil duruma düşmüş kişilerin talihini göz önünde tutarak onları aşağılamamak, güçlülere iştahlarını ve kibirlerini uyandırabilecek sonsuz tavizler vermekten çok daha onurlu ve devlete daha faydalıdır.⁵ ^[3] Cicero, hem benim, hem de devlet için son derece kıymetli, iyi ve cesur bir adamsın ama bana öyle geliyor ki bu konuda umuduna aşırı bel bağlıyor ve biri doğru bir şey yaptığında, hemen ona her şeyi verme ve cömertçe verdiklerinle zihni yozlaşmış kötü kararlar almaya yönelenemezmiş gibi onun önünü tümüyle açma eğiliminde oluyorsun. Öyle iyi niyetlisin ki, bilhassa ortak esenlik söz konusu olduğunda dürüst yüreğinden ötürü uyarılmaktan rahatsız olmayacaksın. Ancak yine de sana doğru görünen şeyi yapacaksın. Ben de, beni bilgilendirdiğinde <...>

Mektup 11

Dyrrachium'un doğusundaki bir ordugâh, 15 Mayıs

<Brutus Cicero'yu selamlar.>

^[1] <...>¹ Cicero, Antonius'u baskı altına almaktan duyduğumuz sevinç kursağımızda kalmayın ve bir kötülüğü ortadan kaldırma <çabamız>² yeni ve daha kötü bir duruma yol açmayın diye, şimdi, işte tam şimdi harekete geçme zamanı. ^[2] Halihazırda, beklemediğimiz ve izin vermediğimiz, hepimizin ama özellikle de senin suçun olarak görülecek hiçbir şey başımıza gelemez, zira Senatus ve Roma halkı,

özgür bir devlette olabilecek böylesine çok büyük bir yetkiyi uygulamana sadece izin vermiyor, aynı zamanda bunu senden istiyor. Sadece iyi bir düşünceyle değil, aynı zamanda sağduyulu hareket ederek de desteğini sürdürmelisin; dahası sende öne çıkmasına rağmen bu noktada senden beklenmeyen tek bilgece tavır onur dağıtma konusundaki eli sıkılığındır. Sahip olduğun diğer iyi nitelikler o kadar fazla ki, erdemlerin tarihteki büyük adamlardan herhangi birinin erdemleriyle karşılaştırılabilir. İnsanların eleştirdiği bir niteliğin aslında kadir kıymet bilen, dürüst yüreğinden kaynaklanıyor: Cömertliğinin daha dikkatli ve daha ölçülü olmasını talep ediyorlar. Senatus kötü niyetli kişilere örnek olabilecek veya onları destekleyecek bir lütufta bulunmamalı; bu yüzden consul'lükle ilgili olarak, dostun Caesar'ın, senin kararların sayesinde consul yapıldığında bir gün ineceği kadar yüksek bir makama çıktığını düşünmemesinden çekiniyorum.³ [3] Antonius başka birinin geride bıraktığı bir krallık aygıtını kendi krallık fırsatı için kullanmışken, kendisini öldürülmüş bir tiranın değil, bizzat Senatus'un otoritesinin yerine koyarak dilediği yetkiye erişmeyi arzulayan birisinin zihniyetinin ne olacağını sanıyorsun? Bu yüzden daha sonra bende Caesar'ın, kendisine layık görülen olağanüstü onurlarla yetineceğine dair bir kanaat oluşmaya başlarsa, senin iyi talihini ve öngörünü öveceğim. "Beni başkasının suçunun sorumlusu olarak mı göreceksin?" diye sorabilirsin. Evet, öngörülebilir olduğu halde <önlemediysen> evet, bu noktada başkasının suçunun <sorumlusu sensin>. Keşke o adamdan ne kadar korktuğumu görebilseydin!

[4] Bu mektubu yazarken⁴ senin consul seçildiğini haber aldık. Bunu kendi gözlerimle de görürsem, artık zihnimde kendi gücüne dayanan adil bir devletin hayalini kurmaya başlayacağım.

Oğlun iyi ve atlı birliğiyle beraber Makedonya'ya gönderildi.

Mektup 12

Aşağı Candavia¹ sınırında bir ordugâh, 19 Mayıs

Brutus Cicero'yu selamlar.

^[1] Sana teşekkür etmemi bekleme. Artık mümkün olan en yüksek dostluk mertebesine ulaşmış olan ilişkimizdeki samimiyetten ötürü, uzun zamandır buna gerek duyulmuyor.

^[2] Oğlun benim yanımda değil. Onunla Makedonya'da buluşacağız. Kendisine Ambracia'daki atlı birliğini Thessalia üzerinden getirmesi emredildi.² Ona benimle Heraclea'da³ buluşmasını yazdım. Madem onu bize emanet ettin, gördüğümüzde hepimiz ona başvuru yapması veya makama önerilmesi için dönmesini tavsiye edeceğiz.

Sana <savunman için> arkadaşım Achilleus'un⁴ kız kardeşiyle evli olan, Pansa'nın doktoru Glyco'yu bilhassa öneririm. Torquatus'un⁵ Pansa'nın ölümünden onu sorumlu tuttuğunu ve katil olarak gözaltına alındığını duyduk.⁶ Bana pek inandırıcı gelmedi. Pansa'nın ölümü kimseyi doktorundan daha fazla üzmemiştir. Ayrıca, o kişisel çıkarları nedeniyle bile suça sürüklenmeyecekmiş gibi görünen, iyi huylu, düzgün bir adamdır. Onu gözaltından çıkarman ve güvende tutman için sana içtenlikle (çünkü arkadaşım Achilleus bu konuda belki de olması gerekenden daha huzursuz) yalvarıyorum. Bunu kendime diğer her şey kadar önemli olan özel bir görev addediyorum.

^[3] Sana bu mektubu yazarken, C. Trebonius'un legatus'u olan Satrius⁷ tarafından bana Tillius⁸ ile Deiotarus'un⁹ yazdığı, Dolabella'nın yıkıma uğratıldığı ve kaçmaya zorlandığı bilgisini içeren bir mektup iletildi. Sana Satrius'a da gönderilen, Cicereus adında birinin¹⁰ Yunanca mektubunu gönderiyorum.

^[4] Flavius'umuz,¹¹ Dyrrachium kasabasıyla ilgili bir miras konusunda yaşadığı anlaşmazlıkta seni hakem tayin etti. Cicero, Flavius gibi ben de senden bu meseleyi çözmeni rica

ediyorum. Kasabanın, Flavius'u kendi varisi yapan kişiye para borcu olduğu konusunda hiçbir şüphe yok. Kasaba halkı bunu reddetmiyor, sadece Caesar tarafından borcun hibe edildiğini söylüyorlar. Dostların tarafından dostuma haksızlık yapılmasına izin verme.¹²

Mektup 13

Roma, 20? Mayıs¹

Cicero Brutus'u selamlar.

¹¹ Tribunus plebis designatus olan L. Clodius² benden çok hoşlanıyor veya "daha güçlü bir ifadeyle"³ söylersem beni çok seviyor. Bundan memnuniyet duyduğumdan, hiç kuşku yok ki (zira beni iyi tanıyorsun) benim de onu sevdiğim sonucuna varmış olmalısın. Nitekim bana öyle geliyor ki, karşılıklı sevgiye davet edenleri yanıtsız bırakmak kadar insana yakışmayan bir şey yoktur. Benim düşünceme göre, Clodius senin adamların tarafından ya da daha doğrusu kötü niyetli kişiler tarafından aklına onun aleyhine bir şeyler sokulduğundan şüpheleniyor ve bu yüzden de büyük bir üzüntü içinde. Şunu bildiğini düşünüyorum Brutus'um, genelde başka biri hakkında alelacele beyanda bulunmam (zira insanların arzuları belirsiz ve karakterleri çok katmanlı olduğundan böyle bir beyan tehlikeli olur). Ancak Clodius'un zihnini okuduğumu, öğrendiğimi ve buna bağlı olarak bir değerlendirme yaptığımı düşünüyorum. Birçok işaret var ama yazmaya gerek yok. Bunu bir mektuptan ziyade bir tanıklık olarak görmeni isterim.

Antonius'un lütfuyla ilerledi (bunda senin de büyük bir payın vardı).¹² Bu yüzden bizim esenliğimizin yanı sıra onun esenliğini de dilemiştir. Bununla birlikte durumun, iki tarafın da esen olamayacağı bir duruma geldiğini anlıyor (bildiğin

gibi, hiç de aptal biri değil); bu yüzden bizi tercih ediyor. Nitekim seninle ilgili gayet dostane konuşuyor ve hislerini paylaşıyor. Dolayısıyla birisi onunla ilgili aksi bir şey yazar veya gizli bir şey söylerse, senden bana daha fazla güvenmeni rica ediyorum, zira herhangi birinden daha doğru yargıda bulunabilirim ve seni çok severim. Clodius'u en yakın dostun ve iyi bir vatandaş olarak gör, bu çok sağduyulu ve en iyi talihe sahip bir adam olsa gerek.

Mektup 14

Roma, 20? Mayıs¹

Cicero Brutus'u selamlar.

^[1] Sana bir mektup yazdıktan ve onu mühürledikten sonra, senden bana haberlerle dolu bir mektup getirildi, içlerindeki en şaşırtıcı haber de Dolabella'nın Chersonesus'a² beş kohort³ göndermiş olmasıdır. Kuvvetleri, Asya'dan kaçtıktan sonra Avrupa'ya el atmayı deneyeceği dedikodusuna neden olacak kadar büyük mü? Senin beş lejyonun,⁴ harika bir süvari birliğin ve geniş yardımcı kuvvetlerin varken, o bunu beş kohort'la başarmayı ummuş olabilir mi? Umarım kohort'lar da artık sizindir, zira o çete delirmiş durumda.

^[2] Antonius'un bozgununu, Brutus'un kaçışını⁵ ve Roma halkının zaferini duymadan önce ordunu Apollonia ile Dyrrachium'dan çekmeme öngörünü yürekten takdir ediyorum. Bundan sonra ordunu Chersonesus'a sürmeye karar verdiğini ve Roma halkının otoritesinin bir suçlu ve bir toplum düşmanı tarafından çiğnenmesine izin vermediğini söylüyorsun, asaletine ve devlete yakışır bir şekilde davranıyorsun.

^[3] Ayrıca <on> dördüncü lejyonda⁶ baş gösteren bir isyanı ve C. Antonius'un ihanetini de yazıyorsun, (söyledikleri-

mi iyi yönünden al) askerlerin sertliği bana senin <...>'den daha doğru görünüyor.⁷

Mektup 15

Roma, Mayıs veya Haziran başı?

Cicero Brutus'u selamlar.

^[1] Sana birçok kişi önerdim ve öneride bulunmak boy-numun borcudur. Zira en iyi adamlar ve vatandaşlar senin kararına ziyadesiyle uyar¹ ve her cesur adam senin hizmetinde olmayı ve çabalamayı ister, senin üzerinde önemli ölçüde otorite ve nüfuz sahibi olduğumdan şüphe duyan kimse yoktur. ^[2] Ancak kimseyi Suessalı² bir vatandaş olan C. Nasennius'u³ önerdiğim gibi önermemişimdir. Komutan Metellus'un yönettiği Girit Savaşı'nda⁴ sekizinci kohort'un ilk centurio'suydu.⁵ Sonra kendi özel işleriyle meşgul olduysa da, şimdi hem devletten yana olanlardan hem de senin asaletinden etkilenerek senin aracılığıyla bir görev almak istiyor. Brutus, bu cesur adamı, dürüst ve hatta ilgini çekerse, zengin olan bu insanı sana öneriyorum. Kendisi için yaptıklarından ötürü, onun bana şükran duymasını sağlarsan beni gerçekten memnun etmiş olacaksın.

Mektup 16

Ordugâh, Haziran?¹

Brutus Cicero'yu selamlar.

^[1] Vetus Antistius'un² ruhu öyle devletten yanadır ki, hiç şüphesiz fırsat bulmuş olsaydı, hem Caesar³ hem de Antonius vakasında ortak özgürlüklerimizin ateşli bir savunucusu

olduğunu gösterirdi. Yunanistan'da piyadeleri ve süvarileri olan Dolabella'yla karşılaşınca,⁴ böyle adı çıkmış bir haine para vermek zorunda kaldığının veya isteyerek verdiğinin düşünülmesindense, o vicdansız haydudun yaptığı planlardan gelebilecek tüm tehlikelere göğüs germeyi tercih etti. Öte yandan sözünü verdiği 2 milyon HS'yi⁵ gönüllü olarak bana verdi, daha da önemlisi kendini benim davama adanarak bana katıldı.

^[2] Onu kampında komutan olarak kalmaya ve devleti savunmaya ikna etmeyi arzuluyordum. O ise ordusunu dağıttığı için bunu yapmaması gerektiği kanaatine vardı. Ancak consul'ler praetor seçimleri yapmayacaklarsa, bir heyeti legatus olarak belirleyip bize geri döneceğine dair güvence verdi. Kendisine sadık bir vatandaş olarak adaylığını ileri bir tarihe ertelememesini şiddetle tavsiye ettim. Onun bu davranışına, bu ordunun devletin hizmetinde olduğunu düşünen herkes şükran duymalı ama asıl sana şükran duyulmalı, zira çok daha büyük bir cesaretle ve şanla özgürlüğümüzü savunuyorsun ve planlarımız umduğumuz gibi neticelenirse büyük bir saygınlığa da kavuşacaksın.

Ayrıca Cicero'm, senden bir dostun olarak Vetus'u sevip onun ilerlemesini desteklemenı rica ediyorum. Hiçbir şey onu amacından alıkoyamaz, ancak yine de senin övgün ve samimi yaklaşımın onu planına daha sıkı ve kararlı bir şekilde sadık kalmaya teşvik edebilir. Bu beni gerçekten çok mutlu edecek.

Mektup 17

Roma, Haziran ortası¹

Cicero Brutus'u selamlar.

^[1] Senden henüz mektup almadık, Senatus'un kararından² haberdar olduğuna ve ordunu İtalya'ya getirdiğine dair

en ufak bir söylenti bile yok. Devlet senden bunu acilen ve hızlı bir şekilde yapmanı talep ediyor. Zira içerdeki hastalık her geçen gün daha da kötüleşiyor ve yerli düşmanlar bize dışarıdaki düşmanlar kadar sıkıntı yaşıyor. Bunlar savaşın başından beri var, ancak eskiden daha kolay dağılıyorlardı. Senatus sadece önerilerimle değil, aynı zamanda teşviklerimle de harekete geçiyor ve daha sağlam duruyordu. Pansa, kayınpederi³ başta olmak üzere bu seçkin tabakayla birlikte güçlü ve sert bir tavır almak için orada hazır bekliyordu. Consul olarak sürecin başından sonuna dek ne cesareten ne de sadakat duygusundan yoksundu. ^[2] Mutina'da savaş sürerken Caesar'da hiç hata bulmadın, buna karşılık Hirtius'ta bazı hatalar buldun.

Bu savaşın talihi "işler iyi giderken bozuldu, kötü giderken düzeldi."⁴ Antonius'un kuvvetleri dağıtılıp kendisi de kovulunca devlet galip geldi. Sonra Brutus tarafından öyle çok hata yapıldı ki,⁵ zafer parmaklarımızın arasından kayıp gitti. Komutanlarımız morali bozulan silahsız, yaralı düşmanın peşine düşmedi ve Lepidus'a zaman verilmiş oldu, böylece onun sıkça sergilediği sorumsuzluğunu daha büyük bir yıkımda deneyimlemiş olduk.

^[3] Brutus ile Plancus'un orduları iyi ama acemi, ayrıca Galyalılarından oluşan çok büyük ve sadık yardımcı birlikleri var. Ancak benim tavsiyelerimle hareket eden, iyi ve kayda değer ölçüde sarsılması güç bir genç olan Caesar, bazı kişiler tarafından saçma sapan mektuplar, kurnaz arabuluculuk teklifleri ve mesajlarla kendinden emin bir şekilde consul'lük beklentisine itildi. Bunu sezdiğim anda, ona uyarı mahiyetinde mektup üzerine mektup yazdım, onun hırsını destekler görünen arkadaşlarını yüzlerine karşı suçladım ve Senatus'ta bu suç planlarının iç yüzünü ortaya sermekte tereddüt etmedim. Senatus ve magistratus'lar hatırlayabildiğim her durumda oldukça iyi bir tavır takındı. Güçlü bir bireyin, daha doğrusu çok güçlü bir bireyin olağanüs-

tü bir görevi söz konusu olduğunda, güç silahlı kuvvetlerde bulunduğundan, kimsenin, hiçbir tribunus'un, hiçbir magistratus'un ve hiçbir özel kişinin destekçi olarak görünmediği duyulmuş şey değildir. Ancak yine de tüm dirayete ve cesarete rağmen toplum gergin. Brutus, kâh askerlerin kaprisleri kâh komutanların⁶ küstahlığından ötürü alay konusu oluyoruz. Devlette herkes sahip olduğu güç kadar hak iddia ediyor. Ne akıl, ne ölçü, ne yasa, ne gelenek, ne yükümlülük, ne yargı gücü, ne vatandaşların görüşü ne de gelecek nesilden utanma diye bir şey kaldı.

^[4] Ben bu olan biteni vaktinden önce öngörerek İtalya'dan kaçıyordum ki, fermanlarınızın bilgisi beni geri çağırdı. Brutus, hiç kuşku yok ki, beni Velia'dayken teşvik eden sendin. Senin kurtarıcısı olarak kendisinden kaçtığın kente dönmekten üzüntü duysam da⁷ (benzer bir tehlikenin ve daha üzücü bir talihin yaşandığı günlerde benim de başıma böyle bir şey gelmişti⁸) yine de devam ettim ve Roma'ya geri döndüm; orada hiç destek görmeden, Antonius'un konumunu sarstım ve Caesar'ın yargısının ve otoritesinin doğrulttuğu o alçak silahlara karşı savunmamı güçlendirdim. Sadık kalır ve bana itaat ederse, kendimizi savunmak için yeterli imkânımız olacağını düşünüyorum. Ancak zalimlerin öğüdü onun gözünde benimkinden daha değerliyse, ya da yaşından kaynaklanan zayıflık işlerin ağır yükünü taşıyabilecek oranda değilse, tüm umut sende demektir.

Bu nedenle, sana yalvarıyorum acele et ve olayların akışından ziyade cesaretin ve özverinle özgürleştirdiğin devleti bu son düzlükte de özgürleştir. Herkes hep birlikte senin tarafında olacak. Cassius'a yaz ve onu da aynısını yapmaya teşvik et. ^[5] Sizlerin ordugâhlarından başka hiçbir yerde özgürlük umudu yok. Elbette batıda da güçlü komutanlarımız ve ordularımız var. Ben yine de bu genç adama güvenebileceğimizi düşünüyorum ama o kadar çok insan onu yanlış yöne itiyor ki bazen konumunu değiştirmesinden korkuyorum.

Artık sana bu mektubu gönderdiğim sırada devletin ne durumda olduğuna dair tümüyle bilgi sahibisin. Sonra daha iyi şeyler olmasını isterim. Olaylar aksi yönde gelişirse (tanrılar bu kötü alameti geri çevirsin!) sonsuza dek sürmesi gereken devlet için yas tutacağım; benim bir saniye bile vaktim kalmadı!

Mektup 18

Roma, Haziran sonu?¹

Cicero Brutus'u selamlar.

¹) Benim acımı dindirirken başvurduğun çarelere kendi acını dindirirken ihtiyaç duymadığını bilmeseydim ve şimdi kendini benden daha kolay ve güvenli bir şekilde yatıştıracağına güvenmeseydim, yasım sırasında benim için üstlendiğin görevi ben de senin için üstlenir ve seni mektubumla teselli ederdim.² Ayrıca başkasına tavsiye ettiğin şeyi yapamaman senin gibi büyük bir adama uygun değil. Ortaya koyduğün argümanlar kadar, senin bu konudaki yetkinliğin de beni gereksiz yere kederlenmekten alıkoydu. Başkalarını teselli ederken, bir adama yakışmayacak şekilde kendi acısı karşısında fazlasıyla kırılğan biriymiş gibi görüldüğümünden, beni mektubunda her zaman sarf ettiğinden daha ağır sözlerle suçladın.¹² Bu yüzden senin yargına büyük saygı duyup ondan çekinerek kendimi topladım ve öğrendiğim, okuduğum, edindiğim her şeyin senin fikrinin eklenmesiyle daha değerli olduğu sonucuna vardım.

Ancak Brutus, o vakitler ben sadece yükümlülüğüm ve doğa karşısında sorumluydum, seninse şimdi halkın önünde ve deyim yerindeyse halk arenasında görev üstlenmen gerekiyor; zira sadece ordun değil, aynı zamanda tüm devletlerin ve neredeyse tüm soyların gözü senin üzerinde olduğundan,

başkaları olarak bizim daha güçlü olmamızı sağlayan birine ruhen zayıf görünmek yakışmaz. Dolayısıyla, evet, acı çektin (nitekim yeryüzünde eşi benzeri olmayan bir şeyi kaybettin), böyle ağır bir yaranın acısını hissetmek kaçınılmazdır, acı duygusundan tümüyle yoksun olmak acının kendisinden daha aciz bir durumdur; ancak başkalarına da yarar sağlayan ölçülü keder senin için bir zorunluluktur.

[3] Sana yazdıklarım haddinden fazla olmasaydı, daha fazlasını da yazardım. Seni ve ordunu bekliyoruz; ordun olmadan, her şey istediğimiz gibi gitse bile yeterince özgür olamayacakmışız gibi görünüyor. Vetus'umuza³ vermeyi düşündüğüm mektupta devletin tüm durumuyla ilgili daha ayrıntılı yazacağım, belki ondan sonra daha fazla haberimiz olacak.

Mektup 19

Ordugâh, Mayıs veya Haziran?¹

Brutus Cicero'yu selamlar.

[1] L. Bibulus'un² benim için ne kadar değerli olması gerektiğini, kimse devlet için birçok mücadeleye girmiş ve sıkıntı yaşamış olan senden daha iyi anlayamaz. Bu yüzden hem onun erdemi hem de aramızdaki yakınlık senin onunla yakın ilişki kurmanı gerektiriyor. Daha uzun yazmaya gerek olduğunu sanmıyorum, zira benim isteğim adilse veya zorunlu bir görev yerine geçiyorsa, o halde seni zaten harekete geçirmeli. O Pansa'dan boşalan yere aday olmaya karar verdi.³ Senden onun adaylığını kabul etmeni bekliyoruz. Ne sana benden daha yakın olan birine böyle bir iyilik yapabilirsin, ne de Bibulus'tan daha değerli birini aday gösterebilirsin.

[2] Domitius ve Appuleius'a⁴ gelince, onlar kendi karakterleriyle senin gözüne tavsiye edilebilir kişiler olarak görü-

nürken, benim bir şey yazmama gerek var mı? Nitekim sen tüm otoritenle Appuleius'u desteklemelisin. Ancak Appuleius kendi mektubunda yeterince övülecektir. Bibulus'tan da desteğini esirgeme; olabilecek en iyi adam o, inan bana, çok az kişiye nasip olan övgülerinize⁵ layık olabilir.

Mektup 20

Ordugâh, 1 Temmuz

Brutus Cicero'yu selamlar.

¹¹ Başkalarının korkusu beni M. Lepidus'la ilgili endişeye sürüklüyor.¹ Bizden ayrılırsa (umarım insanlar ondan acele ve haksız yere şüpheleniyordur) aramızdaki yakınlığa ve senin iyi niyetine güvenerek sana yalvarıyor ve sende rica ediyorum Cicero, kız kardeşimin² çocuklarının Lepidus'un oğulları olduğunu unut ve onun yerine beni onların babası say. Senden bu iyiliği görürsem, bu çocuklar için hiçbir sorumluluk almayacağından kesin bir şekilde emin olabilirsin. Başkaları kendi akrabalarıyla farklı bir şekilde yaşıyordu, ben ise kız kardeşimin çocukları için, arzu mu veya yükümlülüğümü yerine getirmiş sayılacağım hiçbir şey yapamıyorum. Bir şekilde lütufta bulunulacak kadar değerli insanlar diyelim, iyi insanlar gerçekte bana nasıl bir lütufta bulunabilir veya sen ve Senatus'un geri kalanı, beni yani Brutus dayıyı baba Lepidus'a karşı desteklemezse, ben anneme, kız kardeşime ve onun oğullarına nasıl yardım edeceğim?

¹² Yaşadığım kaygı ve sıkıntıdan ötürü sana daha fazlasını yazamıyorum, buna gerek de yok; zira böyle önemli ve yakınlarımı ilgilendiren bir konuda seni sözlerimle harekete geçirmem ve kesinkes ikna etmem gerekiyorsa, senin istediğim ve gerekli olan şeyi yapacağına dair hiçbir ümidim yok

demektir. Bu yüzden benden uzun uzadıya bir rica bekleme, beni gözünün önüne getir, sadece senden yani şahsen yürekten bağlı olduğum bir insan olan Cicero'dan veya şahsi yakınlık dışında consul'lük yapmış böyle büyük bir adamdan iyilik görmeye ihtiyacım var. Mümkün olan en kısa sürede bana cevap yazacağını ümit ediyorum.

Mektup 21

Roma, Temmuz'un İlk Yarısı

Cicero Brutus'u selamlar.

¹⁾ Şu anda Messalla Corvinus'a bir mektup verecek olmama rağmen,¹ dostumuz Vetus'un² benden mektup almadan sana gelmesini istemedim.

Devlet olabilecek en büyük tehlikeyle karşı karşıya Brutus, zaferimizden sonra bir kez daha savaşılmaya zorlandık, Bu da M. Lepidus'un suçu ve aptallığı yüzünden başımıza geldi. Bu sıralar devlete gösterdiğim ihtimamdan ötürü birçok şeye fazlasıyla katlanmak durumunda kaldım ama hiçbir şey annenin ve kız kardeşinin yalvarışları karşısında çaresiz kalmam kadar beni derinden yaralamadı. Benim için daha da önemlisi, sana davranışımı haklı çıkarmakta hiçbir zorluk yaşamayacağımı düşünüyorum.

Lepidus'un durumu Antonius'un durumundan hiçbir şekilde ayrı görülemez ve herkesin ortak yargısına göre daha da zordur. Lepidus hem Senatus tarafından en büyük onurlara layık görüldü, hem de ondan birkaç gün önce Senatus'a harika bir mektup gönderdi; ardından sadece düşmanın kalıntılarını geri almadı, aynı zamanda karada ve denizde³ çok çetin bir savaş yürütüyor. Sonucunun ne olacağı belirsiz. Bu yüzden benden onun çocuklarına şefkat göstermem istendiğinde, çocukların babasının galip gelmesi durumunda

en ağır cezalara çarptırılacağımıza dair (ki Iuppiter bu kötü alameti geri çevirsin!⁴) en ufak bir söz dahi edilemiyor.

¹²¹ Babaların günahlarının cezasının oğullara yüklenmesinin nasıl bir acımasızlık olduğunu bilmiyor değilim. Ancak yasalar, çocuklarına duydukları sevginin, babaların devlete daha içten bağlı olmalarını sağlayacağını akıllıca öngörmüştür. Dolayısıyla çocuklarına zalimce davranan Lepidus'un kendisidir, Lepidus'u düşman ilan eden değil. Silahlarını bıraksa ve barışı bozduğu gerekçesiyle suçlu bulunsaydı, dahası bu suçlamaya karşı hiçbir savunma yapmasaydı, çocukları da aynı cezayı çeker ve malına el konulurdu. Ancak Lepidus, Antonius ve diğer düşmanlar hepimizi annenin ve kız kardeşinin, çocuklarının iyiliği için savuşturmaya çalıştıkları şeyle ve başka birçok acımasız misillemeyle tehdit ediyor.

Dolayısıyla bu durumda en büyük umudumuz sen ve senin ordundur. Devletin yüce şanı ve saygınlığı, daha önce de yazdığım gibi, mümkün olan en kısa sürede İtalya'ya geri dönmene bağlıdır. Nitekim devletin senin kuvvetlerine ve yönlendirmene fazlasıyla ihtiyacı var.

¹³¹ Mektubundan sonra, sana karşı iyi niyetinden ve üstün hizmetlerinden ötürü Vetus'u içtenlikle kucakladım ve onun seni olduğu kadar devleti de fazlasıyla seven ve kendini adanmış biri olduğunu öğrenmiş oldum.⁵ Umut ediyorum ki, oğlum Cicero'yu⁶ kısa süre içinde göreceğim. Onun seninle birlikte olacağına ve senin de bir an önce İtalya'ya geleceğine güvenim tam.

Mektup 22

Roma, 14 Temmuz

Cicero Brutus'u selamlar.

¹¹¹ Kısa mektubun... Kısa mı dedim? Buna bir mektup bile denmez.¹ Brutus böyle bir dönemde bana sadece üç

satır mı yazar? Hiçbir şey yazmasan daha iyiydi. Benim mektubumu bekleyebilirsin! Dostlarından hangisi benden bir mektup almadan sana katıldı? Hangi mektubumun bir ağırlığı yoktu? Mektuplar sana teslim edilmediyse, evden gelen mektuplar da sana ulaşmamış olmalıdır. Cicero'ya daha uzun mektuplar vereceğini yazıyorsun. Tamam ama bu mektubun içi daha dolu olmalıydı. Bana Cicero'nun senin yanından ayrıldığını yazınca,² hemen ulakları gönderdim ve Cicero'ya, İtalya'ya gelmiş olsa bile, senin yanına dönmesini yazdım, zira benim için bundan daha tatlı, onun için de bundan daha onurlu hiçbir şey yoktur. Ona birçok kez, benim büyük çabam sonucu rahiplik seçimlerinin gelecek yıla ertelendiğini yazmıştım, bunu hem Cicero, hem de Domitius, Cato, Lentulus, Bibulus'lar ve diğerlerinin³ iyiliği için yaptım. Sana da aynısını yazmıştım⁴ ama anlaşılan, o küçük mektubu bana gönderdiğinde henüz bundan haberin olmamıştı.

^[2] Bu yüzden, Brutus'um, senden Cicero'mu göndermemeni ve yanında götürmeni ısrarla rica ediyorum. Sorumluluğunu üstlendiğin devleti düşünüyorsan, bunu hemen şimdi yapmalısın. Zira savaş yeniden canlanıyor ve Lepidus'un suçundan ötürü hiç de küçük olmayacak. Eskiden orduların en iyisi olan Caesar'ın ordusu sadece yardım etmekle kalmıyor, aynı zamanda bizi senin ordunu istemeye zorluyor.⁵ Senin ordun İtalya'ya varırsa, kendisine vatandaş denilmesini hak eden hiçbir vatandaş ordugâhına katılmakta tereddüt etmeyecek. Elimizde Plancus'la bir araya gelmiş olan bir Brutus var;⁶ ancak hem partizanlıktan ötürü insanların zihninin, hem de savaşların sonuçlarının ne kadar belirsiz olabildiğini iyi bilirsin. Ümit ettiğim gibi savaşı kazanacaksak, mevcut durumda her halükârda senin tavsiyelerinin ve otoritenin rehberliğine ihtiyaç duyulacak. Bu yüzden yardıma gel, tanrılar aşkına, bunu mümkün olan en kısa sürede yap. Erken geldiğinde yapmış olacağın katkıdan daha faz-

lasını, vatandaşlarını esaretten kurtardığın Mart Idus'unda⁷ yapmış olduğuna yürekten inanmalısın.

Mektup 23

Roma, 11-27 Temmuz arasında¹

Cicero Brutus'u selamlar.

¹¹ Messalla senin tarafında.² Ne kadar dikkatli bir mektup yazmış olursam olayım, devlette olup bitenleri, onun sana anlatabileceğinden daha net bir şekilde açıklayabilir miyim? Zira o her şeyi en iyi şekilde biliyor ve en güzel şekilde açıklayıp sana aktarabiliyor. Ona nasıl bir değer biçeceğine dikkat et Brutus (zaten iyi bildiğin şeyleri sana anlatma gerek yok, ancak yine de tüm övgülere layık olan böyle üstün bir şahsiyeti sessizlik içinde es geçemem), doğruluk, tutarlılık, özen, devleti düşünme açısından ona benzer birini bulamayacağını, öyle ki övülürken şaşırtıcı derecede üstün olan o belagatine bile sıra gelmediğini göz önünde bulundur. Her şeye rağmen bu konudaki bilgeliği de çok dikkat çekicidir, nitekim kendini en katı hitabet türünde sağlam bir yargı gücüne ve büyük bir teknik beceriye kavuşacak şekilde yetiştirmiştir. Onda öyle büyük bir çalışkanlık var ve çalışma sırasında öyle dikkatli ki, görünüşe göre doğuştan gelen yeteneği onun en üstün yönü olmasa gerek.

¹² Sevgimden ötürü konudan uzaklaşıyorum. Bu mektuptaki amacım Messalla'yı övmek değil, hele ki onun erdemi benden daha iyi bilen ve övdüğüm çabalarına çok daha aşina olan Brutus'a hiç övmem. Onun yanından ayrılırken derin bir üzüntü duysam da, tek tesellim onun âdeta ikinci benliğim olan senin yanına gelerek görevini yerine getirmesi ve en büyük övgülere layık görülmesidir. Bu konuyla ilgili bu kadar yeter.

¹³¹ Şimdi bu uzun aradan sonra tekrar mektubuna³ geliyorum; bana birçok olumlu nitelik atfederken bir tane kusur buluyorsun, resmî onurlara ilişkin karar verirken aşırı, âdeta savurgan davranıyormuşum. Bunu eleştiriyorsun, belki bir başkası da beni ceza verirken aşırı sert olmakla suçlayabilir veya belki de sen beni her ikisiyle de suçlayacaksın. Eğer öyleyse, her iki konuyla ilgili yargımı çok iyi öğrenmen için elimden geleni yaparım; yedi bilgeden biri olup aynı zamanda içlerinde yasa koymuş tek kişi olan Solon'un bir sözünü aktarmakla yetinmek istemem ama bir yerde devletin iki şeyle, yani ödül ve cezayla ayakta durduğunu söyler.⁴ Kuşkusuz, başka şeylerin olduğu gibi bu iki şeyin de bir ölçüsü vardır ve iki tür arasında bir denge sağlanır. ¹⁴¹ Ancak burada bu konudan uzun uzadıya bahsetmek gibi bir niyetim yok, sadece bu savaş sırasında Senatus'a önerilerde bulunurken izlediğim ilkeyi açıklamayı uygun buluyorum.

Brutus, Caesar'ın ölümünden ve sizin hatırlanmaya değer Mart Idus'unuzdan sonra es geçtiğiniz bir şey kaldığını ve devletin büyük bir fırtınaya yakalandığını söylediğimi unutmamışsındır.⁵ Evet, sizin sayenizde büyük bir yıkım önlendi, Roma halkına sürülen büyük bir leke temizlendi ve kuşkusuz tanrısal bir şana kavuştunuz, ancak krallığın araçları Lepidus ile Antonius'a geçti; bunlardan ilki tutarsız, ikincisi ise ahlaksız biri ve her ikisi de barıştan çekinmekle birlikte huzura düşmandır. Devleti yıkma arzusuyla yanıp tutuşuyorlar ve bizim buna karşı bir savunma gücümüz yok. Nitekim toplum kendi özgürlüğünü korumak için uyum içinde ayağa kalkmıştı, ¹⁵¹ <ancak> biz fazlasıyla mağrur kişiler olarak görünürken, siz belki de büyük bir bilgelik örneği sergileyerek özgürleştirdiğiniz kenti terk ettiniz ve İtalya'nın size sunduğu desteği geri çevirdiniz. Bunun sonucunda kentin vatan hainlerinin eline geçtiğini gördüğümde, <anladım ki> artık senin ve Crassus'un orada güvende olması mümkün değildi, keza Antonius da kenti

silahlarıyla kuşatmıştı, ben de kenti terk etmem gerektiğini düşündüm. Hainler tarafından ele geçirilen ve tüm yardım alma imkânından mahrum bırakılmış olan kentin görünümü iğrençti. Ancak her zaman vatan sevgisiyle dolu olan ruhum onun tehlikelerinden uzak durmaya katlanamadı. Bu yüzden Etesia rüzgârlarını da⁶ arkama alarak Achaia'ya⁷ doğru giderken, güney rüzgârı, âdeta beni planımdan vazgeçirircesine İtalya'ya geri gönderdi. Seni Velia'da⁸ gördüm, yüreğim parçalandı. Zira geri çekiliyordun Brutus, tam anlamıyla geri çekiliyordun, öyle ya, bizim Stoacılar kaçmanın bilgeye yakışmadığını söyler. ^[6] Roma'ya dönerken birden Antonius'un günahı ve çılgınlığıyla karşılaştım. Onu kendime karşı kıskırttıktan sonra, devleti özgürleştirmek için gerçekten Brutus'a özgü planlar (zira bu tam da sizin kanınıza uygun bir plandır) yaptım.⁹

Devamı uzun sürer, burada anlatmaya gerek yok. Sadece şunu söylüyorum: Kendisi sayesinde bugünlere gelebildiğimiz o genç Caesar, gerçeği söylemek gerekirse, benim tavsiyelerimin pınarından yararlanmıştı. ^[7] Borçlu olduklarımız ve gerekenler dışında, ona hiçbir onur takdim etmedim Brutus. Decimus Brutus'un tanrısal cesareti¹⁰ henüz öğrenebileceğimiz ölçüde harekete geçmeden önce özgürlüğü geri çağırmaya başladığımızda tüm savunma kaynağımız Antonius'u boynumuzdan uzaklaştıran bu genç adamdı. Hangi onur ona takdim edilmemeliydi? Aksine o vakit ona ölçülü bir şekilde sözlü destek verdim ve askerî yetkiyi layık gördüm. Bu onun yaşındaki birine bir onurlandırma gibi görünse de, aynı zamanda ordusu olan biri için bir gereklilikti. Öyle ya, askerî yetki olmadan bir ordu ne işe yarar? Philippus¹¹ ona bir heykeli layık gördü, Servius ise yasal yaşından önce göreve başlama hakkı tanıdı, bu ayrıcalık daha sonra Servilius tarafından genişletildi.¹² O vakit hiçbir şey çok fazla görünmüyordu.

^[8] Nasıl olduğunu bilmesem de, korku anında iyi niyet bulmak, zafer anında minnet bulmaktan daha kolaydır. Ni-

tekim D. Brutus'un devleti özgürleştirmesiyle aydınlanan ve aynı zamanda Brutus'un doğum günü olan o en kutlu günün takvimde Brutus'un adıyla anılmasını teklif ettim; bu konuda atalarımızı örnek aldım, zira bir kadını, yani Larentia'yı bu onura layık görmüşlerdi, siz rahipler Velabrum'daki ona adanan sunakta sunu sunmaya alışkınsınız.¹³ Ben Brutus'a bu onuru verirken, takvimde bu çok şanlı zaferin kalıcı bir kaydının yer almasını istiyordum. Ancak o gün Senatus'ta kötü niyetin şükran duygusundan çok daha fazla oy aldığını öğrendim. Merak ediyorsan, aynı günlerde ölmüş olan Hirtius, Pansa ve hatta Aquila¹⁴ için de aynı onurları talep ettim. Korkusundan kurtulup tehlikeyi görmezden gelmediği sürece kim beni suçlayabilir? ^[9] Minnettarlığımın yanı sıra gelecek nesiller için yararlı olan başka bir nedenim daha vardı. Halkın bu kana susamış isyancılara duyduğu nefretin her zaman varlığını sürdürmesini istiyordum. Diğer önerimin de hoşuna gideceğinden şüpheliyim, zira arkadaşların mükemmel insanlar olsa da, politik deneyime sahip olmadıkları için onlar da bundan hoşlanmadılar; yani Caesar'ın Roma'ya alkışlarla girmesine izin verilmesi teklifinden bahsediyorum. Kendi adıma söylersem (ama belki de yanılıyorum, zira yaptıklarımın çok memnun olmak pek bana göre değil), bu savaş sırasında daha akıllıca bir teklif yaptığımı düşünmüyorum. Neden böyle olduğunu açıklamam iyi olur, aksi halde minnettar olmaktan çok ileri görüşlü görünmeyi istemiş olacağım. Bundan yeterince bahsettim. Şimdi başka bir konuya geçelim.

D. Brutus'a onurlar verilmesi için oy kullandım, L. Plancus için de oy kullandım. Soylu zihin, şan tarafından cesaretlendirilir; sağduyulu Senatus da her bir kimseyi devlete yarar sağlayabileceği noktaya çekebilmek için ahlaken doğru olmak koşuluyla her yola başvurdu. Ancak Lepidus konusunda, önce kürsünün olduğu yere bir heykelini diktiğimiz, sonra da onu yıktığımız için kınanıyoruz.¹⁵ Onu

çılgın ruh halinden kurtarmaya çalıştık. Zayıf karakterli bir adamın deliliği bizim sağduyumuza üstün geldi. Öte yandan Lepidus'un heykelini dikmemiz ne kadar kötüyse, yıkamamız da o kadar iyidir.

^[10] Onurlar üzerine yeterince şey yazdım. Şimdi de cezadan biraz bahsetmem gerekir. Mektupların çoğunlukla savaşta mağlup ettiğin kişilere karşı merhametinle övgü toplamak istediğini anlamamı sağladı. Senden bilgece olmayan hiçbir şeyin gelmediğini düşünüyorum. Ancak benim kanaatime göre bir suçun cezasını görmezden gelmek (buna affetmek denir), başka durumlarda hoş karşılanabilir olsa bile, savaşta zararlıdır. Hatırladığım kadarıyla devletimizde baş göstermiş olan hiçbir savaş yoktur ki, taraflardan biri kazandığında devletin rejimi ortadan kalkmış olsun. Bu savaşta kazanan biz olursak nasıl bir devlete sahip olacağımızı kolayca teyit edemem ama hiç kuşku yok ki, kaybedersek bir devletimiz olmayacak. Bu yüzden Antonius'un aleyhine konuştum, Lepidus'un aleyhine ise daha sert konuştum, bunu da intikam almak için değil, mevcut durumda suçlu vatandaşları korkutarak ülkemize saldırmalarını engellemek ve böyle bir deliyi taklit etmemeleri için gelecek nesillere ders niteliğinde bir örnek bırakmak istedim. ^[11] Ayrıca bu herkesten çok benim fikrim de değil. Bu durumda cezanın masum çocuklara kadar uzatılması zalimce görünmektedir. Ancak Themistocles'in¹⁶ çocukları bile yoksulluk içinde yaşadığına göre, bu tüm devletlerde görülen eski bir uygulamadır. Aynı ceza yargı tarafından mahkûm edilen vatandaşlar için geçerliyen devlet düşmanlarına daha yumuşak davranabilir miyiz? Dahası, kazanması durumunda bana daha acımasız davranacağını kabul etmesi gereken biri benden bu konuda şikâyetçi olabilir mi?

Bu konudaki, yani onur ve cezayla ilgili kararlarımın açıklamasını öğrenmiş oldun. Nitekim diğer konularda ne düşündüğümü ve ne karar verdiğimi de duymuş olduğunu varsayıyorum.

^[12] Ancak bunlar bilinmesi gereken şeyler değil. Asıl önemli olan Brutus, ordunla çarçabuk İtalya'ya dönmen-
dir. Seninle ilgili son derece büyük bir beklenti var. İtalya'ya
vardığında herkes senin yanında toplanacak. Kazanırsak,
Lepidus her şeyi yıkıma uğratmayı ve ailesiyle birlikte ölme-
yi arzulamazsa, çok güzel bir zafer kazanmış olacağız; bu
durumda kenti bir noktada toplayabilmek için senin oto-
ritene ihtiyacımız var. Şimdi geriye bir mücadele kaldı, en
büyük umudumuz senin otoriten ve ordunun gücü. Ancak
acele et, tanrılar aşkına! Ne kadar çok şeyin zamana ve hıza
bağlı olduğunu biliyorsun.

^[13] Kız kardeşinin çocukları için ne kadar derin bir üzü-
ntü duyduğumu annenden ve kız kardeşinden duyacağını
umuyorum. Bunda, bazı insanların da gördüğü gibi, kendi
tutarlılığımdan ziyade benim için çok değerli olan istekle-
rinin rolü daha büyüktür. Ancak ben hiçbir meselede sana
duyduğum sevgide tutarlı olmak ve öyle görünmekten başka
bir şeyi tercih etmiyorum.

Mektup 24

Roma, 27 Temmuz

Cicero Brutus'u selamlar.

^[1] Seni birçok defa mektupla mümkün olan en kısa süre-
de devletin yardımına gelmeye ve ordunu İtalya'ya getirmeye
ikna etmeye çalıştım, sana yakın olanların bu konuda hiçbir
şüphesinin olmadığı izlenimine kapılmışımdı. 25 Temmuz'da
tüm derdi tasası seninle başlayıp seninle biten çok sağduyulu
ve dikkatli bir kadın olan annen,¹ benden kendisini ziyaret
etmemi istedi. Ben de bir görev sayarak gecikmeden bu zi-
yareti gerçekleştirdim. Gittiğimde Casca, Labeo ve Scapti-
us da² oradaydı. Annen bana ne düşündüğümü, bizim seni

çağırmamızın ve senin için toplanmayı düşünmemizin mi, yoksa senin ağırdan alıp beklemenin mi daha iyi olduğunu sordu. ^[2] Ben de ne düşündüğümü anlatarak senin mümkün olan en kısa sürede sendeleyeni ve neredeyse çökmekte olan devletimize destek vermenin senin saygınlık ve şöhretine en yüksek derecede faydalı olacağını söyledim.

Bu savaşta başımıza gelmeyen bir felaket kaldığını düşünüyor musun? Zafer kazanan ordular kaçan düşmanı takip etmeyi istemedi, evlilik yoluyla, eşi ve çocuklarıyla akrabamız olan, onca saygınlığı ve büyük servetiyle sağlam bir komutan devlete savaş açtı. Duvarların arkasında bu kadar çok kötü insan varken, nasıl “Senatus ve halkın büyük ittifakıyla” diyebilirim? ^[3] Yazarken büyük bir acı duyuyorum, çünkü devlet beni genç bir adamın hatta neredeyse bir oğlanın kefilisi saymışken, ben verdiğim sözün arkasında duramamış görünüyorum. Bilhassa önemli konularda başka birinin zihnine ve kararına bağlı olmak, parasal yükümlülüğünden daha ağır ve zordur. Parasal yükümlülük ortadan kaldırılabılır ve mal kaybının yerine yenisi konabilir. Ancak devlete taahhüt ettiğin şeyi, kendisi için taahhütte bulunduğun kişi ödemeye razı değilse nasıl yerine getireceksin? Yine de birçok kişi karşı çıksa bile, umudum o ki, bu genci destekleyeceğim. Nitekim doğal yeteneği görülüyor, ancak değişken olduğu bir yaşta ve bozulmasına neden olacak birçok kişi hazır bekliyor, iyi zihninden kaynaklanan gücünün sahte onurun parıltısı karşısında zayıflatılabileceğinden eminler. Bu da diğerleriyle birlikte bir yük olarak sırtıma yüklendi, bu genç adamı tutabilmek için elimdeki tüm imkânları seferber etmeliyim, yoksa öngörüsüzlük ithamıyla karşı karşıya kalacağım. ^[4] Peki öngörüsüzlük nedir? Şahsımdan ziyade kendisi için taahhütte bulunduğum kişiye sorumluluk yükledim. İşlerini yaparken zekâsıyla öne çıkan ve benim sözümle daha istikrarlı olan birine devleti taahhüt ettiğim için pişman olamam.

^[5] Yanılmıyorsam devletteki en büyük problem parasızlıktır. İyi insanlar, günden güne vergi lafını duyduklarında daha da inatçı olmaya başladı. Rezil bir sayımla zenginlerden toplanan verginin sadece yüzde biri ödül olarak iki lejyon için harcanıyor. Sınırsız harcamalar hem bizi savunan ordular, hem de senin orduların için bir sorun teşkil ediyor. Zira Cassius'umuzun yeterince donatılmış bir şekilde gelebildiği görünmektedir. Ancak hem bunları hem de başka birçok konuyu en yakın tarihte seninle yüz yüze konuşmak isterim.

^[6] Brutus, kız kardeşinin oğulları hakkında yazmanı beklemedim. Bu dönem sana kusursuz bir davayla meşgul olma görevi veriyor (zira savaş bir şekilde sürdürülecek), ancak ben savaşın ne kadar uzun süreceğini önceden kestiremediğim için, daha başında oğulların davasını Senatus'ta üstlendim, senin de bunu annenin mektuplarından öğrenebileceğini düşündüm. Canım pahasına da olsa, her durumda senin istediğin ve seni ilgilendirdiğini düşündüğüm şeylerden bahsedecek ve onlara göre davranacağım.

Mektup 25

Ordugâh, en erken Temmuz ortası¹

Brutus Cicero'yu selamlar.

^[1] Octavius'a² gönderdiğin mektubun,³ Atticus⁴ tarafından bana gönderilen küçük bir kısmını okudum. Benim esenliğimi düşünüp dert edinmen yabancısı olduğum bir haz duymamı sağlamadı. Zira buna alışkınım, dahası her gün senden saygınlığıma saygınlık katan dürüstçe ve onurlandırıcı bir şey söylediğini ve yaptığını duyuyorum. Ancak Octavius'a yazdığın mektubun benimle ilgili olan aynı kısmı bana ruhen hissedebileceğim en büyük acıyı tattırdı. Zira devletle ilgili ona,

âdeta boyun eğerek ve yalvarırcasına teşekkür ediyorsun, ben daha ne yazayım? Mevcut durumun veya talihin bizi getirdiği noktadan utanıyorum, her şeye rağmen gerekeni yazacağım. Kurtuluşumuzu ona bağlıyorsun (oysa bu ölmekten daha beter!), sadece efendiyi değiştirerek efendilik düzenini ortadan kaldırmadığını açıkça söylemiş oluyorsun. Yazdıklarını tekrar oku ve bunların bir kulun krala yalvarışları olmadığını reddetme cesaretini göster! Söylediğine göre, ondan istenen ve beklenen tek şey, dürüst insanların ve Roma halkının hakkında iyi düşündüğü bu vatandaşların esenliğiyle ilgili iyi dilekleri olmasıymış. Ya o bunları reddederse? Artık varlığımızı sürdürmeyecek miyiz? Kaldı ki onun sayesinde var olmaktansa hiç olmamak daha iyidir. ^[2] Tüm tanrıların Roma halkının esenliğinden yüz çevirmediklerine, Octavius'a dünyanın kurtarıcıları şöyle dursun, herhangi bir vatandaş adına bile yalvarılmaması gerektiğine inanıyorum. Neyi destekleyeceğini, neden korkulması gerektiğini veya kimden bir şey istemek gerektiğini bilmeyen insanlara karşı büyük konuşmak hoşuma gider, kuşkusuz konuşmak da gerekir.

Cicero, Octavius'un böyle bir gücü olduğuna ve onun dostluğuna inanıyor musun? Bana değer veriyor ve Roma'da görünmemi istiyorsun diyelim, peki bu oğlana teslim olduğumda, orada bulunmam mümkün mü? Ondan bizim güvende olmamızı istemesini ve buna razı gelmesini rica etmek gerektiğini düşünüyorsan, niçin ona teşekkür ediyorsun? O bu tür şeyler istenmesi gereken kişinin Antonius değil de, kendisi olduğunu kabul ettiğinde bunu bir lütuf mu saymak gerekir? Devletin hak ettiği kurtuluşa en iyi şekilde kavuşması için efendiyi değiştirmektense başkasının efendiliğinden kurtulmayı dileyen kimse yok mu? ^[3] Hiç kuşku yok ki Caesar'ı krallık arzusuna sürükleyen, onun ölümünden sonra Antonius'u öldürülen adamın yerine geçmeyi deneme fikrine ikna eden, şimdi de bu oğlanı, bizim gibi adamların kurtuluşunun yalvarmayla sağlanacağını ve yine bizim gibi

adamların bir kişinin merhameti sayesinde güvende olacağını, başka bir çaremizin olmadığını düşünmene neden olacak kadar yücelten şeyler zayıflık ve karamsarlıktır. Romalı olduğumuzu hatırlasaydık, en adi kişiler küstah bir şekilde efendi olmayı isteyemezlerdi, buna engel olurduk, keza Antonius da Caesar'ın krallık arzusuyla yanıp tutuşmaz, aksine onun ölümünden dehşete kapılırdı.

^[4] Sen eski bir consul ve en büyük suçların bedelini ödetmiş birisi olarak (korkarım ki o tehlikeleri bastırarak yıkımı sadece kısa süreliğine ertelemiş oldun) nasıl oluyor da bu son olayda yaptıklarını anlamlı bulabiliyor, onaylayabiliyor, doğruluyor görüntüsünü verecek şekilde boyun eğerek ya da razı gelerek kabullenebiliyorsun? Antonius'a karşı özel bir nefretin mi vardı? Kuşkusuz kurtuluşun kendisinden beklenmesini, özgürlüğünü bize borçlu olduğu halde ona yalvararak güvenliğimizi sağlamamızı, devletle ilgili kendi iradesinin geçerli olmasını istiyordu; sen de devlet kendi hukuku ve sahiplik hakkıyla varlığını sürdürsün diye değil, Antonius'u durdurduktan sonra başka birinden onun yerine geçmesini isteyelim diye, efendilik düzenine engel olan silahlara hâkim olmamız gerektiğini düşünmüşsün; belki de karşı çıktığımız kölelik değil de, belli bir hizmet etme durumudur! Ayrıca iyi bir efendi olarak Antonius'un yönetimi altında kendi talihimize katlanmakla kalmaz, aynı zamanda onun yoldaşları olarak dilediğimiz kadar çok lütuf ve onurdan da yararlanmayı isteyebilirdik. Zira o da sabırlarıyla efendilik düzeninin en büyük destekçisi olduğunu gördüğü kişileri nasıl reddedebilirdi? Ancak inanç ve özgürlüğümüze ihanet etmemizi gerektirecek kadar değerli hiçbir şey yok. ^[5] Caesar'ın katillerine karşı açıkça Caesar adıyla tahrik edilen bu oğlan, bir pazarlık durumu söz konusu olsaydı iktidarını desteklememiz karşılığında ne vermezdi? Öyle ya, biz de yaşamımızı ve paramızı korumayı, consul olarak adlandırılmayı istiyoruz! Dikkatli olunmaz-

sa, o adam boşuna ölmüş olacak. (Zira o öldükten sonra yine köle olacaksak onun ölümüne niye sevindik?)

Ancak tanrılar ve tanrıçalar, sadece öldürdüğüm adamın değil, aynı zamanda dirilse öz babamın bile, direncim olmandan yasalar ve Senatus'un üzerinde güç sahibi olmasına izin veren bir yargıda bulunmamdan önce her şeyimi alsın! İzni olmadan bu devlette kendimize bir yer bulamayacağımız bu adamın başkalarını özgür kılacağına inanıyor musun? Senin isteğinin yerine gelmesi mümkün mü? Ondan bizim esenliğimizi istemesini rica ediyorsun. Sana göre yaşamımızı kurtardığımızda esenliğimizi de sağlamış olacak mıyız? Saygınlığımızı ve özgürlüğümüzü kaybedersek, esenliğimizi nasıl sağlayabiliriz? ¹⁶¹ Sen Roma'da yaşamayı güvenli buluyor musun? Benim için yerin değil, durumun böyle olduğu aşikâr. Caesar sağken güvende değildim, ta ki o eyleme karar verene dek. Kulluk etmekten ve hakarete uğramaktan, diğer tüm kötülüklerden daha kötü şeylermiş gibi nefret ettiğim sürece hiçbir yerde sürgün sayılmam. Yunan devletlerinde tiranların çocukları bile aynı cezadan kaçamazken, kendine tiran adını yakıştıran birinden, tiranlığı bastırıp bedelini ödeten kişilerin esenliğini dilemek aynı karanlığa geri dönmek değil midir? Özgürlük veren veya bastırılmış özgürlüğü yeniden kazandırabilen devleti görmek isterim veya bunun devlet ismine layık olduğunu düşünürüm; sınırsız güce sahip olan adamın bir avuç insanın cesaretiyle yıkılmasını görmek varken böyle bir devletin kendine güvenmektense bir oğlanda yıkılmış bir kralın adını görmekten korkmasını mı isterim?

Sözüme kulak verersen, bundan sonra ne beni ne de kendini Caesar'ına emanet et. Bu oğlana bu kadar boyun eğdiğine göre, ömrünün geri kalan kısmındaki yıllara çok değer veriyor olmalısın.

¹⁷¹ Sonra, Antonius'a karşı çok güzel bir tavır takındın ve takınıyorsun ama dikkat et, üstün cesaretine yönelik övgüden, korku görüntüsüne bir dönüşüm olmasın. Eğer Octavius'un kendisinden esenliğimizle ilgili istekte bulu-

nulabilecek biri olduğunu düşünüyorsan, bu durumda bir efendiden kaçınıyor gibi değil, daha dost canlısı bir efendi arıyormuş gibi görüneceksin. Onun şimdiye kadarki davranışına dönük övgünü tümüyle onaylıyorum. Kendi iktidarı için değil, başkasının iktidarına karşı giriştiği eylemleri övgüye değer buluyorum. Ancak onun esenliğimizi istemesi için kendisine yalvarılması gereken ve buna hakkı olan biri olduğunu, dahası senin de ona uyman gerektiğini düşündüğünde, ona hizmetleri karşılığında aşırı derecede yüksek değer biçmiş olursun (zira ona devlet sanki onun sayesinde varmış gibi bir görüntüyü atfedersin). Octavius'un Antonius'la savaştığı için bu onurlara layık görüldüğü fikri aklına gelmiyor, bu kötülüğe son verip size sadece kalıntıları bırakanlar, neredeyse her şey üzerlerine yığılsa bile Roma halkı tarafından asla hak ettikleri gibi ödüllendirilemez.

^[8] İnsanlar hatırladıklarına değil, korktuklarına daha çok dikkat kesilmeli! Antonius hayatta ve ordusunun başında, Caesar'la ilgili yapılabilecek ve yapılması gereken her şey yapıldı, hiçbir şeyin geriye döndürülmesi mümkün değil. Roma halkı Octavius'un bizimle ilgili kararını bekliyor ve bizler öyle bir durumdayız ki, esenliğimiz için tek adama ricacı olunacağı görülüyor.

Daha önceki konuya dönecek olursam, ricacı olacak biri değilim, dahası kendi adına ricacı olanların taleplerini de sınırlayacağım ya da kulluk edenlerden uzakta olacağım ve nerede özgür bir adam olarak yaşıyorsam oranın benim için Roma olduğunu söyleyeceğim, dahası yıllar, onurlar ve başkalarının cesareti tarafından tatlı yaşam tarzı azaltılamamış olan sizlere acıyarak bakacağım. ^[9] Hiç şaşmadan ve daima bu planı uygularsam, sadakatimin şanına kavuşacağım için kendimi mutlu sayacağım. Öyle ya, yapılmış doğru işlerin hatırası ve özgürlük sayesinde insana özgü şeyleri küçümsemekten daha iyi ne var? Ancak hiç kuşku yok ki, boyun eğenlere boyun eğmeyecek ve yenilmeyi isteyenlere yenilme-

yeceğim, her yolu deneyeceğim ve uğraşacağım, devletimizi kölelikten kurtarma fikrinden vazgeçmeyeceğim. Emeğimizi hak edilmiş bir talih takip ederse hepimiz mutlu olacağız, bu olmazsa ben yine de mutlu olacağım. Nitekim bu yaşamımı vatandaşlarımı özgürleştirmeyi amaçlayan düşünce ve eylemlerden daha iyi neye adayabilirim?

^[10] Cicero, senden yılmamanı ve cesaretini kaybetmemeni ve mevcut kötülüklerin önüne geçmek için, önceden önlem alınmadığı takdirde, geleceğe sızabilecek olanlara karşı her zaman tetikte olmanı rica ediyor, bunda ısrar ediyorum. Hem consul'ken hem de şimdi eski bir consul olarak devleti özgürleştirmeni sağlayan cesur ve özgür ruhunun, tutarlılıktan ve dengeden yoksun olduğunda hiçbir işe yaramayacağını düşünmelisin. Zira itiraf etmem gerekir ki, kendini kanıtlamış erdemin durumu, bilinmeyen erdeminkinden daha zordur. İyi yapılmış işleri hakkımız olarak görür, işler tersine dönünce kendimizi aldatılmışız gibi hissederek rezil bir zihniyetle eleştirmeye başlarız. Bu yüzden Cicero'nun Antonius'a direnmesi en büyük övgüye layık olan bir iş olsa da, yine de bir zamanlar consul, şimdi de eski bir consul olan birine yakışan bu olduğu için, kimse buna şaşırmasın; ^[11] aynı Cicero sağlam bir karakter ve ruh yüceliğiyle Antonius'u kovma yönündeki yargısını başkalarına bakarak değiştirirse, sadece gelecek yıllardaki şansını yitirmez, aynı zamanda geçmişinin de kararmasına neden olur. Hiçbir eylem akıldan payını alan bir yargıya dayanmadıkça kendi başına değerli değildir. <...> zira devleti sevmek ve zekâyla, yapılan işlerle, herkesin desteği ve talebiyle özgürlüğün savunucusu olmak kimseye <senden> daha çok yakışmaz.

Bu nedenle bizim esenliğimizi istemesi için Octavius'tan ricacı olunmamalı. Aksine, güvenle kalk ayağa! Bu kadar çok şey başardığın bu toplumun, sadece halkın kötü insanların planlarına direnecek liderleri olduğunda özgür ve saygın olacağına inan.

Açıklamalar

Mektup 1

1. Cicero bu mektubu *Fam.* 12.6 ile aynı dönemde yazmış olabilir. (Tyrrell-Purser 105)
2. Cicero yakın dostu Atticus'a yazdığı bazı mektuplarda consul'ler Pansa ile Hirtius'u eleştirse de (*Att.* 16.1.4; 14.20.4) kamuoyu önünde veya Atticus kadar yakın bir dostu olmayan Brutus'a yazdığı bu mektupta onları savunma gereğini hissetmektedir. Aynı yorum için bkz. Ronald Syme, *The Roman Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 1960), 133. Consul'lerle ilgili olumlu görüşlerini yansıtan yerler içinse bkz. *Fam.* 12.22.1; *Phil.* 3.2; 10.17; 12.6.
3. Consul'lerin aceleciliği ile yavaşlığına şuralarda da değinilmektedir. Bkz. *Phil.* 3.2; 5.26-34; 53; 6.7-15; 11.25. Karş. Mektup 7.1.
4. Burada *recuperata* (veya *reciperare*) fiilini “eski haline getirmek” olarak çevirdik. Bu fiil aynı zamanda “yeniden ele geçirmek, düzeltmek” anlamlarında da kullanılır. Cicero'nun zihninde rejimin tehlikede olması ile devletin kaybedilmesi aynı anlama geldiğinden, devleti yeniden ele geçirmek ile onu eski haline getirmek de aynı anlama gelmektedir. Cic. *Fam.* 10.12.1'de de aynı bağlamda aynı fiil kullanılır.

Mektup 2

1. Dyrrachium Yunan Illyria'nın ünlü bir kıyı kasabasıdır.
2. Roma'da res publica rejiminin son dönemindeki iç çekişmelerde önemli bir rol üstlenen Gaius Trebonius ilkin aristokratların tarafında yer almış olsa da sonra taraf değiştirmiştir. Plebs tribunu'su olarak kendi adıyla anılan yasayı (lex Trebonia) teklif ederek Pompeius'un iki Hispania'yı, Crassus'un Syria'yı ve Caesar'ın da Gallia ile Illyricum'u almasını sağlamıştır. Bu hizmetinden ötürü Caesar'ın Gallia'daki legatus'larından biri yapılarak ödüllendirilmiştir. Başka görevlerden sonra 45 yılında Caesar tarafından consul'lüğe yükseltilmiş ve kendisine Asya eyaleti vaat edilmiştir. Ancak daha sonra Caesar suikastine katılan komplocular arasında yer almış, diğer komplocular Caesar'ı öldürürken ona Marcus Antonius'u Senatus dışında konuşarak oyaltma görevi verilmiştir. Caesar'ın öldürülmesinden bir yıl sonra proconsul olarak Asya eyaletine gitmiştir. 43 yılında Makedonya'daki Brutus'a ve Syria'yı ele geçirmeye çalışan Cassius'a para desteğinde bulunmuştur. Syria'yı alan Dolabella Trebonius'u Smyrna'da öldürmüştür. Bkz. Mektup 2.5.
3. Marcus Antonius'un erkek kardeşi olan Caius. Makedonya valisiydi, Brutus tarafından mağlup edilerek esir alındı. Mektup 5.1'den öğrendiğimize göre hem Brutus hem de C. Antonius Senatus'ta okunmak üzere mektuplar göndermiştir, Cicero 5.1'de Brutus'un mektubundaki ılımlı yaklaşımı eleştirmektedir. C. Antonius'un Brutus'un tutsağı olmasıyla ilgili olarak bkz. Cic. *Phil.* 10.9-13; 11.26.
4. L. Staius Murcus 48'de Caesar'ın legatus'u, 45-44 yıllarında ise praetor'lardan biriydi. Görev süresi dolunca proconsul olarak Syria'ya gitti. Crassus tarafından

donanma praefectus'u yapıldı. Dolabella'yı yendi ve Rodosluları Cilicia kıyısından kovdu. 42'de Philippi'de cumhuriyetçilerin yenilmesinden sonra donanmayı Sicilya'daki Sextus Pompeius'a götürdü ama geçmişte Pompeiusçulara verdiği hizmetlerin karşılığını alamadı, azatlılarının da kıskırtmasıyla Sextus Pompeius tarafından kendi kölelerine öldürtüldü.

5. Q. Marcius Crispus Afrika Savaşı'nda Caesar'ın ordu-sunda tribunus olarak bulundu. 43'te Bithynia procon-sul'üydü, yukarıda bahsedilen Murcus, Bassus'a karşı desteğini isteyince Marcius üç lejyonuyla Syria'ya geldi. Cassius doğuya gelince Murcus ve Marcius lejyonlarını onun hizmetine verdi.
6. Cassius'un eşi.
7. Burada Cicero'nun Antonius'a karşı verdiği *Philippicae* söylevlerinin beşinci ile yedincisinden bahsedilmektedir.
8. Quintus Fufius Calenus 61'de P. Clodius'u gizli Bona Dea buluşmalarına katıldığı için mahkûm olmaktan kurtardığında plebis tribunus'tu. 59'da praetor ola-rak Caesar'ın destekçisi oldu ve hem Gallia Savaşı'nda hem de iç savaş sırasında ona hizmet etti. 47'de P. Vatinius'la birlikte consul oldu. Caesar'ın ölümünden sonra Marcus Antonius'u destekledi, Philippi seferi sı-rasında onun kuzey İtalya'daki lejyonlarına hükmetti, ardından yine Marcus Antonius için on bir lejyonla Gallia'yı yönetti, 41'de öldü. Cicero *Phil.* 8.11-19'da Calenus'un iç savaş sırasında önerdiği barışı kölelik olarak değerlendirir.
9. Bu mektup günümüze ulaşmamıştır. (Tyrrell-Purser 110)
10. Latince *Philippici* "Philippus'la ilgili şeyler" anla-mındadır. Brutus Cicero'nun söylevlerini Yunan hatip Demosthenes'in, Kral Philippus'a karşı verdiği söylev-lere benzetmektedir. Burada *Philippicae* yerine *Philippi-ci* sözcüğünün kullanılmasının nedeni, bir sıfat olarak

“kitapçıklar” anlamındaki *libelli* ismini nitelemesidir. Karş. Plut. *Cic.* 48.

11. Tyrrell-Purser 110’a göre Brutus’un savaşmak için paraya ihtiyaç duyduğu, Vetus Antistius’un kendisine yüklü miktarda para göndermesinden ve Atticus’un armağanından da anlaşılmaktadır. İlkiyle ilgili olarak bkz. Mektup 16.1, ikincisiyle ilgili olarak bkz. Nep. *Att.* 8.6.
12. Tyrrell-Purser 110’a göre Brutus Cicero’dan consul Pansa’yla olan yakınlığını kullanarak 51’de Pompeius’un Caesar’a iki lejyon göndermesi gibi kendisine lejyon göndermeye ikna etmesini ister. Karş. Mektup 4.4.
13. “Ab ipso senatu” eklemesi Tyrell-Purser 110’da bulunmakta, Bailey 210’da bulunmamaktadır.
14. 69 yılında veya daha önce doğmuş olan Publius Cornelius Dolabella başta Cicero’yla yakın ilişki halindeydi. Caesar’ın emrindeki bir politik figür oldu, 49’da onun emrinde yönettiği donanma mağlup oldu, sonra Yunanistan’da savaştı. 47’de tribunus oldu ve sokak çatışmalarını tetikledi, Caesar tarafından affedildi ve Afrika seferinde ona eşlik etti, ardından onun için Hispania’da savaştı, Caesar doğuya gidince consul adayı yapılmak istendiyse de Antonius seçilmesini engelledi. Caesar’ın öldürülmesinden sonra consul oldu. Syria’yı beş yıl boyunca yönetti ve proconsul Trebonius’u katledip eyaleti yağmaladı. Bunun üzerine Senatus yakalanmasına karar verdi. 43’ün Mayıs ayında Syria’ya gitti, C. Cassius Longinus tarafından Syria’nın Laodicea kentinde kuşatıldı, Cleopatra’nın desteğine rağmen yeterli gücü bulamayınca intihar etti.
15. G. Antistius Vetus, Murcus’tan önce Syria’nın yöneticisiydi. Muhtemelen 44’ün sonlarında Brutus’un hizmetine girdi ve ona para yardımında bulundu. Bkz. Mektup 16.1; 18.3.

16. Plut. *Brut.* 24'te Brutus'un Atina'ya gittiği ve orada Academia'cı Theomnestus ve Peripatetik Cratippus'un derslerine katıldığı, onlarla felsefe üzerine sohbet edip kendini tümüyle edebiyata adanmış gibi davrandığı söylenir. Bununla birlikte iç savaş ikliminden uzaklaşmadığı ve Atina'da okumakta olan genç Romalıları kendi safına çekerek hizmetine almaya çalıştığı belirtilir. Bu genç Romalılardan biri de Cicero'nun oğludur. Aynı yerde anlatıldığına göre Brutus Cicero'nun oğlunu çok över, uyanıkken, uykuda ve hatta rüya görürken bile onun tiranlığa düşman olan soylu bir ruha sahip olduğunu kanıtladığına dikkat çekmiştir.

Mektup 3

1. Lucius Munatius Plancus Gallia Savaşı ve iç savaş sırasında Caesar'ın hizmetinde bulunan biriydi ve muhtemelen 47'de Praetor ve 45'te Caesar'ın altı kent praefectus'undan biriydi. Cicero onun mevcut devlet sistemine yani res publica rejimine bağlı biri olduğunu düşünüyor ve onu övüyordu. Örneğin ona 43 yılının 11 Mayıs'ında yazdığı bir mektupta (*Fam.* 10.13.2) "onun kendisine yazdığı bir mektuptan zafer nişanlarına kıyasla iyi insanların yargısından daha büyük bir keyif duyduğunu anladığını" söyler. Aynı mektupta onun devlete bağlılığına dikkat çekerek (karş. MÖ 43, Ocak tarihli *Fam.* 10.5.2) Marcus Antonius'u yenecek olan kişinin aynı zamanda savaşı da kazanacağını belirtir, bu onu Marcus Antonius karşıtı cepheye yani cumhuriyetçilerin yanına çekme çabasıdır. Zira Plancus, Cicero ve cumhuriyetçilerin Marcus Antonius'la barış yapması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca Cicero Mektup 3'ün tarihi olan 11 Nisan'da Plancus'a da mektup (*Fam.* 10.12) yazmış-

tır. Bu mektupta onun devlete neredeyse yıkım anında yardım edip kaynak sağladığını söyler ve “devlet eski haline getirildiğinde zafer kazanmış biri olarak onu kucaklayacağını” (*te victorem complectar re publica recuperata*) belirtir. Karş. Mektup 1.1.

2. Octavianus ve Marcus Antonius’la birlikte İkinci Triumviri’de bulunan Marcus Aemilius Lepidus, Caesar’ın kullanışlı partizanlarından biriydi ve Cicero’nun mektuplarında devlete yararı olmamakla birlikte kendi düşüncesi olmayan, geçici duygularıyla hareket eden, zayıf ve dönecek birisi olarak karşımıza çıkar. Decimus Brutus 43 yılının 29 Nisan’ında Cicero’ya yazdığı mektupta (*Fam.* 11.9.1) kendisinden “fazlasıyla rüzgâr gibi bir insan, dönecek” (*ventosissimus homo*) olarak bahseder. Lepidus’un burada bahsedilen kardeşi ise 50 yılının consul’ü olan ve kendisini Caesar’a sattığı söylenen Paullus Aemilius Lepidus’tur.
3. Burada bahsedilen, mektubun muhatabı olan Brutus değil, Decimus Iunius Brutus Albinus’tur. Muhtemelen 77’de consul olan Decimus Brutus ile L. Sergius Catilina’nın bir akrabası olan Sempronia’nın oğluydu. Caesar’ın komutası altında Gallia’da bulundu, 56’da Veneti kavmine karşı kazanılan deniz zaferinde önemli bir rol üstlendi. 49’da Caesar’ın Massalia’daki kuvvetlerini yönetti ve Caesar tarafından Gallia Transalpina’nın valisi olarak atandı. Caesar’a karşı kurulan komploda o da bulunuyordu. Sonra, Gallia Cisalpina’yı res publica taraftarları için ele geçirmek amacıyla Roma’dan ayrıldı. Marcus Antonius onu Mutina’da kuşattı, bu mektupta dile getirilen serbest kalma temennisi bu kuşatmayla ilgilidir. Sonra Octavianus’un desteklediği 43 yılının consul’leri Nisan ayında kuşatmaya son verdi. Askerleri Octavianus’un tarafına geçip kendisini terk edince, doğudaki Brutus’a ulaşmaya çalıştı ama Gallialı

bir önder tarafından yakalandı ve Antonius'un emriyle öldürüldü. Decimus Brutus'la ilgili olarak bkz. P. Freeman, *Iulius Caesar*, çev. Ülke Evrim Uysal (İstanbul: Kronik Kitap, 2019), 172-174; 364; 367.

4. Publius Servilius Vatia Isauricus 54 yılında praetor oldu, altı yıl sonra Caesar'la birlikte consul, 46'da ise Asya valisi oldu. 44 ve 43'te Antonius'a karşı Senatus'la birlikte hareket eden Servilius Cicero'nun mektuplarında övgüye değer bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak 43'ün Nisan ayında Senatus'ta Cicero'yla anlaşmazlığa düştü, anlaşmazlığın nedeni Cicero'nun desteklediği muhtemelen kişisel düşmanı olan Plancus'a onurlar takdim edilmesine karşı çıkmış olmasıdır.
5. Genç Lentulus Spinther tarafından yazılmış olan bu mektup günümüze ulaşmamıştır.

Mektup 4

1. Brutus'un Scaptius adında biri Cilicia'da, diğeri Cappadocia'da bulunan iki ulağı vardı, burada bahsedilen bu kişilerden biridir.
2. Bkz. Mektup 2.
3. Bir mektubun kısalığıyla ilgili benzer mazeretler için bkz. Cic. *Att.* 1.14.1; 11.17.1; *Fam.* 3.7.1; 8.1. Karş. Tyrrell-Purser 118-119.
4. Bkz. Mektup 2.3.
5. Karş. Mektup 2.5.
6. Karş. Cic. *Phil.* 11.29 vd.
7. Cic. *Phil.* 11.26'da Brutus'un C. Antonius'a karşı Makedonya'yı savunmak için yeterince silaha ve teçhizatla sahip olduğu ve Dolabella'ya karşı yapılacak hamlelerin Cassius tarafından yönetilmesi gerektiği söylenir.
8. Burada bahsedilen *Phil.* 11'dir.

9. Tyrrell-Purser 119'a göre bu yanlış bir bilgidir, Rodos ile Dyrrhacium arasındaki uzaklıktan ötürü bu tür yanlış bilgilerin ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Lentulus'un yazdığı mektuplarda da Rodosluların Dolabella'yı desteklediği söylenir. Bkz. *Fam.* 12.14; 15.
10. Buradaki "et matrem" Wesenberg'in eklemesidir, Tyrell-Purser 120 ve Bailey 218'de bulunmaktadır.
11. Burada Caesar ölmesine rağmen destekçilerinin hâlâ onun adıyla anılan bir partinin parçası olması kastedilmektedir.
12. "Senatus, Brutus ile Cassius'un büyük bir askerî güce kavuşmasının eski askerlerin düşmanlığını artırmasından ve halihazırda yürütülenden daha büyük bir iç savaş çıkmasından korkuyordu." (Tyrell-Purser 121)
13. Buradaki *tabellarius* sözcüğü Roma'da mektup taşıyan ulaklar için kullanılırdı.
14. C. Antonius'un Apollonia'da önünün kesildiği haberini veren mektup.

Mektup 5

1. "Senin adınla" anlamındaki *tu nomine* kalıbı, "senden" anlamında bir deyimdir, deymi tamamlamak için "gelen" sözcüğünü ekledik.
2. Cicero politik rejimler döngüsü fikrini Roma örneğiyle ele aldığı *Rep.*'te krallığı mutlak kötü bir rejim olarak değerlendirmez. Nitekim Roma tarihindeki krallık deneyiminin kötü olmadığını düşünür. Ancak ona göre aristokrasi ve demokrasi gibi, kendi başınayken bozulması mukadder olan krallık, Roma'da olduğu gibi, sadece bu iki rejimle birlikte bir karma sistem oluşturduğunda ideal rejimin bir parçası olur. Nitekim Roma'da da krallığın temsili olarak consul, aristokrasinin temsili olarak Sena-

tus ve kısmen demokrasinin temsili olarak plebs sınıfı ve meclisi bulunmaktadır. Dolayısıyla teorik olarak düşünüldüğünde, Caesar veya onun peşinden giden birinin mutlak otorite olması bu ideal sistemin çökmesi anlamına gelir. Karş. K. Tempest, *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome* (New York: Continuum, 2011), 18; J. Zarecki, *Cicero's Ideal Statesman in Theory and Practice* (London: Bloomsbury, 2014), 39 vd.

3. “Cicero, bu mektupta büyük politik olaylar planı hakkındaki görüşünü çok net bir şekilde ortaya koyar. Ortak arzu (*voluntas*) beyanıyla kendisini Brutus’a bağlarken, yöntemlerindeki farklılıkları belirterek bunu hemen reddeder. Cicero, bitmemiş bir işi, Caesar’ın ölümünden sonra yazışmalara nüfuz eden bir konuyu gündeme getirir.” N. Leber, “Portraits of Character: Depictions of Cassius and Brutus in the Correspondence of Cicero,” Yayınlanmamış Doktora Tezi (University of Western Australia, 2015), 6. Tyrell-Purser 128’e göre bu cümlelerin anlamı şudur: “Sen ılımlı yaklaşımından ötürü> Antonius’un Caesar’la birlikte öldürülmemesi gerektiğine hükmettin.” Karş. Mektup 6.2. Yine Tyrell-Purser 128’de Shakespeare, *Julius Caesar* ii.1.161’e göndermede bulunur:

CASSIUS: İyisi mi, Antonius da ölsün Caesar’la.

BRUTUS: Yolumuzu fazla kanlı görebilirler Cassius,
Başla birlikte kolu, bacağı da kesersek,
Öldürünce kan sarhoşluğuna tutulanlar gibi.

Antonius Caesar’ın kolu, bacağıdır sadece.

Kurban kesmekle kalalım, kasap olmayalım Cassius;
Bizler Caesar’ın düşüncesine karşı ayaklandık,
İnsan düşüncesindeyse kan yoktur.

Son iki dize Tyrell-Purser’de bulunmaz, göndermeyi pekiştirdiği için ekledik. Çeviri için bkz. Shakespeare, *Julius Caesar*, çev. Sabahattin Eyüboğlu (Türkiye İş Ban-

- kası Kültür Yayınları, 2007). Brutus'un C. Antonius'a yaklaşımıyla ilgili detaylı inceleme için bkz. *Tempest, Brutus*, 199 vd. Bu kaynakla ilgili bana yardımcı olduğun için K. Tempest'e teşekkürü bir borç bilirim.
4. Cicero burada devlet ve vatandaşlar özgürleştirilmediği için Caesar'ın öldürülmesinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bkz. Leber, "Portraits of Character", 7.
 5. Cicero, *Phil.* 2.113'te "barış savaşı özgürlüktür" der.
 6. Burada Octavianus'un birliklerini toplayarak 44'ün Kasım ayında Roma'yı savunmaya geçmesine gönderme vardır. Karş. Cic. *Phil.* 3.3-6.
 7. Bir görüşe göre Cicero burada *Att.* 14.22.2'deki "başka yiğitliklerle lekeyi siliyorlar" olarak çevirebileceğimiz ἄλλοις ἐνέσθλοις τόνδ' ἀπωθοῦνται νόγον deyişini Latinceye çevirmiş olabilir (Tyrell-Purser 129).
 8. Bu, Brutus'un gönderdiği ilk mektuptur ve C. Antonius'un engellendiğini haber vermiştir. Karş. Cic. *Phil.* 10.
 9. C. Antonius'un tutsak edildiğini haber veren ikinci mektuptur.
 10. Plut. *Brut.* 26'ya göre Antonius Byllis yakınlarındaki bazı kaleleri ele geçirmeye çalışmış, ancak genç Cicero tarafından bir meydan savaşında bozguna uğratılmıştır (Tyrell-Purser 129).
 11. "Pansa Roma'yı 19 Mart'ta terk etti, Brutus'un mektubu o günün akşamında ulaştı. Bu mektup ertesi gün Lepidus'un barışı savunan mektubu ile birlikte okundu. Cicero *Phil.* 13'te bu mektuptan hareketle barış görüşmelerine şiddetle karşı çıktı. Plancus'un barışı savunan mektubu *Phil.* 13'teki konuşma yapılarına dek okunmamış görünmektedir. Bu konuşmanın 16. bölümünde Plancus savaşıma hazır büyük bir orduya sahip olarak tasvir edilmektedir. Konuşma açıkça öylesine her tür barış önerisine karşı yapılmıştı ki, C. Antonius'un

tutsak edilmesi sadece şöyle bir bahsedilip geçilen bir konuydu. Cicero'nun 20 Mart'ta Lepidus'a yazmış olduğu mektuplarda C. Antonius'un tutsak edilmesinden bahsetmemiş olmasının nedeni kısmen Cicero'nun onların barış tekliflerini yasaklamak için yeterince konuşmuş olması ve belki de kısmen Caesar taraftarları olarak onların Brutus tarafından kazanılan bir zafere ilişkin herhangi bir emareden çok hoşnut olmayacaklarıdır." (Tyrell-Purser 129-130)

12. Metinde "Celer Pil<i>us" olarak geçen bu kişi Atticus'un eşi olan Pilia'nın erkek kardeşi Q. Pilius Celer'dir. Kendisinden *Att.* 3.18.5'te "Q. Pilius", 6.3.10'da "Q. Celer" ve 10.14, 11.4.1 ve 12.8'de "Celer" olarak bahsedilen bu kişi, iç savaş sırasında Caesar taraftarı olmasına rağmen Cicero tarafından iyi bir konuşmacı olduğu için övülmüştür. Karş. L. C. H. Purser, "Notes on Cicero Ad Atticum XI," *Essays and Studies Presented to William Ridgeway*, ed. E. C. Quiggin (Cambridge: Cambridge University Press, 1913), 70; Cicero, *Select Letters*, ed. D. R. Shackleton Bailey (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 179; *Cicero, Letters to Atticus: Volume 2, Books 3-4*, ed. D. R. Shackleton Bailey (Cambridge: Cambridge University Press, 1965), 92. Yukarıda referans gösterilen mektup kaynaklarında aynı adı taşıyan farklı kişilerden söz edilmiş olabileceğiyle ilgili olarak bkz. Tyrell-Purser 130; W. Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Volume 3* (London: John Murray, 1876), 366.
13. Cicero burada Celer'in daha önce Caesar'ı desteklediğini göz önünde tutarak ironi yapmaktadır.
14. Marcus Servilius, 43 yılında tribunus plebis.
15. Marcus Caecilius Cornutus, 43'te praetor urbanus ama consul'lerin yokluğunda Senatus'ta ikamet etmiştir. Karş. Cicero, *Philippics 3-9, Volume 1: Introduction*,

Text and Translation, References and Indexes, ed. Gesine Manuwald (Berlin - New York: Walter de Gruyter, 2007), 29.

16. “Makedonya eyaleti, Caesar yaşarken muhtemelen bir yasayla Brutus’un sorumluluk alanı olarak belirlenmişti. Caesar’ın ölümünden sonra Antonius Makedonya’nın yetkisinin kendisine verilmesi için Senatus’u zorladı. Sonra 44’te bir tribunus’un yasa teklifiyle Gallia Cisalpina Antonius’a geçti. Dolayısıyla Makedonya artık başıboş kalmıştı, 28 Kasım’da Senatus’ta çekilen kurayla C. Antonius’a verildi. Karş. Cic. *Phil.* 3.26. Ancak proconsul’luk görevinden ayrılan Q. Hortensius eyaletini ve ordusunu Brutus’a bırakmıştı (Plut. *Brut.* 25), bu yüzden Cicero’nun etkisi altındaki Senatus, Brutus’u proconsul olarak tanıyordu.” Cicero, *The Whole Extant Correspondence in Chronological Order, Volume 4: B.C. 44-43*, çev. Evelyn S. Shuckburgh (London: George Bell and Sons, 1909), 215. Karş. Tyrell-Purser 131.
17. Publius Sestius 63’te quaestor olarak C. Antonius Hybrida’nın komutası altında Catilina’ya karşı mücadele verdi, 62’de Makedonya’da proquaestor oldu. 58-57’de T. Annius Milo’yla birlikte, P. Clodius Pulcher’e karşı tribunus designatus ve tribunus olarak, Cicero’nun sürgünden geri gelmesi için çalıştı, hatta bu yüzden sokak çatışmasında yaralandı. Clodius tarafından şiddet yoluyla devlete zarar vermekle suçlanınca Cicero tarafından savunuldu ve beraat etti. Cicero’nun *Pro Sestio* adlı eseri bu savunma metnini ve yaşamıyla ilgili bilgileri içermektedir. 49’da Senatus tarafından Cilicia’ya atandı, Pharsalus’tan sonra Caesar taraftarı oldu ve ona hizmet etmeyi sürdürdü. Onun ölümünden sonra politik yaşamda ön planda olmasa da 35’e kadar senator olarak kaldı.

18. Caesar'ın katillerinden biri olan Pacuvius Labeo (Plut. *Brut.* 12) 42'de Brutus'un yardımcı komutanlarından biri oldu. Philippi muharebesinden sonra azatlı kölesi tarafından öldürüldü. Plut. *Brut.* 51'de Brutus'un onun ölümünü büyük bir üzüntüyle karşıladığı söylenir.
19. Metinde "X<V>III Kal. Mai." olarak geçer. Temel aldığımız Loeb kaynağında "14? Nisan" olarak belirtilen bu tarih Tyrell-Purser 132-133'te "16 Nisan" olarak belirtilir, bu kaynaktaki Schmidt kaynaklı yorumu göre, yumuşak üslubundan ötürü mektup Antonius taraftarlarının Kuzey İtalya'dan gelen kötü haber üzerine Cicero'yu öldürmeyi planlıyor görüldüğü 19 veya 20 Nisan'dan önce yazılmıştır. Mektubun tarihi Shuckburgh'un çevirisinde (213 ve 217) ve şu derlemede 16 Nisan olarak belirtilir: Cicero, *Selected Letters*, çev. P. G. Walsh (Oxford: Oxford University Press, 2008), 264.

Mektup 6

1. Mektubun baş kısmı kayıptır ve içeriğe dair bilginiz yoktur. Karş. Tyrell-Purser 133.
2. Cicero burada *Phil.* 11.26-27'deki sözlerine gönderme yapıyor olmalı. Cicero bu konuşmasında Senatus üyelerine devletin kurtulması için Brutus, Cassius veya her ikisine birden güvenilmesi gerektiğini söyler.
3. Buradaki sözcük kesin değildir, el yazmalarını inceleyen farklı filologlar farklı şekillerde okumuştur. "<Maximo> otio", "negotio" (çabayla), "animo" (heyecanla), "odio" (nefretle) okunan sözcüklerdir. Biz Loeb baskısındaki "otio" sözcüğünü tercih ettik. Karş. Tyrell-Purser 133-134.
4. Bu sözün bir benzeri yine Cicero'ya atfen Amm. Marc. 29.5.24'te de geçer, ancak bağlamı farklı olan bu metin-

de “sertlik” anlamındaki *severitas* yerine “sağlamlık” anlamındaki *rigor* sözcüğü bulunur.

5. Burada komedya ozanı Plautus’un *Trinummus* adlı eserine gönderme vardır.
6. Pytho, kehanet merkezi Delphi’nin adlarından biridir, bu yüzden bu merkezde kendisine danışılan tanrı Apollo “Pytholu” anlamında Pythius sıfatıyla da anılır. Apollo’nun kendisine danışanlara geleceğe dair kehanet cevapları verdiğine inanılırdı, onun sözü bir doğruluk timsaliydi, bu yüzden Latin edebiyatında bir sözün doğruluğundan bahsedilirken onunla karşılaştırılırdı. Örneğin Ter. An. 698’de de “Apollo’nun kehanet cevabı bile bundan daha doğru değildir” (*non Apollinis magis verum atque hoc responsumst*) denir.

Mektup 7

1. Bu mektup Forum Gallorum Muharebesi’yle ilgili haberler geldikten sonra yazılmıştır. Bu muharebe 14 Nisan’da Marcus Antonius’un kuvvetleri ile Roma Senatus’una bağlı olan, consul’ler Pansa ve Hirtius’un komutası altındaki lejyonlar arasında, kuzey İtalya’da bir köyün yakınında bulunan Via Aemilia’da yapılmıştır. Mektupta “oğlan Caesar” (*puer Caesar*) olarak bahsedilen Caesar Octavianus Senatus ordugâhını korumuştur.
2. Cicero consul’lerin isteksiz ve uyuşuk davrandığını düşünmektedir. Karş. Mektup 1.1.
3. Tyrell-Purser 136’da Att. 2.17.2 (44) hatırlatılır, nitekim Cicero Atticus’a içini dökerek kendisinde yine “içi boş gurur” olarak çevirebileceğimiz *subinane* bulunduğunu söyler.
4. “Cicero hiçbir zaman demokrasiye iyi gözle bakmamış, bu yüzden halkın gözdesi olmamıştır. Ona göre halk

ısrarlı bir şekilde kendisi için gerçek iynin veya tüm toplumun iyiliğinin peşinde koşmaz. Ancak bu noktada insanlar Cicero'nun halkın iyiliğı ve devleti savunmak için çaba sarf ettiğini görmektedir, Cicero da böyle bir durumda halkın kendisini alkışlamasını bir gurur vesilesi olarak değerlendirmektedir." (Tyrell-Purser 136)

5. Burada Marcus, Lucius ve Caius Antonius kardeşlerden bahsedilmektedir.

Mektup 8

1. Tyrell-Purser 143'e göre bu mektup, 27 Nisan günü sabah saatlerinde, Senatus toplanmadan önce yazılmış olmalıdır.
2. Tyrell-Purser 142'ye göre burada kastedilen, bu consul'lerin ilkelerinden ve sadakatlerinden şüphe edilmemesine rağmen, heyecandan, enerjiden ve hızlı eyleme geçebilme yeteneğinden yoksun olmalarıdır.
3. Aulus Hirtius 54'ten itibaren Caesar'ın görevli memuruydu, 50'nin Aralık ayında onu Pompeius'a elçi olarak gönderdi. İç Savaş sırasında Hispania'da görev üstlendi, muhtemelen 48'de tribunus plebis oldu, keza 47'de aynı görevi Antiochia'da üstlendi. 46'da praetor oldu ve ertesi yıl Gallia Transalpina'yı yönetti. Caesar'ın öldürölmesinden sonra consul designatus oldu ve Cicero onu M. Antonius'a karşı silahlanmaya teşvik etti. 21 Nisan'da M. Antonius'un kuvvetleri ile consul'ler Pansa ve Hirtius'un komutasındaki Senatus'un kuvvetleri arasında Mutina Savaşı gerçekleşti, bu muharebede Caesar Octavianus da Senatus kuvvetlerine destek verdi. Forum Gallorum'dan altı - yedi gün sonra gerçekleşen bu muharebede Senatus kuvvetleri M. Antonius'un ordugâhına saldırdı, consul

Hirtius bu kanlı çatışmada öldürüldü. Forum Gallo- rum Muharebesi'nde aldığı yaralardan ötürü kısa süre içinde ölen diğer consul Pansa'yla birlikte onun için bir resmî cenaze töreni düzenlendi. Suet. Aug. 11'de söylendiğine göre, Octavianus Caesar'ın "Antonius'u kaçırtmak, devlet consul'süz kalınca da zafer kazanan orduları tek başına elinde tutmak için, her iki consul'ü öldürmüş olduğu söylentisi yayıldı. Pansa'nın ölümü o denli kuşkuluydu ki, Mektup 12.2'de de bahsedilen doktor Glyco, yaraya zehir dökme suçlamasıyla gözaltına alındı. Aquilius Niger ise öbür consul Hirtius'u çarpışma kargaşası içinde Octavianus Caesar'ın öldürdüğünü ekler." Çeviri için bkz. Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, çev. G. Özaktürk ve Ü. Fafo Telatar (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019), 88. Ancak Cicero'nun mektubunda bu söylentilere dair bir bilgi yoktur. Caesar'ın *De Bello Gallico* adlı eserinin sekizinci kitabını Hirtius'a atfedenler vardır, keza *Bellum Alexandrinum* başlıklı metni de o yazmış olabilir.

4. Tyrell-Purser 143'e göre Cicero Pansa'yı fiziksel yaralarına katlanamayıp Bononia'ya çekilmekle suçlamaktadır, ona göre Mutina yakınlarında kalıp ordusunu yönetmeye devam etmeliydi. Nitekim Cicero *Phil.* 14.26'da da Pansa'nın aldığı iki ölümcül yaradan ötürü devlet için giriştiği muharebeden çekilerek yaşamını kurtardığını söyler. Ancak bu son kaynakta açık bir eleştiri yoktur, Cicero Pansa'nın ölerek veya zafer kazanarak kendini devletine adanmış bir yönetici olduğunu söyler.
5. Tyrell-Purser 143'e göre bu yanlış bir bilgidir, Cicero mevcut şartlarda Octavianus Caesar'ın Antonius'un peşine düşeceği beklentisine uygun bir yorum yapmaktadır.
6. Antonius ve Roma vatandaşı olan takipçilerinin 26 Nisan'da düşman ilan edilmiş olması gerekir, çünkü 27

Nisan'da onlara karşı nasıl bir eylem planı içinde olunması gerektiği tartışılmıştır. (Tyrell-Purser 143)

Mektup 9

1. Bkz. Mektup 8.
2. Bu Pansa'nın ölüm haberinin gelmesi üzerine yapılan görüşmedir.
3. Bu, Mektup 3.3'te bahsedilen Publius Servilius Vatia Isauricus'tur.
4. Publius Ventidius (Bassus), 90-88'deki Roma'nın İtalyan müttefiklerinin isyanına katıldı, bu yüzden memleketi Asculum Picenum'da Romalı komutan Pompeius Strabo tarafından ele geçirildi ama sonra serbest bırakıldı. Julius Caesar, Pompeius ile soylularla olan savaşında (49-46) onun yeteneklerinin farkına varınca, onu 43'ün praetor'u olarak atadı. Ventidius, Caesar'ın öldürülmesinden sonra M. Antonius'un tarafına geçti ve onun gücüne güç kattı, sonra onun tarafından consul yapıldı. M. Antonius Ventidius'u Parthları Asya Minor ile Syria'dan kovmakla görevlendirdi, o da düşmanı Cilicia Geçitleri'nde, Amanus (39) ve Gindarus (38) dağlarında mağlup etti. Roma'daki zafer alayından kısa bir süre sonra da öldü.
5. “Hiç kuşku yok ki Cicero, 9 Nisan'da okunan Lentulus'un mektubundan, muhtemelen detaylı olmasa da bir şeyler öğrenmişti, ancak bu çok önceydi ve doğal olarak haber almak isteyen Cicero burada yakın bir tarihte, Brutus'a yazdığından beri bilgi almadığını kastetmektedir.” (Tyrell-Purser 154)
6. Collegium “kurul, heyet, topluluk” anlamındadır, Roma'da özel heyetleri saymazsak idarî ve dinî olmak üzere iki temel heyet vardır. Burada kastedilen sadece

Collegium veya Collegium Pontificum adıyla anılan “Rahipler Kurulu”dur. Rahiplerin (pontifex) üye olduğu bu kurul din işlerini düzenlerdi. Bkz. F. Prescendi, “Kültün Aktörleri ve Ritüellerin Zamanları,” *Antik Roma*, ed. Umberto Eco (İstanbul: Alfa Yayınları, 2021), 509-510.

7. C. Marius ünlü bir Romalı komutan ve devlet adamıdır, 107, 104-100 ve 86’da yedi defa consul seçilmiştir.
8. *Lex Domitia* 104 yılının tribunus plebis’i olan Gnaeus Domitius Ahenobarbus tarafından çıkarılmıştır. Bu yasaya göre dört temel rahipler kurulunun üyelerinin seçimi kurul üyelerinden alınıp comitia tributa’daki halka bırakılmıştır. Sulla’nın feshettiği yasa, Julius Caesar tarafından yeniden yürürlüğe konmuş ve daha sonra M. Antonius tarafından yeniden feshedilmiştir. Karş. Cic. *Leg. Agr.* 2.7; Suet. *Ner.* 2. Bkz. Lily Ross Taylor, “The Election of the Pontifex Maximus in the Late Republic,” *Classical Philology*, 37.4 (1942): 421-424. Karş. Tyrell-Purser 154.
9. 49-44 yılları arasında çıkarıldığı düşünülen ve kimileyin Julius Caesar’a atfedilen *Lex Iulia de Sacerdotiis*’e (Rahiplerle İlgili Iulius Yasası) göre her bir aday iki kurul üyesi tarafından belirlenecekti. Hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız bu yasaya dair bir özet ve kaynakça bilgilendirmesi için bkz. P. Moreau, “Lex Iulia de Sacerdotiis,” *Athenaeum*, 66 (1988): 366.
10. Domitius, Pharsalus’ta ölen L. Domitius Ahenobarbus ile “Genç Cato” olarak da bilinen Utica’lı Marcus Porcius Cato’nun kız kardeşi olan Porcia’nın oğludur. Cato ise Genç Cato’nun oğludur. Muhtemelen bu kişiler de rahip adayı veya aday adayydı.
11. “Aynı zorluk, iki consul’ün de yurtdışında olduğu 49’da da yaşanmıştı. Daha aşağı konumdaki bir magistratus daha yüksek konum için seçim düzenleye-

mezdi. Eski dönemlerde, consul'ler sadece curulis magistratus'lardı, ölüm veya başka bir nedenden ötürü ortadan kalktıklarında, *auspicium*'ların (çoğul olarak *auspicia*) yani kuşların uçuşuna bakarak kehanet okuması yapma hakkının –ki bu olmadan meşru seçim yapılamazdı– Senatus'taki patres sınıfına devredildiği söylenir. Ancak buradaki durumda *auspicia* hakkına sahip olan başka curulis magistratus'lar da vardır, bu yüzden bunlar görevden çekilmedikçe bu hak patres'e devredilemezdi. 52'deki durumda böyle bir sorunla karşılaşılmamıştır, zira seçimler 1 Ocak sonrasına kadar tümüyle engellenmiş, tüm curulis magistratus'lar görevinden istifa etmiş, böylece *auspicia* hakkı patres'e devredilmiştir.” (Shuckburgh 228)

Mektup 10

1. Brutus'un Mutina Savaşı'nın sonucundan memnun kalması şaşırtıcıdır, zira bu muharebede consul'ler öldürülmüştür. Tyrell-Purser 164'e göre Brutus bu mektubu 7 Mayıs'ta yazdığı sırada zafer haberini almış olmasına rağmen consul'lerin öldürüldüğünü öğrenmemiştir. 12 veya 13 Mayıs'ta doğu seferine başlamış ve consul'lerin ölüm haberini aldıktan sonra 15 Mayıs'ta başka bir mektup yazmıştır.
2. Burada ve ilk cümlede adı geçen kişi Decimus Brutus'tur.
3. Bkz. Mektup 5.5; 7.3.
4. Tyrell-Purser 165'e göre burada “in custodia” (hapiste) yerine “in mea potestate” (kontrolüm altında) ifadesinin kullanılmış olması C. Antonius'un hapiste tutulmadığının kanıtı olabilir.
5. Brutus'un partinin, düşmanlar için kara listeler oluşturmaya ve mallarına el koymaya hevesli olan daha sert

üyelerine göndermede bulunduğu düşünülebilir. Bkz. Tyrell-Purser 165-166.

Mektup 11

1. Bu mektup, bazı el yazmalarında Mektup 10'un 3. bölümünün devamıdır. Bunlar temel aldığımız edisyonda ve Tyrell-Purser'de iki ayrı mektup olarak karşımıza çıkar.
2. Buradaki *cura* sözcüğü Becher tarafından eklenmiştir. Karş. Tyrell-Purser 196.
3. Tyrell-Purser 198'de de belirtildiği gibi Brutus Caesar Octavianus'un consul olması durumunda bu makamını kral olmak için kullanacağını düşünmektedir.
4. "His litteris scriptis" kalıbı yaygınlıkla son sözün başlangıcında kullanılır.

Mektup 12

1. Illyria'da dağlık bir bölge.
2. Ambracia Arachthus'un sol kıyısında ve başlangıçta Acarnania'da, ancak daha sonra Epirus'ta bulunan bir kasabadır. Epirus ise Adriyatik kıyısında, Thessalia ile Makedonya'nın batısındaki ülkedir.
3. Bu Phthiotis'te değil, Lyncestis'te bulunan Heraclea'dır.
4. Hakkında bilgi sahibi olmadığımız, muhtemelen Yunan kökenli bir kişi.
5. Aulus Manlius Torquatus 43'te Pansa'nın quaestor'udur. Bkz. App. *B Civ.* 3.69.283. Tyrell-Purser 201'e göre Torquatus Pansa'nın ölümünün intikamını almayı üzerine vazife biliyordu.

6. Bkz. Mektup 8, Açıklama 3.
7. Adı sadece burada geçen, hakkında bilgi sahibi olmadığımız bir kişi.
8. Tillius Cimber, Caesar suikastine katılan kişilerden biriydi ve Bithynia valisiydi.
9. Galatia tetrarkı, sonra Armenia Minor ve Pontus bölgesinin kralı. İç savaş sırasında Pompeius'u desteklemiş olsa da Pharsalus Savaşı'ndan sonra Caesar taraftarı olmuş ve Pontus seferinde Cn. Domitius Calvinus'a yardım etmiştir. Caesar'ın Roma'ya son dönüşünde (45), Deiotarus, düşmanları tarafından suçlanmış ve Cicero tarafından savunulmuştur. Cicero'nun savunması *Pro Rege Deiotaro* adıyla kitaplaşmıştır. Caesar'ın ölümünden sonra, kaybettiği toprakları almış, daha sonra M. Brutus'a katılmıştır. C. Cassius Longinus'un Philippi'de ölmesinden sonra Triumviri'ye yanaşarak cezadan kurtulmuş ve 40'ta ölmüştür.
10. Bu kişinin kim olduğu bilinmemektedir.
11. Mektup 26.3'te de kendisinden bahsedilen C. Flavius Brutus'un praefectus fabrum'uydu. Philippi'de ölmesi Brutus'u yasa boğmuştur. Bkz. Plut. *Brut.* 51.
12. Dyrrachium her zaman Cicero'nun savunduğu bir yer olmuştur. Karş. Cic. *Fam.* 14.1.7; 3.4.

Mektup 13

1. Temel aldığımız Bailey edisyonunda mektubun Mayıs'ın hangi gününde yazıldığına dair bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte Tyrell-Purser'de 20 Mayıs olabileceği belirtilir.
2. Lucius Clodius muhtemelen Cic. *Fam.* 3.4.1; 5.3 ve *Att.* 15.13.3'te bahsedilen Appius Claudius'un praefectus fabrum'udur. Tyrell-Purser 211'de aktarıldığına göre,

Cobet ve Meyer gibi uzmanlar onun bu dönemden kısa bir süre önce Brutus'un hizmetinde olduğu söylenen C. Clodius olduğunu düşünmüştür.

3. Cicero Yunanca ἐμφατικώτερον (emphatikôteron) ifadesini kullanmaktadır.

Mektup 14

1. Tyrell-Purser 213'e göre bu mektup Brutus'un 21 Nisan'daki Mutina Savaşı'nı duyduğu kanıtlar. Brutus, Roma'da 26 Nisan'dan beri bilinen haberi 7 Mayıs'ta öğrenmiş ve cevabı da ayın 18 veya 19'unda Roma'ya ulaşmış olmalıdır. Zira mektupların Roma ile Dyrrachium arasında ulaşma süresi dokuz ila on iki gündü.
2. Chersonesus veya Cherronesus, Çanakkale Boğazı'nın batısında bulunan bir Thrace yarımadasıdır, bugün Gelibolu Yarımadası olarak da bilinir. Roma döneminde Avrupa'dan Asya'ya geçişler genelde buradan yapılırdı.
3. Latincesiyle cohors veya Türkçede yaygın kullanıldığı haliyle kohort bir Roma lejyonundaki bölüklerden birine verilen addır.
4. Brutus'un App. B Civ. 4.75'e göre sekiz, Vell. 2.69.4'e göreyse yedi lejyonu vardı.
5. Decimus Brutus'un Mutina'dan kaçmasından bahsedilmektedir.
6. Bu ifade Tyrell-Purser 214'te "dördüncü" (quarta) olarak geçer, yazarların açıklamasına göre Octavianius'un komutasındaki dördüncü lejyon Kuzey İtalya'da bulunuyordu. Bu 44'ün sonunda onun tarafına geçen bir lejyon olduğundan, metnin bu bölümünde bir bozukluk olmalıdır. Madvig burada tarihsel koşul ve bilgileri göz önünde tutarak de- önekinden sonra "<cima...>" sözcüğünü ekler ve "on dört" sayısını bulur.

7. Temel aldığımız edisyonda bulunmasa da Tyrell-Purser 214'e göre bu cümledeki boşluğa "hoşgörü" anlamındaki *clementia* gibi bir sözcük eklenmelidir. Cicero'nun Brutus'a yönelik C. Antonius'a hoşgörü'lü yaklaştığıyla ilgili eleştiri için bkz. Mektup 4.3; 5.3-5. Karş. Mektup 8.

Mektup 15

1. Tyrell-Purser 243'e göre Cicero burada "en iyi adamlar ve vatandaşlar senin politikada aldığın her kararı onaylar" demek istemektedir.
2. Suessa, Liris'in beş mil güneyinde ve denizden sekiz mil uzaklıkta bulunan, Latium'da bir kasabadır.
3. Literatürde kendisine dair en çok buradan bilgi edindiğimiz bir Romalı.
4. Sonunda Quintus Metellus'un proconsul olarak Girit'i boyunduruk altına aldığı 68-67'de gerçekleşen savaş.
5. "O, lejyonun kırk üçüncü centurio'suydu. Sekizinci kohort'taki ilk centurio'ydu. Her bir lejyonda on kohort ve her bir kohort'ta altı centurio vardı." (Tyrell-Purser 243)

Mektup 16

1. Bu mektubun tam tarihi belirsizdir. Ancak mektubun içeriğindeki bazı ipuçlarından hareketle bir zaman aralığı belirlenebilir. Örneğin Brutus bu mektupta Antistius'tan para aldığını söyler, daha önce 1 Nisan tarihli Mektup 2.5'te de Antistius'tan para aldığını söylemişti, dolayısıyla Mektup 16'nın 1 Nisan'dan önce yazılmış olması mümkün değildir. Ayrıca bu mektubun

15 Mayıs'tan önce yazıldığı da söylenemez, zira Brutus 15 Mayıs tarihli mektubunda consul'lerin öldürüldüğünden haberdar görünmektedir, oysa Mektup 16.2'de onların hâlâ sağ olduğunu sanmaktadır. Bu kanıtları inceleyen Tyrell-Purser 149'a göre Antistius Brutus'un yanına dönmek için Haziran'ın başında Roma'dan ayrılmıştır, Roma'ya dönüşü de iki ila üç hafta sürmüş olmalıdır. Yolculuğundan sonra Roma'da en az bir hafta kaldığı varsayılırsa, bu durumda bu mektup Haziran'ın ilk yarısında yazılmış olmalıdır.

2. Bkz. Mektup 2, Açıklama 15; Mektup 21.3. Karş. Tyrell-Purser 149.
3. Burada kastedilen Octavianus Caesar değil, Iulius Caesar olmalıdır.
4. Tyrell-Purser 150'ye göre Dolabella Ekim ayında Roma'dan ayrılınca, doğrudan Asya'ya gitmemiş, bir süre Yunanistan'da kalmıştır. Gell. 3.9.4'e göre Argos'tayken Seius'un atını almıştır.
5. "HS" Roma sikkesi olan sestertius'un kısaltmasıdır.

Mektup 17

1. Bu mektup Lepidus ile Antonius'un birleştiği haberi öğrenildikten yani 9 Haziran'dan sonra yazılmış olmalıdır. Bu, Brutus'a yazılmış olup bu olaya dair bilgi verilen ilk mektuptur. Ancak bu bilgiyi paylaşan Tyrell-Purser 267'ye göre, Cicero'nun üslubundan anlaşıldığı kadarıyla bu önemli olaydan bahsedilen ilk mektup değildir, detaylı bilgi vermemesi göz önünde tutulursa, arada yazılmış olan bir mektubun kaybolduğu varsayılabilir.
2. "Mayıs'ın ortasına kadar, Kuzey İtalya'daki savaşın büyük ölçüde tamamlanmış olması Senatus için oldukça açık bir durum olmalıydı, buna bağlı olarak gözlerini

Brutus'a çevirmişler ve onu geri dönmeye zorlayacak bir *auctoritas* (karar) almışlardı. Şurası bir gerçek ki, bu *auctoritas*'tan başka hiçbir yerde bahsedilmez, ancak benzer her kararda olduğu gibi, Brutus uymadığından karar unutulmuş olabilir. Ayrıca, Brutus'un bu dönemde geri dönmesinin tavsiye edilebilir bir şey olup olmadığı konusunda politik çevrelerde konuşmalar yapıldığı kesindir." (Tyrell-Purser 267)

3. Quintus Fufius Calenus, 61'de tribunus olarak P. Clodius Pulcher'e yardım etti, 59'da praetor olarak Caesar'ı destekledi, Gallia'da ve iç savaşta onun komutası altında görev üstlendi, 47'de P. Vatinius ile consul oldu. Caesar'ın öldürülmesinden sonra dostu M. Antonius'u Cicero'ya karşı savundu. Philippi seferinde İtalya bölümünü kontrol ediyordu, sonra Antonius için on bir lejyonla birlikte Gallia'yı yönetti.
4. Bu dize adı bilinmeyen bir Latince oyundan alınmıştır, küçük bir farkla Cic. Att. 4.1.8 ve 4.2.1'de de geçer. Karş. *Remains of Old Latin, Volume II: Livius Andronicus. Naevius. Pacuvius. Accius*, çev. E. H. Warmington. Loeb Classical Library 314 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936), 624.
5. Burada özellikle de D. Brutus'un Mutina'dan sonra yavaş hareket etmesine ve Antonius'a Gallia'dan hareket etmek için zaman kazandırmış olmasına, dahası Octavianus'la yakın ilişki kurmamış olmasına gönderme vardır. (Tyrell-Purser 268)
6. Burada muhtemelen Antonius, Lepidus, Ventidius ve Octavianus kastediliyor olmalıdır. (Tyrell-Purser 269)
7. Velia veya Elea Paestum ile Buxentum arasındaki kıyıda bulunan bir Yunan kasabasıdır. Cicero *Phil.* 1.4.9'da da duyduğu üzüntüden bahseder.
8. Cicero kendi sürgününden bahsediyor olmalı.

Mektup 18

1. Cicero bu mektubu eşi Porcia'yı kaybeden Brutus'u teselli etmek amacıyla yazmıştır. M. Porcius Cato'nun kızı olan Porcia ilkin M. Calpurnius Bibulus'la evlenmiş, daha sonra 45'ten itibaren Brutus'un eşi olmuştur. Babasının ve eşlerinin politik görüşlerini paylaşan Porcia, res publica rejiminden taraf olanların 44'ün 8 Haziran'ında Antium'da düzenlendikleri toplantıya da katılmıştır. Porcia'nın Haziran'ın ilk yarısında İtalya'ya da sıçrayan bir salgın hastalıktan ötürü öldüğü tahmin edilmektedir. Brutus 43 Haziran'ının ilk yarısında Atticus'a yazdığı bir mektupta (26.7) Porcia'nın sağlığından endişelendiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Tyrell-Purser 281'de de belirtildiği gibi, Brutus'un Cicero'ya yazdığı mektuplarda Porcia'nın hastalığından bahsetmemesi şaşırtıcıdır, muhtemelen mektuplarının sadece iş ve politik amaçlı olmasını istemiştir. Ayrıca Plut. *Brut.* 53.5 vd.'de Porcia'nın Brutus'un öldüğü haberi üzerine, yanan kömürleri ağızına atarak intihar ettiği söylenir, aynı anlatı için bkz. Val. Max. 4.6.5; App. *B. Civ.* 4.574. Karş. Mart. 1.42), ancak aynı Plutarchus kaynağında Porcia'nın hastalığından da söz edilir. Nasıl ölmüş olursa olsun Porcia Roma tarihinin en cesur kadınlarından biri olarak anılmıştır. Örneğin Plut. *Mul. Virt.* 243c'de Porcia'nın en az Brutus kadar "yüce bir ruha" (φρόνημα, phronêma) sahip olduğu söylenir. Karş. Ael. *VH* 14.45.
2. Daha önce Brutus da, kızı Tullia'yı 45'in Şubat ayında kaybeden Cicero'yu teselli etmek için bir mektup yazmıştı. Cicero, 45'in 8 Mart'ında Atticus'a yazdığı mektupta (Att. 12.14.4) Brutus'un yazdığı mektuptan söz eder ve mektubun bilgece yazılmış olmakla birlikte acısını dindirmediğini, Brutus'u bizzat yanında görmeyi tercih ettiğini söyler. Brutus'un yazdığı mektup günümüze ulaşmamıştır.
3. Bkz. Mektup 2, Açıklama 15.

Mektup 19

1. Tyrell-Purser 202'ye göre bu mektup 20 Mayıs'tan sonra ve Haziran'ın sonundan önce yazılmış olmalıdır. Tam gününü kestirmek zordur ve bu konuda farklı görüşler vardır. Örneğin Ganter'in hesaplamasına göre mektup 22 Haziran'da yazılmıştır. Temel aldığımız edisyonda ise gün belirtilmemiştir.
2. L. Calpurnius Bibulus muhtemelen Porcia'nın ilk kocası M. Bibulus'tan olan oğludur, dolayısıyla aynı zamanda Brutus'un üvey oğludur. Tyrell-Purser 202'deki hesaplama göre, Porcia 76'dan önce doğmuş ve 60'ta L. Bibulus'u doğurmuş olsa, bu oğlan bu mektubun yazıldığı 43 tarihinde 17 yaşında olmalıdır. L. Bibulus'un iki ağabeyi İskenderiye'deki isyanda ölmüştü, bu yüzden babası üçüncü oğlunu augur seçtirerek yaşamını garanti altına almak istemiş olmalıdır (Shuckburgh 256; Tyrell-Purser 202).
3. Burada augur adaylığından bahsedilmektedir. Karş. Mektup 9.3.
4. Domitius için bkz. Mektup 9, Açıklama 10. M. Appuleius ise muhtemelen 20'nin consul'üdür (Bailey 476).
5. Buradaki çeviride criticus apparatus'ta alternatif olarak sunulan SB'nin "vestris paucorum" tercihi kabul edilmiştir, temel aldığımız edisyonda ise "nostris fautorum" sözcükleri tercih edilmiştir.

Mektup 20

1. "Brutus'un bu konuda bu kadar endişelenmesinin nedeni, muhtemelen, Lepidus'un çocuklarının yaşamlarına veya kişiliklerine herhangi bir zarar verilmesinden

değil, mallarına el konulmasından duyduğu korkuydu.” (Tyrell-Purser 290)

2. Brutus’un kız kardeşi olan Iunia aynı zamanda Lepidus’un da eşidir.

Mektup 21

1. Marcus Valerius Messalla Corvinus 43’te İkinci Triumviri tarafından hakkında kovuşturma açılınca Brutus ve Cassius’un ordugâhına kaçtı ve onların 42’de Philippi’de yenilmesinden sonra Marcus Antonius’un tarafına geçti. Sonra Octavianus’a katıldı ve 36’da Sextus Pompeius’a karşı onun tarafında savaştı. 31’de Octavianus’la birlikte consul seçildi ve Actium Muharebesi’nde Antonius’a karşı savaştı. Octavianus’un kesin zaferiyle birlikte Augustus olmasından sonra, 2’de onun *pater patriae* seçilmesi için teklifte bulundu. Tyrell-Purser 291’e göre burada bahsedilen mektup Lepidus’un düşman ilan edildiği gün olan 30 Haziran’dan sonra yazılmış olmalıdır. Antik kaynaklarda belagatli ve gösterişli bir üslubu olan bir konuşmacı, çalışkan ve üretken bir yazar olarak karışımıza çıkan Messalla’yla ilgili tüm antik atıflar için bkz. *Fragmentary Republican Latin, Volume V: Oratory, Part 3*, ed. ve çev. Gesine Manuwald. Loeb Classical Library 542 (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2019), 428-450.
2. Bkz. Mektup 2.5; 16.1-2; 18.3.
3. Lepidus’un denizde de savaştığına dair herhangi bir kayıt yoktur, bununla birlikte Narbonensis kıyısında bazı gemileri olmuş olabilir. Bkz. *Epistulae Ad Quintum Fratrem Et M. Brutum*, ed. D. R. Shackleton Bailey (Cambridge: Cambridge University Press, 1980), 245.
4. Karş. Mektup 17.5.

5. Cicero Vetus'un devletten yana olmasından duyduğu memnuniyeti Mektup 16.1'de de dile getirir.
6. Cicero burada kendi oğlundan bahsetmektedir.

Mektup 22

1. Plut. *Brut.* 2'de Brutus'un Yunanca yazdığı mektuplarda kısa ve öz bir üslubu tercih ettiği söylenmektedir, Tyrell-Purser 298'de bu durumun Latince mektupları için de geçerli olabileceği söylenir. Karş. *The Epistles of M. T. Cicero to M. Brutus, and of Brutus to Cicero*, ed. C. Middleton (London: Richard Manby, 1743), 140. Burada hangi mektubun kastedildiği belirsizdir, mektup kaybolmuş veya günümüze ulaşan mektuplardan biri olabilir, örneğin Tyrell-Purser'in aynı yerde aktardığına göre Ganter, burada Cicero'nun Mektup 19'u kastettiğini varsaymaktadır.
2. Tyrell-Purser 298'e göre mektubun kısalığının bir gerekçesi olarak Brutus şöyle bir şey demiş olabilir: 'Oğlun kısa süre içinde yanımdan ayrılacak ve ona daha uzun bir mektup vereceğim.' Ancak Brutus genç Cicero'nun ne zaman ayrılacağını söylememiştir, bu yüzden yaşlı Cicero *comitia*'nın ertelendiğini bildiğinden oğlunun İtalya'ya varmadan önce, dönüşünü engellemek için acele etmektedir... Cicero'nun, oğlunun Brutus'la kalmasını istemesinin nedeni, komutanıyla İtalya'ya dönerken daha seçkin bir konuma sahip olma ihtimalidir, bunun Brutus'un bir zafer dönüşü olacağını tahmin etmektedir.
3. Burada bahsedilen kişiler rahip adaylarıdır. Bailey daha önce adı geçmeyen Lentulus'un büyük olasılıkla Lentulus Spinther olduğunu söyler, ancak Tyrell-Purser 299'a göreyse kimin kastedildiği belirsizdir. Bununla

birlikte Bailey'in belirttiği gibi 43'te varlığından haberdar olunan tek Bibulus, Mektup 19'da bahsedilen L. Bibulus'tur ve "diğerleri" içinde Philippi'de veya kısa bir süre sonra ölen M. Lucullus da olabilir.

4. Bu mektup günümüze ulaşmamıştır.
5. "Temmuz ayı boyunca Octavianus'un ordusunun yönetim üzerinde baskı uygulama ve komutanlarını consul seçtirme eğiliminde olduğu görülür, ancak Ağustos ayının başına veya Temmuz ayının sonuna dek 400 centurio'nun kesin talebi olmamıştır." (Tyrell-Purser 299)
6. Bu birliktelik 12 Haziran'da gerçekleşmiş olup ay bitmeden Roma'da öğrenilmiş olmalıdır.
7. Idus Mart, Mayıs, Temmuz ve Ekim ayının 15., diğer ayların 13. gününün adıdır. Mart'ın 15'i (Idus Martiae) özellikle de Iulius Caesar'ın 44'te öldürüldüğü gün olarak bilinmektedir.

Mektup 23

1. Temel aldığımız edisyonda herhangi bir tarihlendirme yoktur, mektubun 11-27 Temmuz arasında yazılmış olduğu iddiası Tyrell-Purser'de bulunur. Tyrell-Purser'in gerekçelendirmesi şöyledir: Cicero 25 Temmuz'da Servilia'yla buluşmuş olmasına rağmen bu uzun mektupta bundan bahsetmez. Aynı zamanda bu mektup Brutus'un 7 Mayıs'ta yazdığı Mektup 10'a cevap olarak düşünülemez. Brutus'un bu dönemde Roma'da bulunan dostlarına mektuplar yazdığı ve onun Octavianus'a verdiği desteği eleştirdiği kesindir, Cicero bu mektupta Brutus'un bu eleştirisine yanıt vermektedir. Bu mektubun 13. bölümü, 1 Temmuz tarihli Mektup 20'nin gelmesinden önce yazılmış olamaz, dahası Brutus en

az on günlük bir yolculuk yapmış olmalıdır, bu yüzden Tyrell-Purser'e göre bu mektup en erken 21 Temmuz'da yazılmış olabilir. Ancak mektubun tam tarihiyle ilgili kesin bir sonuca varmak çok zordur, bu yüzden 11-27 Temmuz arası olarak belirtmek en doğrusudur.

2. Messalla'yla ilgili olarak bkz. Mektup 21, Açıklama 1. App. 4.38'e göre Messalla, sürgün kararı çıkana dek Brutus'un ordugâhına katılmak amacıyla Roma'dan ayrılmamıştı. "Ancak Appianus'un asıl ilgilendiği konu Messalla'nın sürgün cezası alan kişilerden biri olması, ölümden kaçması ve daha sonra onurlara layık görülmesidir." (Tyrell-Purser 301)
3. Muhtemelen Mektup 10 veya 11 kastedilmektedir.
4. Cicero birçok eserinde ünlü yasa koyucu Solon'dan alıntı yapar, bununla birlikte Solon'a atfettiği bu söz başka hiçbir eserde geçmez. Corbeill, Solon'un bu sözünün Cic. Rep.'teki Aemilianus'un ortaya koyduğu ideal yöneticinin "ödül ve ceza" anlayışını hatırlattığını söyler. Bkz. A. Corbeill, "Ciceronian Invective," *Brill's Companion to Cicero: Oratory and Rhetoric*, ed. James M. May (Leiden: Brill, 2002), 212. Tyrell-Purser 303'te ise Cic. Fam. 1.9.18'de benzer bir düşüncenin Platon'a atfedildiği belirtilir: "<Plato> Atina halkının ikna yoluyla veya baskıyla yönetilemeyeceğini görünce..." (cumque populum Atheniensem nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset...)
5. Karş. Mektup 5, Açıklama 3; Mektup 22.2.
6. Yazın Akdeniz'in doğusundan esen rüzgârlar.
7. Yunanistan.
8. Bkz. Mektup 17, Açıklama 7.
9. Burada yarı efsanevî, yarı tarihsel geleneğe göre kahraman olarak anlatılan Brutus ve Ahala ailelerine mensup Lucius Iunius Brutus ile C. Servilius Structus Ahala'ya gönderme vardır. Lucius Iunius Brutus için bkz. Su-

nuş. Servilia Gens'ine yani Servilius'lar sülalesinden bir patricii ailesine mensup olan C. Servilius Structus Ahala 439'da magister equitum'du. Sp. Maelius devlete karşı bir komploya girişince, L. Cincinnatus dictator seçildi, kentin önemli noktaları ele geçirilince Ahala, Maelius'un Cincinnatus'un dictator'lüğünü kabul edip boyun eğmesini istedi, ancak Maelius bunu kabul etmeyip kalabalığın arasına karışınca Ahala onu yakalayıp öldürdü. Bkz. Liv. 4.13-14. Rutus ve Ahala gibi kişiler Cicero ve birçok Romalı yazar tarafından sadece zor dönemlerde Roma devletini koruyup gözetmiş tarihsel kahramanlar olarak değil, aynı zamanda yazarların yaşadıkları dönemlerdeki politik gelişmelerde Roma gençliğine örnek olabilecek figürler olarak da kabul edilmiştir. Bu yüzden Cicero da burada "Brutus'a özgü planlar" (*consilia... Brutina*) sözüyle bu iç savaş döneminde bu kahramanlara özgü bir tavır takındığını ima etmektedir.

10. Ruete ve Schmidt gibi yorumcular Cicero'nun burada ironi yaptığını düşünmektedir, Tyrell-Purser 305'te ise buna karşı çıkılır: "D. Brutus'un hataları olsa da, o devletin iyiliği için sağlam durmuş ve etkili bir asker olarak görünmüştür."
11. L. Marcius Philippus 61-59 arasında Syria valisi, 56'da consul olan Philippus iç savaşlarda hiçbir tarafı desteklemedi. Eşi Atia'dan ötürü Octavianus'un üvey babasıydı. 43'ün Ocak ayında Senatus'un elçisi olarak Marcus Antonius'a gitti.
12. "Cic. *Phil* 5.46'dan anlaşıldığına göre bu teklifleri Cicero yapmıştır... bu toplantı 2 Ocak'ta yapılmıştır ve Cicero öncesinde bu konuyla ilgili uzun bir konuşma yaptığından, Servius Sulpicius ve Servilius'un sunduğu öneriden bir kez daha bahsederek aynı sonuca varmıştır... Muhtemeldir ki bir senatör fikrini açıkladığında ve

sunulmuş olan bir öneriyi onayladığını gösteren bir ifade kullanmadığında, dilerse konuşmasını öneriyi yeniden okuyarak tamamlamakta özgürdü. Cicero'nun savunduğu tasarılar, Octavianus'un Senatus'ta praetor'lar arasında konuşması ve önceki yıl quaestor olmuş gibi magistratus sayılmasıydı. Anlaşılan o ki, quaestor'lüğün kabul edilebildiği en erken yaş 28'di. Böyleyse, bu durum App. 3.51 ve Cass. Dio 46.29.2'de anlatılanlarla uyumludur, zira bu kaynaklar Octavianus'un yasal yaşından 10 yaş daha gençken magistratus'luk görevine kabul edildiğini söyler. Sonunda Octavianus'a Senatus'ta consul'ler arasında konuşma izni verilmiştir." (Tyrell-Purser 306)

13. Acca Larentia veya Laurentia erken dönem Roma tarihinde sıkça karşımıza çıkan efsanevi bir kadındır. Öyküye göre Roma'nın dördüncü kralı Ancus Martius döneminde Hercules Tapınağı'nın bir hizmetçisi bir tatil gününde tanrıyı zar oyununa davet etmiş, kaybederse ona bir akşam yemeği hazırlayacağını ve güzel bir kadın vereceğini söylemiş. Tanrı kazanınca, adam ona çok güzel olmakla birlikte kötü bir şöhreti olan Acca Larentia'yı getirmiş. Tanrı bir şekilde kadına karşılaştığı ilk zengin adamla evlenmesini tavsiye etmiş, kadın da bir Etrüsk olan Carutius veya Tarrutius adındaki bir adama âşık olup onunla evlenmiş. Adamın ölmesinden sonra tüm malı mülkü karısı Larentia'ya kalmış, o da ölürken sahip olduğu her şeyi Roma halkına bırakmış. Kral Ancus da, bu iyiliğinden ötürü Larentia'nın Roma'daki Aventinus Tepesi'nde bulunan Velabrum Sokağı'na gömülmesini, onun için her yıl Larentalia adında bir festival düzenlenmesini ve bu festivalde ocak tanrıları olan Lares'e sunular sunulmasını buyurmuş. Bu öykü için bkz. Macrobian 1.10; Plutarch *Quaest. Rom.* 35; *Rom.* 5. Cicero'nun bağlamında öneri kabul edilir-

se, Larentia ve Brutus isimleri takvime işlenen iki ölümlü olacaktır.

14. Muhtemelen Sutriumlu olan Pontius Aquila 45'te tribunus'tu. Caesar'ı öldürenler içinde o da vardı. 43'te D. Brutus'un komutası altında Mutina'da savaştı, Plancus'un yenilmesinden sonra 21 Nisan'da öldürüldü.
15. Düşman ilan edilen Lepidus'un heykeli 30 Haziran'da alınan kararlarla yıkılmıştır.
16. Themistocles (524-459) Atina demokrasisinin ünlü devlet adamıdır. 468 dolaylarında Pers savaşları sırasında Perslerle iş birliği yaptığına dair kanıtlar sunulması üzerine Atina'da ölüme mahkûm edildi, mal varlığına el kondu.

Mektup 24

1. Servilia.
2. Publius Servilius Casca Longus, aynı adı taşıyan kardeşiyle birlikte Caesar suikastine katıldı. 43'te tribunus plebis'ti, Octavianus Roma'ya ilerleyince kaçtı ve Brutus'a katıldı. Philippi'den sonra kardeşler birbirlerini öldürerek intihar ettiler. Pacuvius Labeo için bkz. Mektup 5, Açıklama 18. Scaptius için bkz. Mektup 4.1 ve Mektup 4, Açıklama 1.

Mektup 25

1. Temel aldığımız Bailey edisyonunda bu mektupla ilgili herhangi bir tarihlendirme yoktur. Tyrell-Purser 179'da mektubun tarihiyle ilgili detaylı tartışmalara yer verilmiştir. Buradaki bilgilere göre, öncelikle Ruete şu iki

gerekçeyle bu mektubun 44 yılının Aralık ayının sonunda (yani önceki tüm mektuplardan önce) yazılmış olduğunu düşünür: Birincisi Plut. *Brut.* 22'de Brutus'un bu mektuptakine benzer bir karşı çıkışı Octavianus'un ilk ortaya çıktığı dönemde yaptığını okuruz. İkincisi Brutus mektupta kendi askerî girişimlerinden hiç bahsetmemektedir. Ancak Tyrell-Purser'e göre Cicero bu mektubu diğer mektuplardan önce (44 yılının sonunda veya 43 yılının başında) almış olsaydı, Brutus'a sonraki mektuplarında gördüğümüz dostane tutumunu sergilemezdi. Tyrell-Purser, Plutarchus kaynağındaki kronolojinin sorunlu olduğunu varsayıp nedenlerini ortaya koyar ve Ruete'nin ikinci gerekçesine cevap olarak Brutus'un kendi askerî girişimlerinden bahsetmemesini, mektupta Cicero'nun Octavianus'a olan meyline odaklanmış olmasıyla açıklar. Aynı yerde Mullemeister'e referansla bu mektuptaki eleştirinin Temmuz ortasında yazılmış olması gerektiği söylenir. Brutus'un bahsettiği Cicero'nun Octavianus'a yazdığı mektup, Antonius ile Lepidus'un güçlerini birleştirdiği ve artık Senatus'un tek ümidinin Octavianus olduğu 9 Haziran tarihinden sonrasına tarihlendirilmelidir. Tyrell-Purser 179'da Cicero'nun bu mektubu Haziran ortasında yazdığı kabul edilirse, Brutus'un Temmuz'un ilk yarısında mektuptan haberdar olacağı belirtilir, buna göre Cicero Brutus'un bu eleştirel mektubunu dostane bir üslupla kaleme aldığı ve eleştirilere cevap vermediği 27 Temmuz tarihli mektuptan önce almış olamaz, dolayısıyla Brutus mektubu en erken Temmuz ortası veya sonrasında yazmış olmalıdır. Ayrıca bu mektubun Brutus tarafından yazılmamış olduğunu savunanlar da olmuştur. Bkz. Tyrell-Purser 180; Bailey 286.

2. Roma'da biri evlat edinildiğinde mensup olduğu gens'ten başka bir gens'e geçtiği için genelde isminin

sonuna *-ianus* eki getirilirdi. Octavius da Iulius Caesar tarafından evlat edinildikten sonra Octavianus adını almıştır. Brutus'un ondan Octavianus yerine Octavius olarak bahsetmesinin nedeni onun Caesar'la olan sembolik bağlantısını koparmak istemesi olabilir.

3. Bu mektup günümüze ulaşmamıştır. Tyrell-Purser 180'de de belirtildiği gibi Mutina Savaşı'ndan sonra soyluların amacı Octavianus'tan kurtulmaktı, bu politikaya uygun olarak decemviri içinde seçilmemişti. Cicero'nun Octavianus'a verdiği destek bu dönemde tüm komutanları lejyonlarıyla birlikte res publica rejimine sadık kılmak istemesiyle açıklanabilir. Ancak Brutus mektup boyunca bu desteği Cicero'nun bilerek veya bilmeyerek Octavianus'un tiranlık arzusuna yarar sağlaması olarak yorumlar.
4. Cicero ile Brutus'un birbirlerine yazdıkları mektuplarda yakın dostları Atticus'un adının geçtiği tek yer burasıdır. Atlı sınıfına mensup bir babanın oğlu olan Titus Pomponius Atticus'un Cicero'yla olan dostlukları çocukluk dönemlerinde başladı ve yıllar boyu mektuplaştılar, muhtemelen imparator Nero döneminde yayınlanan bu mektuplar Cicero'nun eserleri arasında *Epistulae Ad Atticum* başlığıyla yer almaktadır. Atticus 85'te iç karışıklıktan uzaklaşmak için İtalya'yı terk etti ve 60'ların ortalarına kadar Atina'da yaşadı. Burada kendini edebiyata, felsefeye ve kısmen Epikürosçu öğretiye adadı. Çoğunlukla bir inziva yaşamı süren Atticus, politik kamplaşmada soylulardan taraf olsa da aktif olarak sorumluluk almaktan kaçındı. C. Marius'tan Octavianus'a kadar farklı politikacılara destek verdi ama yukarıda da bahsettiğimiz gibi asıl Cicero'yla yakınlık kurdu, ona edebiyatla ilgili öğütler verdi, eserlerinin çoğaltılması ve dağıtılması görevini üstlendi. 32'de amansız hastalığından kurtulmak için intihar etti.

Latince Unvan ve Makam Adları Sözlüğü

Aedilis: Başta sadece plebs sınıfına ait bir unvandı, her yıl iki aedilis seçilirdi, bunlara iki patricii aedilis'i daha eklenmiş ve sayıları zamanla daha da arttırılmıştır. Aedilis'ler Roma'daki tapınak, tiyatro, hamam gibi devlet yapılarının ve market, meyhane gibi özel yapıların yönetiminden sorumluydu.

Centurio: Roma ordusunda en yüksek rütbeli muvazzaf subay olup bir centuria'ya komuta ederdi. Centuria Roma lejyonunda 100 kişiden oluşan en küçük birimdir.

Cohors: Cohors veya Türkçede yaygın kullanıldığı haliyle kohort bir Roma lejyonundaki bölüklere verilen ad.

Comitia: Roma'da yüksek memurların önlerine getirdiği tasarıları oylayan halk meclisleri.

Consul: Devlet kademesindeki en yüksek memur. Her yıl, genelde Temmuz ayında iki consul seçilir ve seçilen kişiler sonraki 1 Ocak'ta göreve başlardı. Consul karma res publica rejiminin monarşi yönünü temsil eder.

Decemviri: Roma'da belirli amaçlarla oluşturulan on kişilik kurullara verilen "on adam" anlamındaki ad.

Dictator: Merkezî otoritenin yönetmekte zorlandığı olağanüstü durumlarda altı aylığına verilen unvandır. Dictator seçilen kişi politik ve askerî açıdan tam yetkiye sa-

hiptir. Önceleri Magister populi, Praetor Maximus gibi adlarla da anılmıştır. Sulla ve Caesar için sınırsız süreyle uzatılmıştır.

Magistratus: Devlet memuru.

Pontifex: Roma'da din işlerini yürüten yüksek rahip.

Praefectus equitum: Atlı birliğin komutanı, yöneticisi.

Praetor: Hukuk işlerinden sorumlu yüksek memur. Caesar'ın dönemine kadar yılda sekiz praetor seçilirdi, ondan itibaren yirmi praetor seçilmeye başlanmıştır. Praetor urbanus (Kent praetor'u) Roma vatandaşları arasındaki hukukî meselelerle, diğerleri ceza davalarıyla ilgilenirdi. Görev süresini tamamlayan praetor, propraetor veya proconsul olarak bir eyaleti yönetme görevini üstlenirdi.

Proconsul: Roma'daki consul'lüğünün bitmesiyle eyalet yöneticisi olan memur veya bir eyalet yöneticisinin emrindeki komutan.

Quaestor: Bazı mensuplarının devletin para işlerinden sorumlu olduğu, bazılarının da ceza davalarını yürüttüğü yönetici sınıfı. Sulla döneminden itibaren her yıl yirmi kişi quaestor seçilirdi. Quaestores urbani (Kent quaestor'ları) hazineden sorumluyken, sadece quaestor adıyla anılan memurlar ise eyaletlerdeki finans işlerinden sorumluydu.

Senator: Roma Senatus'unun her bir üyesi. Efsanevî kral Romulus yaş, bilgi ve deneyimine göre 100 senator seçilmesini buyurmuştu, Romalılar Sabinlerle birleşince bu sayı 200'e, yaşlı Tarquinius döneminde ise 300'e çıktı. Sulla senator sayısını 400'e çıkarırken, Caesar 900'e çıkarmış, Augustus ise 600'e indirmiştir.

Tribunus plebis: Tribunus "kabile başı" anlamındadır, tribunus plebis ise plebs sınıfının haklarını patricii sınıfına karşı koruyan memurdur.

Triumviri: Üç adam yönetimi.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Antik Kaynakça

Cic. Cicero

_____, *Att. Epistulae Ad Atticum* = *Letters to Atticus, Volume I*. Ed ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 7. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999; *Letters to Atticus, Volume III*. Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 97. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999; *Letters to Atticus, Volume IV*. Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 491. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1999.

_____, *Epistulae Ad Brutum* = *Letters to Quintus and Brutus. Letter Fragments. Letter to Octavian. Invectives. Handbook of Electioneering*. Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 462. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002. (Bailey kısaltmasıyla)

_____, *Fam. Epistulae Ad Familiares* = *Letters to Friends, Volume III: Letters 281-435*. Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 230. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

_____, *Leg. agr. De Lege Agraria* = *Pro Quinctio. Pro Roscio Amerino. Pro Roscio Comoedo. On the Agrarian Law*. Çev. J. H. Freese. Loeb Classical Library 240. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1930.

_____, *Phil. Philippicae = Philippics 1-6*. Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Rev. John T. Ramsey, Gesine Manuwald. Loeb Classical Library 189. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010; *Philippics 7-14*. Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Rev. John T. Ramsey, Gesine Manuwald. Loeb Classical Library 507. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010.

_____, *Rep. De Re Publica = On the Republic. On the Laws*. Çev. Clinton W. Keyes. Loeb Classical Library 213. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1928.

_____, *Tusc. Tusculanae Disputationes = Tusculan Disputations*. Çev. J. E. King. Loeb Classical Library 141. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927.

Epistulae Ad Quintum Fratrem Et M. Brutum. Ed. D. R. Shackleton Bailey. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.

Letters to Atticus: Volume 2, Books 3-4. Ed. D. R. Shackleton Bailey. Cambridge: Cambridge University Press, 1965.

Philippics 3-9, Volume 1: Introduction, Text and Translation, References and Indexes. Ed. Gesine Manuwald. Berlin - New York: Walter de Gruyter, 2007.

Select Letters. Ed. D. R. Shackleton Bailey. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Selected Letters. Çev. P. G. Walsh. Oxford: Oxford University Press, 2008.

The Epistles of M. T. Cicero to M. Brutus, and of Brutus to Cicero. Ed. C. Middleton. London: Richard Manby, 1743.

The Whole Extant Correspondence in Chronological Order, Volume 4: B.C. 44-43. Çev. Evelyn S. Shuckburgh. London: George Bell and Sons, 1909.

Ael. Aelianus

_____, *VH Varia Historia = Historical Miscellany*. Çev. Nigel G. Wilson. Loeb Classical Library 486. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.

Amm. Marc. Ammianus Marcellinus = *History, Volume III: Books 27-31. Excerpta Valesiana*. Çev. J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 331. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939.

App. Appianus

B Civ. Bella Civilia = *Roman History, Volume V: Civil Wars, Books 3-4*. Ed. ve Çev. Brian McGing. Loeb Classical Library 543. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2020.

Cass. Dio Cassius Dio = *Roman History, Volume V: Books 46-50*. Çev. Earnest Cary, Herbert B. Foster. Loeb Classical Library 82. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1917.

Gell. Aulus Gellius = *Attic Nights, Volume I: Books 1-5*. Çev. J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 195. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1927.

Liv. Livius = *History of Rome, Volume II: Books 3-4*. Çev. B. O. Foster. Loeb Classical Library 133. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1922.

Macr. Macrobius = *Saturnalia, Volume I: Books 1-2*. Ed. ve Çev. Robert A. Kaster. Loeb Classical Library 510. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2011.

Mart. Martialis = *Epigrams, Volume I: Spectacles, Books 1-5*. Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 94. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993.

Nep. Cornelius Nepos

_____, *Att. Atticus* = *On Great Generals. On Historians*. Çev. J. C. Rolfe. Loeb Classical Library 467. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929.

Ov. Ovidius

_____, *Fast. Fasti* = *Fasti*. Çev. James G. Frazer. Rev. G. P. Goold. Loeb Classical Library 253. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931.

Plut. Plutarchus

_____, *Brut. Brutus = Lives, Volume VI: Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus.* Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 98. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1918.

_____, *Caes. Caesar = Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar.* Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 99. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919.

_____, *Cat. Min. Cato Minor = Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger.* Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 100. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919.

_____, *Cic. Cicero = Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar.* Çev. Bernadotte Perrin. Loeb Classical Library 99. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919.

_____, *Mul. Virt. Mulierum Virtutes = Moralia, Volume III: Sayings of Kings and Commanders. Sayings of Romans. Sayings of Spartans. The Ancient Customs of the Spartans. Sayings of Spartan Women. Bravery of Women.* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 245. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931.

_____, *Quaest. Rom. Quaestiones Romanae = Moralia, Volume IV: Roman Questions. Greek Questions. Greek and Roman Parallel Stories. On the Fortune of the Romans. On the Fortune or the Virtue of Alexander. Were the Athenians More Famous in War or in Wisdom?* Çev. Frank Cole Babbitt. Loeb Classical Library 305. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936.

Suet. Suetonius

_____, *Aug. Augustus = Lives of the Caesars, Volume I: Julius. Augustus. Tiberius. Gaius. Caligula.* Çev. J. C. Rolfe. Giriş K. R. Bradley. Loeb Classical Library 31. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1914.

_____, *Ner. Nero*

On İki Caesar'ın Yaşamı. Çev. Gül Özaktürk ve Ü. Fafo Telatar. İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2019.

Ter. Terentius

_____, *An. Andria = The Woman of Andros. The Self-Tormentor. The Eunuch.* Ed. ve Çev. John Barsby. Loeb Classical Library 22. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2001.

Val. Max. Valerius Maximus = *Memorable Doings and Sayings, Volume I: Books 1-5.* Ed. ve Çev. D. R. Shackleton Bailey. Loeb Classical Library 492. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000.

Vell. Velleius Paterculus = *Compendium of Roman History. Res Gestae Divi Augusti.* Çev. Frederick W. Shipley. Loeb Classical Library 152. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924.

Verg. Vergilius

_____, *Aen. Aeneis = Eclogues. Georgics. Aeneid: Books 1-6.* Çev. H. Rushton Fairclough. Rev. G. P. Goold. Loeb Classical Library 63. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1916.

Fragmentary Republican Latin, Volume V: Oratory, Part 3. Ed. ve çev. Gesine Manuwald. Loeb Classical Library 542. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2019.

Remains of Old Latin, Volume II: Livius Andronicus. Naevius. Pacuvius. Accius. Çev. E. H. Warmington. Loeb Classical Library 314. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1936.

Modern Kaynakça

Corbeill, A. "Ciceronian Invective." *Brill's Companion to Cicero: Oratory and Rhetoric.* Ed. James M. May, 197-218. Leiden: Brill, 2002.

- Çevik, C. Cengiz *Roma'da Siyaset ve Felsefe: Cumhuriyet Dönemi*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.
- Dettenhofer, M. *Perdita Iuventus: Zwischen den Generationen von Caesar und Augustus*. Munich: C. H. Beck, 1992.
- Freeman, P. *Iulius Caesar*. Çev. Ülke Evrim Uysal. İstanbul: Kronik Kitap, 2019.
- Hendrickson, G. L. "Brutus De Virtute." *The American Journal of Philology*, 60.4 (1939): 401-413.
- Leber, N. "Portraits of Character: Depictions of Cassius and Brutus in the Correspondence of Cicero." Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of Western Australia, 2015.
- Moreau, P. "Lex Iulia de Sacerdotiis." *Athenaeum*, 66 (1988): 366.
- Prescendi, F. "Kültür Aktörleri ve Ritüellerin Zamanları." *Antik Roma*. Ed. Umberto Eco, 509-511. İstanbul: Alfa Yayınları, 2021.
- Purser, L. C. H. "Notes on Cicero Ad Atticum XI." *Essays and Studies Presented to William Ridgeway*. Ed. E. C. Quiggin, 62-79. Cambridge: Cambridge University Press, 1913.
- Shakespeare, W. *Julius Caesar*. Çev. Sabahattin Eyuboğlu. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Smith, W. *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Volume 3*. London: John Murray, 1876.
- Syme, Ronald. *The Roman Revolution*. Oxford: Oxford University Press, 1960.
- Taylor, Lily Ross. "The Election of the Pontifex Maximus in the Late Republic." *Classical Philology* 37.4 (1942): 421-424.
- Tempest, K. *Cicero: Politics and Persuasion in Ancient Rome*. New York: Continuum, 2011.
- , *Brutus: The Noble Conspirator*. New Haven: Yale University Press, 2017 (Kindle Edition).

- Verhaart, F. *Classical Learning in Britain, France, and the Dutch Republic, 1690-1750: Beyond the Ancients and the Moderns*. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- Zarecki, J. *Cicero's Ideal Statesman in Theory and Practice*. London: Bloomsbury, 2014.
- The Correspondence of M. Tullius Cicero with a Revision of the Text, A Commentary, and Introductory Essays, Volume VI*. Ed. Robert Y. Tyrrell, Louis C. Purser. Dublin: Hodges, Figgis & Co., 1933. (Tyrrell-Purser kısaltmasıyla)

Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi

1. J. Austen, GURUR VE ÖNYARGI, Çev. H. Koç
2. Novalis, GECEYE ÖVGÜLER, Çev. A. Cemal
3. O. Wilde, MUTLU PRENS -Bütün Masallar, Bütün Öyküler-, Çev. R. Hakmen - F. Özgüven
4. H. C. Andersen, SEÇME MASALLAR, Çev. M. Alpar
5. KEREM İLE ASLI, Haz. Çev. İ. Öztürk
6. H. James, YÜREK BURGUSU, Çev. N. Aytür
7. R. M. Rilke, DUINO AĞITLARI, Çev. Z.A. Yilmazer
8. H. de Balzac, MODESTE MIGNON, Çev. O. Rifat - S. Rifat
9. F. G. Lorca, KANLI DÜĞÜN, Çev. R. Hakmen
10. Şeyh Galib, HÜSN Ü AŞK, Çev. A. Gölpinarlı
11. J. W. von Goethe, YARAT EY SANATÇI, Çev. A. Cemal
12. Platon, GORGIAS, Çev. M. Rifat - S. Rifat
13. E. A. Poe, DEDEKTİF (AUGUSTE DUPIN) ÖYKÜLERİ, Çev. M. Fuat - Y. Salman - D. Hakyemez
14. G. Flaubert, ERMiŞ ANTONIUS VE ŞEYTAN, Çev. S. Eyüboğlu
15. G. Flaubert, YERLEŞİK DÜŞÜNCELER SÖZLÜĞÜ, Çev. S. Rifat - E. Gökteke
16. C. Baudelaire, PARİS SIKINTISI, Çev. T. Yücel
17. Juvenalis, YERGİLER, Çev. Ç. Dürüşken - Alover
18. YUNUS EMRE, HAYATI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ, Haz. A. Gölpinarlı
19. E. Dickinson, SEÇME ŞİİRLER, Çev. S. Özpabıyıklar
20. A. Dumas, fils, KAMELYALI KADIN, Çev. T. Yücel
21. Ömer Hayyam, DÖRTLÜKLER, Çev. S. Eyüboğlu
22. A. Schopenhauer, YAŞAM BİLGELİĞİ ÜZERİNE AFORİZMALAR, Çev. M. Tüzel
23. M. de Montaigne, DENEMELER, Çev. S. Eyüboğlu
24. Platon, DEVLET, Çev. S. Eyüboğlu - M.A. Cımcıo
25. F. Rabelais, GARGANTUA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - A. Erhat
26. İ. A. Gonçarov, OBLOMOV, Çev. S. Eyüboğlu - E. Güney
27. T. More, UTOPIA, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol - M. Urgan
28. Herodotos, TARİH, Çev. M. Ökmen

29. S. Kierkegaard, KAYGI KAVRAMI, Çev. T. Armaner
30. Platon, ŞÖLEN - DOSTLUK, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
31. A. S. Puşkin, YÜZBAŞININ KIZI -Bütün Romanlar, Bütün Öyküler-, Çev. A. Behramoğlu
32. A. S. Puşkin, SEVİYORDUM SİZİ, Çev. A. Behramoğlu
33. G. Flaubert, MADAME BOVARY, Çev. N. Ataç - S. E. Siyavuşgil
34. İ. S. Turgenyev, BABALAR VE OĞULLAR, Çev. E. Altay
35. A. P. Çehov, KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN, Çev. E. Altay
36. A. P. Çehov, BÜYÜK OYUNLAR, Çev. A. Behramoğlu
37. Molière, CİMRİ, Çev. S. Eyüboğlu
38. W. Shakespeare, MACBETH, Çev. S. Eyüboğlu
39. W. Shakespeare, ANTONIUS VE KLEOPATRA, Çev. S. Eyüboğlu
40. N. V. Gogol, AKŞAM TOPLANTILARI, Çev. E. Altay
41. Narayana, HİTOPADEŞA, Çev. K. Kaya
42. Feridüddin Attâr, MANTIK AL-TAYR, Çev. A. Gölpinarlı
43. Yamamoto, HAGAKURE: SAKLI YAPRAKLAR, Çev. H.C. Erkin
44. Aristophanes, EŞEKARILARI, KADINLAR SAVAŞI VE DİĞER OYUNLAR, Çev. S. Eyüboğlu - A. Erhat
45. F. M. Dostoyevski, SUÇ VE CEZA, Çev. M. Beyhan
46. M. de Unamuno, SİS, Çev. Y.E. Canpolat
47. H. Ibsen, BRAND - PEER GYNT, Çev. S. B. Göknil - Z. İpşiroğlu
48. N. V. Gogol, BİR DELİNİN ANI DEFTERİ, Çev. M. Beyhan
49. J. J. Rousseau, TOPLUM SÖZLEŞMESİ, Çev. V. Günyol
50. A. Smith, MİLLETLERİN ZENGİNLİĞİ, Çev. H. Derin
51. J. de La Fontaine, MASALLAR, Çev. S. Eyüboğlu
52. J. Swift, GULLIVER'İN GEZİLERİ, Çev. İ. Şahinbaş
53. H. de Balzac, URSULE MIROUËT, Çev. S. Rifat - S. Rifat
54. Mevlânâ, RUBAİLER, Çev. H.Â. Yücel
54. Seneca, MEDEA, Çev. Ç. Dürüşken
56. W. Shakespeare, JULIUS CAESAR, Çev. S. Eyüboğlu
57. J. J. Rousseau, BİLİMLER VE SANAT ÜSTÜNE SÖYLEV, Çev. S. Eyüboğlu
58. M. Wollstonecraft, KADIN HAKLARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ, Çev. D. Hakyemez
59. H. James, KISA ROMANI AR, UZUN ÖYKÜLER, Çev. N. Aytür - Ü. Aytür
60. Mirze Elekber Sabir, HOPHOPNAME (Seçmeler), Çev. İ. Öztürk
61. F. M. Dostoyevski, KARAMAZOV KARDEŞLER, Çev. N.Y. Taluy
62. Şudraka, TOPRAK ARABACIK (Mriççakatika), Çev. K. Kaya
63. J. J. Rousseau, DİLLERİN KÖKENİ ÜSTÜNE DENEME, Çev. Ö. Albayrak
64. D. Diderot, AKTÖRLÜK ÜZERİNE AYKIRI DÜŞÜNCELER, Çev. S.E. Siyavuşgil
65. J. P. Eckermann, YAŞAMININ SON YILLARINDA GOETHE İLE KONUŞMALAR, Çev. M. Kahraman

66. Seneca, PHAEDRA, Çev. Ç. Dürüşken
67. M. de Unamuno, ABEL SANCHEZ -Tutkulu Bir Aşk Hikâyesi-
TULA TEYZE, Çev. Y.E. Canpolat
68. W. Shakespeare, PERICLES, Çev. H. Koç
69. L. N. Tolstoy, SANAT NEDİR, Çev. M. Beyhan
70. W. Shakespeare, III. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
71. Mevlânâ, DÎVÂN-I KEBİR, Çev. A. Gölpinarlı
72. T. De Quincey, BİR İNGİLİZ AFYON TİRYAKİSİNİN MİRAFLARI,
Çev. B. Boran
73. W. Shakespeare, ATINALI TIMON, Çev. S. Eyüboğlu
74. J. Austen, AKIL VE TUTKU, Çev. H. Koç
75. A. Rimbaud, ILLUMINATIONS, Çev. C. Alkor
76. M. de Cervantes Saavedra, YÜCE SULTAN, Çev. Y.E. Canpolat
77. D. Ricardo, SİYASAL İKTİSADIN VE VERGİLENDİRMENİN
İLKELERİ, Çev. B. Zeren
78. W. Shakespeare, HAMLET, Çev. S. Eyüboğlu
79. F. M. Dostoyevski, EZİLENLER, Çev. N.Y. Taluy
80. A. Dumas, BİNBİR HAYALET, Çev. A. Özgüner
81. H. de Balzac, EVDE KALMIŞ KIZ, Çev. Y. Avunç
82. E. T. A. Hoffman, SEÇME MASALLAR, Çev. İ. Kantemir
83. N. Machiavelli, HÜKÜMDAR, Çev. N. Adabağ
84. M. Twain, SEÇME ÖYKÜLER, Çev. Y. Salman
85. L. N. Tolstoy, HACI MURAT, Çev. M. Beyhan
86. G. Galilei, İKİ BÜYÜK DÜNYA SİSTEMİ ÜZERİNE DİYALOG,
Çev. R. Aşçıoğlu
87. F. M. Dostoyevski, ÖLÜLER EVİNDEN ANILAR, Çev. N.Y. Taluy
88. F. Bacon, SEÇME AFORİZMALAR, Çev. C.C. Çevik
89. W. Blake, MASUMİYET VE TECRÜBE ŞARKILARI, Çev. S.
Özpalabıyıklar
90. F. M. Dostoyevski, YERALTINDAN NOTLAR, Çev. N.Y. Taluy
91. Prokopios, BİZANS'IN GİZLİ TARİHİ, Çev. O. Duru
92. W. Shakespeare, OTHELLO, Çev. Ö. Nutku
93. G. de Villehardouin - H. de Valenciennes, IV. HAÇLI SEFERİ
KRONİKLERİ, Çev. A. Berktay
94. UPANİSHADLAR, Çev. K. Kaya
95. M. E. Han Galib, GALİB DÎVÂNI, Çev. C. Soydan
96. J. Swift, ALÇAKGÖNÜLLÜ BİR ÖNERİ, Çev. D. Hakyemez
97. Sappho, FRAGMANLAR, Çev. Alovera
98. W. Shakespeare, KURU GÜRÜLTÜ, Çev. S. Sanlı
99. V. B. Ibañez, MAHŞERİN DÖRT ATLISI, Çev. N.G. Işık
100. H. James, GÜVERCİNİN KANATLARI, Çev. R. Hakmen
101. G. de Maupassant, GEZGİN SATICI, Çev. B. Onaran
102. Seneca, TROIALI KADINLAR, Çev. Ç. Dürüşken
103. H. de Balzac, BİR HAVVA KIZI, Çev. B. Kuzucuoğlu

104. W. Shakespeare, KRAL LEAR, Çev. Ö. Nutku
105. M. Shikibu, MURASAKİSHİKİBU'NUNGÜNLÜĞÜ, Çev. E. Esen
106. J. J. Rousseau, EMİLE, Çev. Y. Avunç
107. A. Dumas, ÜÇ SİLAHŞOR, Çev. V. Yalçintoklu
108. İ. S. Turgenyev, RUDİN - İLK AŞK - İLKBAHAR SELLERİ, Çev. E. Altay
109. L. N. Tolstoy, SIVASTOPOL, Çev. M. Beyhan
110. J. W. von Goethe, YAŞAMIMDAN ŞİİR VE HAKİKAT, Çev. M. Kahraman
111. L. N. Tolstoy, DİRİLİŞ, Çev. A. Hacıhasanoğlu
112. H. de Balzac, SUYU BULANDIRAN KIZ, Çev. Y. Avunç
113. A. Daudet, PAZARTESİ HİKÂ YELERİ, Çev. S.E. Siyavuşgil
114. W. Shakespeare, SONELER, Çev. T.S. Halman
115. K. Mansfield, KATIKSIZ MUTLULUK, Çev. O. Dalgıç
116. Ephesoslu Hipponaks, BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alovera
117. F. Nietzsche, ECCE HOMO, Çev. M. Tüzel
118. N. V. Gogol, MÜFETTİŞ, Çev. K. Karasulu
119. Nizamü'l-Mülk, SİYASETNAME, Çev. M.T. Ayar
120. H. de Balzac, TILSIMLI DERİ, Çev. V. Yalçintoklu
121. F. M. Dostoyevski, STEPANÇIKOVO KÖYÜ, Çev. N.Y. Taluy
122. G. Sand, THÉRÈSE VE LAURENT, Çev. V. Yalçintoklu
123. W. Shakespeare, ROMEO VE JULIET, Çev. Ö. Nutku
124. F. Nietzsche, TRAGEDYANIN DOĞUŞU, Çev. M. Tüzel
125. Ovidius, AŞK SANATI, Çev. Ç. Dürüşken
126. P. J. Proudhon, MÜLKİYET NEDİR?, Çev. D. Çetinkasap
127. H. de Balzac, PIERRETTE, Çev. Y. Avunç
128. L. N. Tolstoy, KAFKAS TUTSAĞI, Çev. M. Beyhan
129. N. Copernicus, GÖKSEL KÜRELERİN DEVİNİMLERİ ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
130. N. V. Gogol, TARAS BULBA VE MİRGOROD ÖYKÜLERİ, Çev. E. Altay
131. W. Shakespeare, ON İKİNCİ GECE, Çev. S. Sanlı
132. A. Daudet, SAPHO, Çev. T. Yücel
133. F. M. Dostoyevski, ÖTEKİ, Çev. T. Akgün
134. F. Nietzsche, PUTLARIN ALACAKARANLIĞI, Çev. M. Tüzel
135. É. Zola, GERMİNAL, Çev. B. Onaran
136. J. O. y Gasset, KİTLELERİN AYAKLANMASI, Çev. N.G. Işık
137. Euripides, BAKKHALAR, Çev. S. Eyüboğlu
138. W. Shakespeare, YETER Kİ SONU İYİ BİTSİN, Çev. Ö. Nutku
139. N. V. Gogol, ÖLÜ CANLAR, Çev. M. Beyhan
140. Plutarkhos, LYKURGOS'UN HAYATI, Çev. S. Eyüboğlu - V. Günyol
141. W. Shakespeare, YANLIŞLIKLAR KOMEDYASI, Çev. Ö. Nutku
142. H. von Kleist, DÜELLO -Bütün Öyküler-, Çev. İ. Kantemir
143. L. de Vega, OLMEDO ŞÖVALYESİ, Çev. Y. E. Canpolat

144. F. M. Dostoyevski, EV SAHİBESİ, Çev. T. Akgün
145. W. Shakespeare, KRAL JOHN'UN YAŞAMI VE ÖLÜMÜ, Çev. H. Çalışkan
146. H. de Balzac, LOUIS LAMBERT, Çev. O. Rifat - S. Rifat
147. Mahmûd-ı Şebüstenî, GÜLŞEN-İ RÂZ, Çev. A. Gölpınarlı
148. Molière, KADINLAR MEKTEBİ, Çev. B. Tuncel
149. Catullus, BÜTÜN ŞİİRLERİ, Çev. Ç. Dürüşken - Alovera
150. Somadeva, MASAL IRMAKLARININ OKYANUSU, Çev. K. Kaya
151. Hafız-ı Şirazî, HAFİZ DİVÂNİ, Çev. A. Gölpınarlı
152. Euripides, YAKARICILAR, Çev. S. Sandalcı
153. W. Shakespeare - J. Fletcher, CARDENIO, Çev. Ö. Nutku
154. Molière, GEORGE DANDIN, Çev. S. Kuray
155. J. W. von Goethe, GENÇ WERTHER'İN ACILARI, Çev. M. Kahraman
156. F. Nietzsche, BÖYLE SÖYLEDİ ZERDÜŞT, Çev. M. Tüzel
157. W. Shakespeare, KISASA KISAS, Çev. Ö. Nutku
158. J. O. y Gasset, SİSTEM OLARAK TARİH, Çev. N.G. Işık
159. C. de la Barca, HAYAT BİR RÜYADIR, Çev. B. Sabuncu
160. F. Nietzsche, DİONYSOS DİTHYRAMBOSLARI, Çev. A. Cemal
161. L. N. Tolstoy, ANNA KARENİNA, Çev. A. Hacıhasanoğlu
162. G. de Maupassant, GÜZEL DOST, Çev. A. Özgüner
163. Euripides, RESOS, Çev. S. Sandalcı
164. Sophokles, KRAL OİDİPUS, Çev. B. Tuncel
165. F. M. Dostoyevski, BUDALA, Çev. E. Altay
166. W. Shakespeare, KRAL VIII. HENRY, Çev. H. Çalışkan
167. D. Diderot, KÖRLER ÜZERİNE MEKTUP - SAĞIRLAR ÜZERİNE MEKTUP, Çev. A. Cemgil - D. Cemgil
168. T. Paine, AKIL ÇAĞI, Çev. A.İ. Dalgıç
169. W. Shakespeare, VENEDİK TACİRİ, Çev. Ö. Nutku
170. G. Eliot, SILAS MARNER, Çev. F. Kâhya
171. H. de Balzac, MUTLAK PEŞİNDE, Çev. S. Rifat - O. Rifat - S. Rifat
172. W. Shakespeare, BİR YAZ GECEŚİ RÜYASI, Çev. Ö. Nutku
173. A. de Musset, MARIANNE'İN KALBİ, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
174. F. M. Dostoyevski, ECİNNİLER, Çev. M. Beyhan
175. A. S. Puşkin, BORİS GODUNOV, Çev. Ö. Özer
176. W. Shakespeare, HIRÇIN KIZ, Çev. Ö. Nutku
177. İ. S. Turgenyev, DUMAN, Çev. E. Altay
178. Sophokles, ELEKTRA, Çev. A. Erhat
179. J. Austen, NORTHANGER MANASTIRI, Çev. H. Koç
180. D. Defoe, ROBINSON CRUSOE, Çev. F. Kâhya
181. W. Shakespeare - J. Fletcher, İKİ SOYLU AKRABA, Çev. Ö. Nutku
182. Platon, SOKRATES'İN SAVUNMASI, Çev. A. Çokona
183. L. N. Tolstoy, İNSAN NEYLE YAŞAR?, Çev. K. Karasulu
184. N. V. Gogol, EVLENME - KUMARBAZLAR, Çev. K. Karasulu

- 185-1. F. Nietzsche, İNSANCA, PEK İNSANCA, Çev. M. Tüzel
- 185-2. F. Nietzsche, KARIŞIK KANILAR VE ÖZDEYİŞLER, Çev. M. Tüzel
- 185-3. F. Nietzsche, GEZGİN VE GÖLGESİ, Çev. M. Tüzel
186. A. P. Çehov, AYI -Dokuz Kısa Oyun-, Çev. T. Akgün
187. J. M. Keynes, PARA ÜZERİNE BİR İNCELEME, Çev. C. Gerçek
188. H. Fielding, JOSEPH ANDREWS, Çev. F.B. Aydar
189. C. Brontë, PROFESÖR, Çev. G. Varım
190. Kalidasa, MALAVİKA VE AGNİMİTRA, Çev. H.D. Can
191. W. Shakespeare, NASIL HOŞUNUZA GİDERSE, Çev. Ö. Nutku
192. Aiskhylos, ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS, Çev. S. Eyüboğlu
- A. Erhat
193. E. Rostand, CYRANO DE BERGERAC, Çev. S.E. Siyavuşgil
194. É. Zola, YAŞAMA SEVİNCİ, Çev. B. Onaran
195. F. M. Dostoyevski, KUMARBAZ, Çev. K. Karasulu
196. S. Kierkegaard, FELSEFE PARÇALARI ya da BİR PARÇA FELSEFE,
Çev. D. Şahiner
197. Cicero, YÜKÜMLÜLÜKLER ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
198. D. Diderot, RAMEAU'NUN YEĞENİ, Çev. A. Cemgil
199. W. Shakespeare, KRAL V. HENRY, Çev. H. Çalışkan
200. L. N. Tolstoy, KREUTZER SONAT, Çev. A. Hacıhasanoğlu
201. S. Kierkegaard, BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ, Çev. N. Beier
202. Aisopos, MASALLAR, Çev. İ. Çokona
203. W. Shakespeare, CYMBELINE, Çev. Ö. Nutku
204. Aristoteles, ATİNALILARIN DEVLETİ, Çev. A. Çokona
205. V. Hugo, BİR İDAM MAHKÜMÜNÜN SON GÜNÜ, Çev. V. Yalçınoklu
206. D. Diderot, FELSEFE KONUŞMALARI, Çev. A. Cemgil
207. W. Shakespeare, VERONALI İKİ SOYLU DELİKANLI, Çev. Ö.
Nutku
208. Molière, İNSANDANKAÇAN, Çev. B. Tuncel
209. L. N. Tolstoy, ÜÇ ÖLÜM, Çev. G.Ç. Kızıllırmak
210. Stendhal, KIRMIZI VE SİYAH, Çev. B. Onaran
211. Feridüddin Attâr, İLÂHİNAME, Çev. A. Gölpınarlı
212. D. Diderot, KADERCİ JACQUES VE EFENDİSİ, Çev. A. Cemgil
213. V. Hugo, NOTRE DAME'İN KAMBURU, Çev. V. Yalçınoklu
214. W. Shakespeare, CORIOLANUS'UN TRAGEDYASI, Çev. Ö. Nutku
215. Euripides, MEDEA, Çev. A. Çokona
216. W. Shakespeare, TROILUS VE CRESSIDA, Çev. S. Eyüboğlu - M.
Urgan
217. H. Bergson, GÜLME, Çev. D. Çetinkasap
218. W. Shakespeare, KIŞ MASALI, Çev. Ö. Nutku
219. Homeros, İLYADA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
220. Homeros, ODYSSEİA, Çev. A. Erhat - A. Kadir
221. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - I, Çev. H. Çalışkan
222. W. Shakespeare, KRAL IV. HENRY - II, Çev. H. Çalışkan

223. L. N. Tolstoy, İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ, Çev. M. Beyhan
224. W. Shakespeare, AŞKIN EMEĞİ BOŞUNA, Çev. Ö. Nutku
225. W. Shakespeare, AŞK VE ANLATI ŞİİRLERİ, Çev. T.S. Halıman
226. C. Goldoni, SEVGİLİLER, Çev. N. Adabağ - L. Tecer
227. F. M. Dostoyevski, BEYAZ GECELER, Çev. B. Zeren
228. Sophokles, ANTİGONE, Çev. A. Çokona
229. W. Shakespeare, TITUS ANDRONICUS, Çev. Ö. Nutku
230. L. N. Tolstoy, ÇOCUKLUK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
231. M. Y. Lermontov, HANÇER - Seçme Şiir ve Manzumeler-, Çev. A. Behramoğlu
232. Sophokles, TRAKHİSLİ KADINLAR, Çev. A. Çokona
233. W. Shakespeare, II. RICHARD, Çev. Ö. Nutku
234. Sun Zi (Sun Tzu), SAVAŞ SANATI, Çev. P. Otkan - G. Fidan
235. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - I, Çev. Ö. Nutku
236. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - II, Çev. Ö. Nutku
237. W. Shakespeare, KRAL VI. HENRY - III, Çev. Ö. Nutku
238. J. W. von Goethe, ALMAN GÖÇMENLERİN SOHBETLERİ, Çev. T. Tayanç
239. W. Shakespeare, WINDSOR'UN ŞEN KADINLARI, Çev. H. Çalışkan
240. GILGAMIŞ DESTANI, Çev. S. Maden
241. C. Baudelaire, ÖZEL GÜNCELER - Apaçık Yüreğim-, Çev. S. Maden
242. W. Shakespeare, FIRTINA, Çev. Ö. Nutku
243. İbn Kalânîsî, ŞAM TARİHİNE ZEYL, Çev. O. Özatağ
244. Yusuf Has Hacib, KUTADGU BİLİĞ, Çev. A. Çakan
245. L. N. Tolstoy, KİNGENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
246. Sophokles, PHİLOKTETES, Çev. A. Çokona
247. K. Kolomb, SEYİR DEFTERLERİ, Çev. S. Maden
248. C. Goldoni, LOKANTACI KADIN, Çev. N. Adabağ
249. Plutarkhos, THESEUS - ROMULUS, Çev. İ. Çokona
250. V. Hugo, SEFİLLER, Çev. V. Yalçınoklu
251. Plutarkhos, İSKENDER - SEZAR, Çev. İ. Çokona
252. Montesquieu, İRAN MEKTUPLARI, Çev. B. Günen
253. C. Baudelaire, KÖTÜLÜK ÇİÇEKLERİ, Çev. S. Maden
254. I. S. Turgenyev, HAM TOPRAK, Çev. E. Altay
255. L. N. Tolstoy, GENÇLİK, Çev. A. Hacıhasanoğlu
256. Ksenophon, ANABASİS -On Binler'in Dönüşü-, Çev. A. Çokona
257. A. de Musset, LORENZACCIO, Çev. B. Günen
258. É. Zola, NANA, Çev. B. Onaran
259. Sophokles, AİAS, Çev. A. Çokona
260. Bâkî, DİVÂN, Çev. F. Öztürk
261. F. Nietzsche, DAVID STRAUSS, İTİRAFÇI VE YAZAR, Çev. M. Tüzel
262. F. Nietzsche, TARİHİN YAŞAM İÇİN YARARI VE SAKINCASI, Çev. M. Tüzel
263. F. Nietzsche, EĞİTİCİ OLARAK SCHOPENHAUER, Çev. M. Tüzel

264. F. Nietzsche, RICHARD WAGNER BAYREUTH'TA, Çev. M. Tüzel
265. A. de Musset, ŞAMDANCI, Çev. B. Tuncel - S. Eyüboğlu
266. Michelangelo, CENNETİN ANAHTARLARI, Çev. T.S. Halman
267. D. Diderot, RAHİBE, Çev. A. Cengil
268. Edib Ahmed Yükneki, ATEBETÜ'L-HAKAYIK, Çev. A. Çakan
269. İ. S. Turgenyev, BAŞKANIN ZİYAFETİ - PARASIZLIK - BEKÂR, Çev. N.Y. Taluy
270. Aristoteles, POETİKA -Şiir Sanatı Üzerine-, Çev. A. Çokona - Ö. Aygün
271. Hippokrates, AFORİZMALAR, Çev. E. Çoraklı
272. G. Leopardi, ŞARKILAR, Çev. N. Adabağ
273. Herodas, MİMOSLAR, Çev. Alovera
274. Molière, HASTALIK HASTASI, Çev. B. Günen
275. Laozi, TAO TE CHİNG -Dao De Jing-, Çev. S. Özbey
276. BÂBİL YARATILIŞ DESTANI -Enuma Eliş-, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
277. M. Shelley, FRANKENSTEIN YA DA MODERN PROMETHEUS, Çev. Y. Yavuz
278. Erasmus, DELİLİĞE ÖVGÜ, Çev. Y. Sivri
279. A. Dumas, SAINTE-HERMINE ŞÖVALYESİ, Çev. H. Bayrı
280. Sophokles, OİDİPUS KOLONOSTA, Çev. A. Çokona
281. A. Dumas, SIYAH LALE, Çev. V. Yalçınoklu
282. A. Scwell, SIYAH İNCİ, Çev. A. Berktaş
283. C. Marlowe, PARİSTE KATLİAM, Çev. Ö. Nutku
284. F. Nietzsche, İYİNİN VE KÖTÜNÜN ÖTESİNDE, Çev. M. Tüzel
285. C. Marlowe, KARTACA KRALİÇESİ DİDO, Çev. Ö. Nutku
286. Hesiodos, THEOGONİA -İŞLER VE GÜNLER, Çev. A. Erhat - S. Eyüboğlu
287. Horatius, ARS POETICA -Şiir Sanatı-, Çev. C.C. Çevik
288. W. Shakespeare, ÇİFTE HANET, Çev. Ö. Nutku
289. Molière, KIBARLIK BUDALASI, Çev. B. Günen
290. Semonides ve Altı İambos Şairi, ŞİİRLER VE BÜTÜN FRAGMANLAR, Çev. Alovera
291. D. Defoe, VEBA YILI GÜNLÜĞÜ, Çev. İ. Kantemir
292. O. Wilde, ÖNEMSİZ BİR KADIN, Çev. P.D. Deveci
293. L. N. Tolstoy, EFENDİ İLE UŞAĞI, Çev. A. Hacıhasanoğlu
294. H. de Balzac, VADİDEKİ ZAMBAK, Çev. V. Yalçınoklu
295. C. Marlowe, MALTALI YAHUDİ, Çev. Ö. Nutku
296. H. Melville, KATİP BARTLEBY, Çev. H. Koç
297. Cicero, YASALAR ÜZERİNE, Çev. C.C. Çevik
298. E. T. A. Hoffman, MATMAZEL DE SCUDÉRY, Çev. G. Zeytinoğlu
299. SÜMER KRAL DESTANLARI, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
300. L. N. Tolstoy, SAVAŞ VE BARIŞ, Çev. T. Akgün
301. Plutarkhos, DEMOSTHENES - CİCERO, Çev. İ. Çokona
302. Farabi, İDEAL DEVLET, Çev. A. Arslan
303. C. Marlowe, II. EDWARD, Çev. Ö. Nutku

304. Montesquieu, **KANUNLARIN RUHU ÜZERİNE**, Çev. B. Günen
305. Cicero, **YAŞLI CATO VEYA YAŞLILIK ÜZERİNE**, Çev. C.C. Çevik
306. Stendhal, **PARMA MANASTIRI**, Çev. B. Onaran
307. A. Daudet, **DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR**, Çev. S.E. Siyavuşgil
308. Euripides, **İPHİGENİA AULİSTE**, Çev. A. Çokona
309. Euripides, **İPHİGENİA TAURİSTE**, Çev. A. Çokona
310. Pascal, **DÜŞÜNCELER**, Çev. D. Çetinkasap
311. M. de Staël, **ALMANYA ÜZERİNE**, Çev. H.A. Karahasan
312. Seneca, **BİLGENİN SARSILMAZLIĞI ÜZERİNE - İNZİVA ÜZERİNE**, Çev. C.C. Çevik
313. D. Hume, **İNSANIN ANLAMA YETİSİ ÜZERİNE BİR SORUŞTURMA**, Çev. F.B. Aydar
314. F. Bacon, **DENEMELER -Güvenilir Öğütler ya da Meselelerin Özü-**, Çev. C.C. Çevik - M. Çakan
315. **BABİL HEMEROLOJİ SERİSİ -Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi-**, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
316. H. Walpole, **OTRANTO ŞATOSU**, Çev. Z. Avcı
317. İ. S. Turgenyev, **AVCININ NOTLARI**, Çev. E. Altay
318. H. de Balzac, **SARRASINE**, Çev. A. Berktaş
319. Farabî, **MUTLULUĞUN KAZANILMASI**, Çev. A. Arslan
320. M. Luther, **DOKSAN BEŞ TEZ**, Çev. C.C. Çevik
321. E. Rabelais, **PANTAGUREL**, Çev. N. Yıldız
322. Kritovulos, **KRİTOVULOS TARİHİ**, Çev. A. Çokona
323. C. Marlowe, **BÜYÜK TİMURLENK**, Çev. Ö. Nutku
324. Ahmedî, **İSKENDERNÂME**, Çev. F. Öztürk
325. M. Aurelius, **KENDİME DÜŞÜNCELER**, Y.F. Ceren
326. Cicero, **DOSTLUK ÜZERİNE**, Çev. C.C. Çevik
327. **DEDE KORKUT HİKÂYELERİ**, Çev. A. Çakan
328. Aristophanes, **PLOUTOS**, Çev. F. Gören - F. Yavuz
329. É. Zola, **HAYVANLAŞAN İNSAN**, Çev. A. Özgüner
330. **RİGVEDA**, Çev. K. Kaya
331. S. T. Coleridge, **YAŞLI DENİZCİNİN EZGİSİ**, Çev. H. Koçak
332. A. Dumas, **MONTE CRISTO KONTU**, Çev. V. Yalçınoklu
333. L. N. Tolstoy, **KAZAKLAR**, Çev. M. Beyhan
334. O. Wilde, **DORIAN GRAY'IN PORTRESİ**, Çev. D.Z. Batumlu
335. İ. S. Turgenyev, **KLARA MİLİÇ**, Çev. C.D. Akyüz
336. R. Apollonios, **ARGONAUTİKA**, Çev. A. Çokona
337. S. Le Fanu, **CARMILLA**, Çev. Y. Yavuz
338. Seneca, **MUTLU YAŞAM ÜZERİNE - YAŞAMIN KISALIĞI ÜZERİNE**, Çev. C.C. Çevik
339. F. Engels, **AİLENİN, DEVLETİN, ÖZEL MÜLKİYETİN KÖKENİ**, Çev. M. Tüzel
340. T. L. Peacock, **KARABASAN MANASTIRI**, Çev. Y. Yavuz
341. H. von Kleist, **AMPHİTRYON**, Çev. M. Kahraman

342. H. de Balzac, EUGÉNIE GRANDET, Çev. V. Yalçınoklu
343. W. Whitman, ÇİMEN YAPRAKLARI-I, Çev. F. Öz
344. Montesquieu, ROMALILARIN YÜCELİK VE ÇÖKÜŞÜNÜN
NEDENLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER, Çev. B. Günen
345. Beaumarchais, SEVILLA BERBERİ, Çev. B. Günen
346. W. James, PRAGMATİZM, Çev. F.B. Aydar
347. Euripides, ANDROMAKHE, Çev. A. Çokona
348. Farabî, İLİMLERİN SAYIMI, Çev. A. Arslan
349. G. Büchner, DANTON'UN ÖLÜMÜ, Çev. M. Tüzel
350. GILGAMIŞ HİKÂYESİ, Çev. S.F. Adalı - A.T. Görgü
351. Aristophanes, KADIN MEBUSLAR, Çev. E. Gören - E. Yavuz
352. S. Empiricus, PYRRHONCULUĞUN ESASLARI, Çev. C.C. Çevik
353. H. de Balzac, GORIOT BABA, Çev. V. Yalçınoklu
354. G. E. Lessing, DÜZYAZI FABLELERİ, Çev. Z. Aksu Yılmaz
355. Epiktetos, ENKHEIRIDION, Çev. C.C. Çevik
356. DHAMMAPADA, Çev. K. Kaya
357. Voltaire, SADIK VEYA KADER -Bir Doğru Masalı-, Çev. B. Günen
358. Platon, PHAİDROS, Çev. A. Çokona
359. Beaumarchais, FIGARO'NUN DÜĞÜNÜ, Çev. B. Günen
360. J. Cazotte, ÂŞIK ŞEYTAN, Çev. A. Terzi
361. V. Hugo, DENİZ İŞÇİLERİ, Çev. V. Yalçınoklu
362. SUTTANĪPĀTA, Çev. K. Kaya
363. T. Paine, SAĞDUYU, Çev. Ç. Öztekin
364. B. de Saint Pierre, PAUL İLE VIRGINIE, Çev. İ. Atay
365. F. Hebel, JUDITH, Çev. A. Fırat
366. Leukippos - Demokritos, ATOMCU FELSEFE FRAGMANLARI,
Çev. C.C. Çevik
367. G. W. Leibniz, MONADOLOJİ, Çev. D. Çetinkasap
368. C. Dickens, DAVID COPPERFIELD, Çev. M. Arvas
369. G. Apollinaire, İKİ KIYININ AVARESİ, Çev. N. Özyıldırım
370. Aristoteles, RETORİK, Çev. A. Çokona
371. Herakleitos, FRAGMANLAR, Çev. C.C. Çevik
372. P. Lafargue, TEMBELLİK HAKKI, Çev. A. Berktaş
373. PAPAĞANIN YETMİŞ MASALI -Şukasaptatı-, Çev. K. Kaya
374. C. Dickens, İKİ ŞEHİRİN HİKÂYESİ, Çev. Z. Batumlu
375. R. Descartes, YÖNTEM ÜZERİNE KONUŞMA, Çev. M. Erşen
376. Euripides, KYKLOPS, Çev. A. Çokona
377. Voltaire, SAFDİL, Çev. B. Günen
378. Descartes, RUHUN TUTKULARI, Çev. M. Erşen
379. L. N. Tolstoy, ŞEYTAN - PEDER SERGİ, Çev. G.Ç. Kızıllırmak
380. SUVARNABHĀSA SŪTRA -Altın Işık Sūtrası-, Çev. K. Kaya
381. J. Austen, EMMA, Çev. H. Koç
382. P. Corneille, EL CID, Çev. B. Bilgiç

383. Antisthenes - Diogenes, KİNİK FELSEFE FRAGMANLARI, Çev. C.C. Çevik
384. W. Whitman, ÇİMEN YAPRAKLARI-II, Çev. F. Öz
385. F. Schiller, WILHELM TELL, Çev. B. Gönülşen
386. L. N. Tolstoy, AİLE MUTLULUĞU, Çev. A. Hasanoğlu
387. Ksenophon, OİKONOMİKOS -İktisat Üzerine-, Çev. A. Çokona
388. Zhuangzi, ZHUANGZİ METİNLERİ, Çev. G. Fidan
389. Voltaire, CAHİL FİLOZOF, Çev. B. Günen
390. C. Dickens, BİR NOEL ŞARKISI, Çev. Ç. Eriş
391. A. Conway, EN KADİM VE MODERN FELSEFENİN İLKELERİ, Çev. F.B. Aydar
392. S. Freud, TOTEM VE TABU, Çev. Z.A. Yılmaz
393. S. Freud, KÜÇÜK HANS, Çev. A. Fırat
394. Cicero, KADER ÜZERİNE, C.C. Çevik
395. Euripides, ORESTES, Çev. A. Çokona
396. Şantideva, BODHİÇARYĀVATĀRA -Aydınlanma Yoluna Giriş-, Çev. K. Kaya
397. D. Defoe, KAPTAN SINGLETON, Çev. Z. Aşar
398. Stendhal, FEDER YA DA PARAGÖZ KOCA, Çev. F. Akkoç
399. P. Marivaux, KÖLELER ADASI, Çev. B. Günen
400. Konfüçyüs, KONUŞMALAR, Çev. G. Fidan
401. Tyanalı Apollonios, MEKTUPLAR, Çev. C.C. Çevik
402. Süleyman Çelebi, VESİLETÜ'N NECÂT -Mevlit-, Çev. F. Öztürk
403. P. Merimée, CARMEN, Çev. B. Günen
404. C. Dickens, BÜYÜK UMUTLAR, Çev. D. Zeynep Batumlu
405. A. Daudet, TARASCONLU TARTARIN, Çev. K. Kahveci
406. L. N. Tolstoy, TİPİ -Seçme Öyküler ve Masallar-, Çev. E. Taştan
407. Euripides, HERAKLES, Çev. A. Çokona
408. G. Flaubert, BOUVARD İLE PÉCUCHE, Çev. V. Yalçintoklu
409. Loukianos, HAKİKİ HİKÂYESLER, Çev. E. Gören - E. İnanc
410. J. Payot, İRADE EĞİTİMİ, Çev. A. Berktaş
411. G. Apollinaire, KATLEDİLEN ŞAİR, Çev. N. Özyıldırım
412. W. James, HAKİKATİN ANLAMI, Çev. F.B. Aydar
413. Guiguzi, İKNA SANATI, Çev. G. Fidan
414. J. S. Mill, OTOBİYOGRAFİ, Çev. Ö. Orhan
415. İbn Tufeyl, HAYY BİN YAKZÂN, Çev. O. Özatağ
416. İ. S. Turgenyev, KÖYDE BİR AY, Çev. E. Altay
417. H. Melville, MOBY DICK, Çev. S. Aral Akçora
418. Loukianos, FİLOZOF YAŞAMLARININ SATIŞI - DİRİLEN ÖLÜLER VEYA BALIKÇI, Çev. C.C. Çevik
419. L. de Vega, FUENTE OVEJUNA, Çev. S.S. Coşkun Adıgüzel, E. Kılıç
420. Euripides, HERAKLES OĞULLARI, Çev. A. Çokona
421. S. Freud, DORA, Çev. Ş. Öztürk

Cicero (MÖ 106 - MÖ 43): Romalı büyük devlet adamı, hatip ve düşünür. Gençliğinde felsefe ve hukuk eğitimi aldı. Hitabet sanatındaki üstünlüğüyle consul'lüğe dek yükseldi. Roma'yı birey, geleneksel toplum düzeni ve devlet üçgeninde ele alan konuşmaları, felsefi ve teknik eserleriyle her çağın insanını etkilemeyi başarmıştır. Brutus, katıldığı Caesar suikastı ve iç savaş dolayısıyla Roma tarihinin en ünlü siyasetçilerinden biridir. Popüler kültürün Brutus figürüne ilgisi günümüzde dahi azalmamış, arkadan hançerleyen bir hain mi yoksa cumhuriyeti tiranlığa karşı savunan cesur bir siyasetçi mi olduğuna dair tartışmalar canlılığını hiç yitirmemiştir. Türkçede ilk kez yayımlanan Brutus ile Mektuplaşmalar, bu iki büyük devlet adamının MÖ 43 yılında birbirlerine yazdığı 25 mektubu içermektedir. Böylelikle Brutus'un Atticus'a yazdığı mektup haricinde günümüze dek ulaşan yazılı metinleri de ilk kez dilimize çevrilmiş oluyor.

C. Cengiz Çevik (1983): İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda lisans, yüksek lisans ve doktorasını tamamladı. Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi için Epiktetos, Leukippos, Demokritos, Sextus Empiricus, Herakleitos, Bacon, Horatius, Seneca, Cicero, Copernicus ve Luther'den birçok eser çevirdi. Cicero'nun Devleti ve Roma'da Siyaset ve Felsefe adlı iki telif eseri olan C. Cengiz Çevik başta temel akademik çalışma alanı Antikçağ'da siyaset ve felsefe ilişkisi olmak üzere çeviriler yapmaya ve telif eserler üzerinde çalışmaya devam ediyor. Brutus ile Mektuplaşmalar eseriyle, Çevik'in Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi için yaptığı klasik çevirileri de zirveye ulaştırıyor.

9 786254 290428